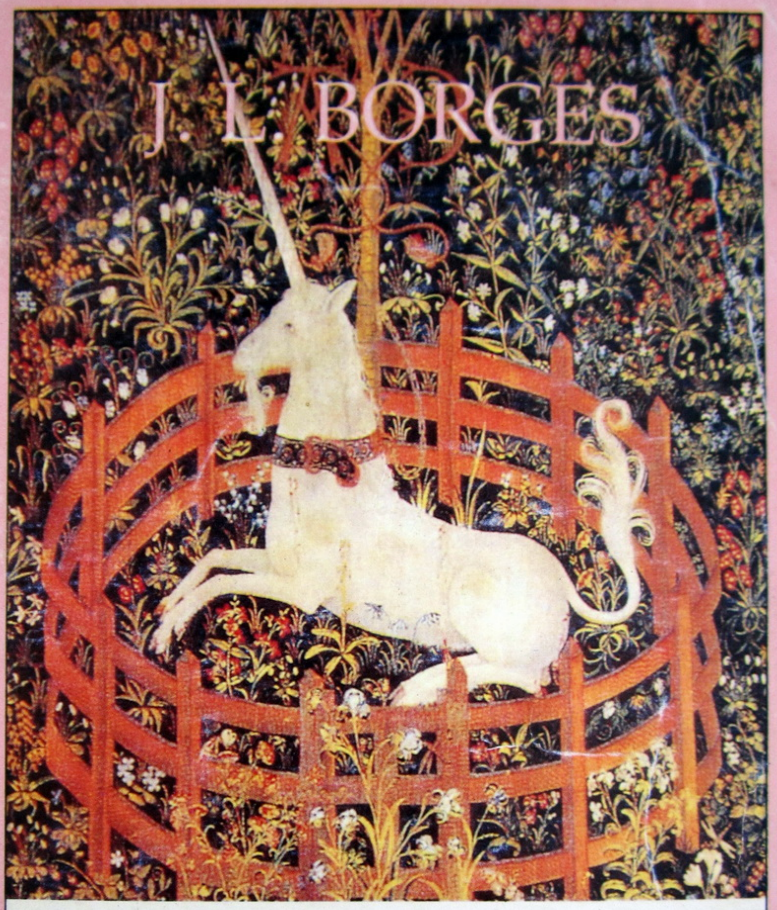

DÜŞSEL VARLIKLAR KİTABI

ÇEVİREN: BORA KOMÇEZ

MİTOS

1967 yılında Buenos Aires'de
El libro de los seres imaginarios
adıyla yayımlanan bu yapıtın çevirisi,
yazarının denetimi ve yardımıyla
Norman Thomas di Giovanni'nin yaptığı ve
The Book of Imaginary Beings
adıyla yayımlanan (1969, ABD), İngilizce baskısının
1974 Penguin Books basımından yapılmıştır.

Yayın Yönetmeni: Mustafa Küpüşoğlu
Dizgi ve Ofset Hazırlık: TEM Yapım
Kapak Baskısı: Ayhan Matbaası
Baskı: MÜ-KA Ofset
ISBN 975-7468-14-2

MİTOS YAYINLARI
Bir **TEM Yapım Yayıncılık Ltd. Şt.** kuruluşudur
Oba Sokak. 9/1 Cihangir / İstanbul
Tel : 249 87 37 - 38 Fax: 249 02 18

JORGE LUIS BORGES
ve
Margarita Guerrero

DÜŞSEL VARLIKLAR KİTABI

Çeviren
Bora Komçez

Zeylname
Hulki Aktunç

Şiir Çevirileri
Güven Turan

MİTOS

Çevirmenin Notu ve Teşekkürü

Bu kitapta, Yunan ve Roma mitolojileriyle ilgili sözcüklerin yazımında Azra Erhat'ın *Mitoloji Sözlüğü*'nü (Remzi Kitabevi,1989) temel aldım. Metinlerarası alışverişi kolaylaştırmak amacıyla, Türkçe'ye çevrilmiş olan kitaplardan yapılan alıntıları aşağıda listesini verdiğim Türkçe baskılarından aktardım. Kendilerine hem okuyucu hem de çevirmen olarak teker teker teşekkür ederim.

Bir Savaşın Tasviri, Franz Kafka (Çeviren: Kamuran Şipal, Cem Yayınları); *Ermiş Antonius ve Şeytan*, Gustav Flaubert (Çeviren: Sabahattin Eyüboğlu, Cem Yayınları, tarihsiz); *Fırtına*, William Shakespeare (Çeviren: Can Yücel, Adam Yayınları, 1992); *Herodot Tarihi* (Çeviren: Müntekim Ökmen, 1969); *İlyada* ve *Odysseia*, Homeros (Türkçesi Azra Erhat - A. Kadir; Can Yayınları 1984); *Konfüçyus*, Derleyen: Hayrullah Örs (Remzi Kitabevi, 1964); *Odradek*, Franz Kafka (Türkçesi Ender Gürol; Modern Dünya Edebiyatı Antolojisi, Dönemli Yayıncılık 1988); *Romeo ve Juliet*, William Shakespeare (Çeviren: Özdemir Nutku, Remzi Kitabevi, 1991)

İçindekiler

Önsöz, 9
1967 Baskısına Önsöz, 10
1957 Baskısına Önsöz, 11

A Bao A Qu, 15
ABD Faunası, 17
Abtu ve Anet, 19
Adamotu, 20
Altı Bacaklı Antilop, 23
Amphisbaena, 24
Anka Kuşu, 25
Annam Kaplanları, 28
Ateş Kralıyla Küheylanı, 29
Ay Tavşanı, 31
Aynalardaki Hayvanlar Alemi, 33
Bahamut, 35
Baldanders, 37
Banshee, 38
Barometz, 39
Basilisk, 40
Batı Ejderi, 42
Bayan Jane Lead'in 1694'de Londra'da Öğrendiklerine, Gördüklerine ve Karşılaştıklarına Dair Deneysel Bir Anlatı, 45
Behemoth, 46
Bir Leviathan Yavrusu, 48
Browny'ler, 49
Buddha'nın Doğacağı Kehanetinde Bulunan Fil, 50
Burak, 51
Canavar Akheron, 52
Carbuncle, 54
Cheshire Kedisi ve Kilkenny Kedileri, 56
Cinler, 57
Crocotta ve Leucrocotta, 59
C.S. Lewis'in Düşsel Hayvanı, 60
C.S. Lewis'in Düşsel Yaratığı, 62
Çin Ankası, 63
Çin Ejderi, 64
Çin Faunası, 66
Çin Tilkisi, 68
Çinli Tekboynuz, 70
Deniz Atı, 72
Doğu Ejderi, 74

Double, 76
Düzleyici, 78
Elf'ler, 79
Eloi'ler ve Morlock'lar, 80
Fastitocalan, 81
Garuda, 83
Gnome'ler, 84
Golem, 85
Göksel Geyik, 88
Göksel Horoz, 89
Griffon, 90
Haniel, Kafziel, Azriel ve Aniel , 92
Haokah, Yıldırım Tanrısı, 94
Harpya'lar, 95
Hippogriff, 96
Hochigan, 98
Hokka Maymunu, 99
Humbaba, 100
Ichthyokentaur'lar, 101
Isı Varlıkları, 102
İki Metafizik Varlık, 103
Kafka'nın Düşsel Hayvanı, 105
Kami, 106
Kaplumbağaların Anası, 107
Katoblepas, 109
Kentaur'lar, 110
Kerberos, 113
Khimaira, 115
Kraken, 116
Kronos ya da Herakles, 118
Kujata, 119
Küresel Hayvanlar, 120
La Ferte-Bernard'lı Kıllı Hayvan, 122
Lamia'lar, 123
Laudatores Temporis Acti, 125
Lemur'lar, 126
Lerna'lı Hydra, 127
Lilith, 128
Manticore, 129
Melezleme, 130
Mermecolion, 133
Minotauros, 134
Naga'lar, 135

Nasna'lar, 137
Norn'lar, 138
Nympha'lar, 139
Odradek, 140
Okeanos, 142
Otuzaltı Wufnik, 144
Ölü Yiyicisi, 145
Panter, 147
Pelikan, 149
Periler, 151
Peryton, 153
Pigmeler, 155
Poe'nun Düşsel Hayvanı, 156
Remora, 158
Rukh, 160
Salamander, 162
Satyr'ler, 165
Skylla, 166
Sekiz Çatal Dilli Yılan, 167
Sfenks, 168
Simurgh, 169
Sirenler, 171
Squonk, 173
Swedenborg'un Melekleri, 174
Swedenborg'un Şeytanları, 176
Sylph'ler, 177
Şili Faunası, 178
Talos, 181
T'ao T'ieh, 183
Tekboynuz, 184
Tek Gözlüler, 186
Troll'lar, 189
Üç Bacaklı Eşek, 190
Valkür'ler, 191
Yağmur Kuşu, 192
Yahudi İfritleri, 193
Youwarkee, 194
Yüzbaşlı, 195
Zaratan, 196
Zincir Koşumlu Dişi Domuz ve Diğer Arjantin Hayvanları, 199

Borges'in "Düşsel Varlıklar Kitabı"na Birinci Zeyl, 201

Önsöz

Hepimiz biliriz ya, insan yararsız ve kuytuda kalmış özel bilgiler edinmekten miskince bir zevk alır. Bu kitabın derlenmesi ve çevirisi de işte bize böyle, bir hayli zevk verdi; umarız, yıllanmış yazarların ve bilmecemsi göndermelerin ardına düşüp, dostlarımızın kitaplıklarını ve Milli Kütüphane'nin labirent benzeri mahzenlerini didik didik ederken aldığımız keyfe okuyucu da ortak olur. Elimizden geldiğince, alıntıladığımız bütün malzemeyi ana kaynağına kadar izleyip, ana dilinden —Ortaçağ Latincesi, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve İspanyolca— çevirmeye çalıştık. Lemprière ve Loeb-Bohn koleksiyonları, her zaman olduğu gibi, Eski Yunan ve Roma yapıtlarında en büyük yardımcımız oldu. Öte yandan, Doğu dillerine ilişkin kara cahilliğimiz de, Giles, Burton, Lane, Waley ve Scholem gibi insanların çalışmalarına şükretmemize neden oluyor.

Bu kitabın seksen iki parça içeren birinci baskısı 1957 yılında Meksika'da yayınlandı. Kitabın o zamanki adı *Manual de zoología fantástica* (Fantastik Zooloji El Kitabı) idi. Kitabın otuz dört parça daha eklenmiş ikinci baskısı, 1967'de, *El libro de los seres imaginarios* adıyla Buenos Aires'de yayınlandı. Sonradan, kitabın elinizdeki bu İngilizce baskısı için, düzeltme, ekleme ya da gözden geçirme yoluyla eski parçaların çoğunda değişiklik yapıp, birkaç tane de gıcır gıcır parça ekledik. Bu son baskıda 120 parça bulunmaktadır.

Yardımlarından ötürü E. P. Dutton'dan Marian Skedgell'e ve Arjantin Milli Kütüphanesi'nin Müdür Yardımcısı José Edmundo Clemente'ye içten teşekkürlerimizi iletiriz.

Buenos Aires, 23 Mayıs 1969 J.L.B. N.T. di G.

1967 Baskısına Önsöz

Bu kitabın adı Prens Hamlet'in, noktanın, çizginin, yüzeyin, *n*-boyutlu aşırı düzlemlerin ve aşırı oylumların, tüm soysal terimlerin, belki de her birimizin ve tanrısal olanın, sözün kısası, tüm şeylerin toplamının, yani evrenin içerilmesini haklı çıkaracaktır. Fakat biz yine de kitabımızı 'düşsel varlıklar' sözünün ilk anda çağrıştırdıklarıyla sınırlandırdık; zaman ve mekan içinde, insan imgeleminin doğurduğu tuhaf yaratıklara ilişkin bir el kitabı derledik.

Evrenin anlamına değgin cahilliğimiz, kendisini ejderhanın anlamında da aynen gösteriyor; ancak ejderha imgesinde insanın düş gücüne yatkın bir yan var ve bu da ejderhanın farklı yerlerde ve zamanlarda boy göstermesini anlaşılır kılıyor.

Bu tür kitaplar ister istemez eksik kalır, her yeni baskı gelecekteki baskılara temel oluşturacak ve onlar da böylece sürgit gelişip serpilecektir.

Kolombiyalı ve Paraguaylı okuyucuları, bölgelerindeki canavarların adlarını, doğru betimlemelerini ve en göze çarpan özelliklerini yazıp bize göndermeye davet ediyoruz.

Türlü konuların ele alındığı kitaplar ve Robert Burton, Frazer ya da Plinius'un tükenmez ciltleri gibi, *Düşsel Varlıklar Kitabı* da başından sonuna kadar bir solukta okunsun diye yazılmış değildir; biz daha çok, okurun, aynen bir çiçek dürbününün habire değişen desenleriyle oynayan biri gibi, bu sayfalar arasında rastgele gezinmesini yeğleriz.

Bu derleme çok çeşitli kaynaklara dayanmaktadır; kaynak adı her parçada verilmiştir. Gözden kaçan atlamalar olmuşsa affola.

Martínez, Eylül 1967 J.L.B. M.G

1957 Baskısına Önsöz

Çocuğun teki hayatında ilk kez bir hayvanat bahçesine götürülsün. Bu çocuk içimizden biri olabilir, ya da şöyle diyelim, bizdik bu çocuk ve unuttuk. Çocuk, bu meydanlarda —bu dehşetli meydanlarda— daha önce gözüne bile ilişmemiş canlı hayvanları seyreder; jaguarları, akbabaları, bizonları ve —daha da tuhafı— zürafaları görür. İlk kez hayvanlar âleminin şaşırtıcı zenginliğiyle karşılaşır ve kendisini ürkütüp korkutabilecek bu manzaradan keyif alır. Bu öyle bir keyiftir ki, hayvanat bahçesine gitmek çocukluğun en hoş eğlencelerinden biridir, ya da öyle olduğu düşünülür. Peki bu sıradan ama yine de gizemli olayı nasıl açıklayabiliriz?

Kuşkusuz buna karşı da çıkabiliriz. Palas pandıras hayvanat bahçesine götürülen çocukların zamanla sinir hastası kesileceğini ileri sürebiliriz; doğrusu, hayvanat bahçesine gitmemiş çocukların sayısı binde birdir ve hemen her yetişkinin de sinir hastası olduğu söylenebilir. Her çocuğun, doğası gereği, bir araştırmacı olduğu ve deveyi keşfetmenin aslında aynayı ya da suyu ya da merdiveni keşfetmekten hiç de daha tuhaf olmadığı da ileri sürülebilir. Ayrıca, çocuğun onu hayvanlarla dolu bu yere getiren ana babasına güvendiği de söylenebilir. Üstelik oyuncak kaplanı ya da ansiklopedilerde gördüğü kaplan resimleri dolayısıyla kanlı canlı kaplana korkmadan bakmayı da bir şekilde öğrenmiş olabilir. Platon (eğer böyle bir tartışmaya davet edilseydi), bize, önceki ilk örnekler dünyasında çocuğun kaplanı zaten görmüş olduğunu ve şimdi kaplanla karşılaştığında onu tanıdığını söylerdi. Schopenhauer ise (daha da şaşırtarak), çocuk kaplana korkmadan bakar, çünkü kendisinin kaplan, kaplanın da kendisi olduğunun, ya da daha doğrusu, kendisinin de kaplanın da o tek tözün, İrade'nin, biçimlerinden başka bir

şey olmadığının ayırdındadır, derdi.

Şimdi, gerçek hayvanat bahçesinden mitolojik hayvanat bahçesine, arslanların değil, griffon'ların, sfenks'lerin ve kentaur'ların ikamet ettiği hayvanat bahçesine geçelim. Bu ikinci hayvanat bahçesinin nüfusu, şimdiye kadar birincininkini aşmış olmalı; çünkü bir canavar, gerçek varlıkların parçalarından oluşan bir bileşimden başka bir şey değildir ve bunun permütasyon olasılıkları da sonsuzun yamacındadır. Kentaur'da at ve insan, Minotauros'da ise boğa ve insan kaynaşmıştır. (Dante Minotauros'u insan yüzlü, boğa bedenli bir varlık olarak imgelemiştir); ve böyle böyle, sonsuz çeşitlilikte, sabrımızın ve midemizin kaldırdığı ölçüde, balıkların, kuşlarm ve kertenkelelerin bileşiminden oluşan bir sürü canavar yaratabiliriz gibi görünüyor. Gelgelelim, bu gerçekleşmiyor; bizim canavarlarımız, neyse ki, ölü doğacaktı. Flaubert, *Ermiş Antonius ve Şeytan*'ın son sayfalarında bazı ortaçağ ve klasik dönem canavarlarını bir araya toplamış ve —yazarın yorumcularına bakılırsa— birkaç tane de kendisi uydurmaya kalkmıştır; ancak, bütününe bakıldığında, bu çabanın pek etkileyici bir yanı yoktur ve ancak birkaç tanesi gerçek anlamda düş gücümüzü harekete geçirir. Bu elkitabına gözatan biri, düşsel hayvanların Yaratıcı'nın hayvanları yanında kısır mı kısır kaldığını hemen anlayacaktır.

Evrenin anlamına değgin cahilliğimiz, kendisini ejderhanın anlamında da aynen gösteriyor; ancak ejderha imgesinde insanın düş gücüne yatkın bir yan var ve işte bu yüzden bambaşka yer ve zamanlarda ejderhayla karşılaşıyoruz. Yani ejderha, bir anlamda varlığı kaçınılmaz bir canavardır, üç başlı Khimaira ya da Katoblepas gibi gelip geçici ya da rastlantısal değildir.

Kuşkusuz, belki de türünün ilk örneği olan bu kitabın düşsel hayvanların tümünü kapsamadığını gayet iyi biliyoruz. Eski Yunan, Roma ve Doğu edebiyatlarının altından girip üstünden çıktık, ama yine de konumuzun sürgit genişlediğini de hissetmiyor değiliz.

Hayvan biçimine dönüşen insanlara (*lobisón*, kurtadam vb.) ilişkin bir sürü efsaneyi bu kitaba bilerek katmadık.

Yardımlarından ötürü Leonor Guerrero de Coppola, Alberto D'Aversa ve Rafael López Pellegri'ye teşekkür ederiz.

Martínez, 29 Ocak 1957 J.L.B. M.G.

A Bao A Qu

Dünyanın en nefis manzarasını seyretmek istiyorsanız, Chitor'daki Zafer Kulesi'nin tepesine çıkmalısınız. Oraya, kulenin yusyuvarlak terasına çıktığınızda, bütün ufuk çepeçevre ayaklarınızın altında kalır. Terasa sarmal bir merdivenle çıkılır, ama yalnızca efsaneye inanmayanlar bu merdiveni çıkmaya cesaret eder. Öyküsüne gelince:

Zamanın ta başından beri, Zafer Kulesi'nin merdiveninde insan ruhunun en ince tonlarına duyarlı bir yaratık yaşardı ve A Bao A Qu adıyla tanınırdı. Genellikle merdivenin ilk basamağında hareketsiz yatar, ta ki biri yaklaşıp da içindeki o gizli yaşam uyanana ve yaratığın derinliklerindeki iç ışık parlayana dek. Odakka, bedeni ve neredeyse yarı şeffaf derisi kıpırdanmaya başlar. Ama biri gelir de, bu döne döne yükselen merdiveni tırmanmaya koyulursa, işte ancak o zaman, A Bao A Qu kendine gelir ve ziyaretçinin hemen ardına geçip, kıvrılan basamakların nesillerce hacının adımlarıyla iyiden iyiye yıpranmış olan dış tarafını tutardı. Her basamakta yaratığın rengi daha bir koyulaşır, biçimi mükemmele yaklaşır ve saçtığı mavimsi ışık gittikçe parlaklaşır. Ama yaratık gerçek biçimine ancak en üst basamakta kavuşur, o zaman tırmanan kişi Nirvana'ya ermiş demektir ve hareketleri kesinlikle gölge yaratmaz. Aksi takdirde, A Bao A Qu kulenin tepesine varamadan bocalar, felç olmuştur sanki, bedeni eksik, maviliği gitgide daha soluk ve ışığı titrektir. Yaratık bütün olamadığı zaman acı çeker ve zar zor işitilen, ipek hışırtısına benzer bir sesle inler. Ömrü kısadır, gezgin kuleden iner inmez A Bao A Qu tekerlenip merdivenin dibine kadar yuvarlanır ve orada, bitkin, neredeyse biçimsiz halde, sonraki ziyaretçiyi bekler. Söylenenlere bakılırsa, ancak merdivenin ortasına vardığında yaratığın dokunaçları görünmeye başlar. Ayrıca yaratığın bütün bedeniyle görebildiği ve dokunulduğunda, derisinin şeftali kabu-

ğu hissi uyandırdığı söylenir.

A Bao A Qu yüzyıllardır terasa yalnızca bir defa ulaşmıştır.

Bu efsane, C. C. Iturvuru tarafından, artık bir klasik olmuş *Malaya Büyücülüğü Üzerine* (1937) adlı incelemesinin ekinde kaleme alınmıştır.

ABD Faunası

Wisconsin ve Minnesota'nın kereste kamplarında anlatılan masallarda ve abes hikayelerde bazı garabet yaratıklardan söz edilir; elbette, bunlara kimsenin inandığı olmamıştır.

Sözgelimi, hep bir şeylerin arkasına saklanan *Hidebehind* vardır. İnsan ne kadar dönerse dönsün, nereye bakarsa baksın, o hep arkasındadır ve işte bu yüzden bir sürü oduncuyu öldürüp yediğine inanılmasına rağmen tanımlanabilmiş değildir.

Sonra bir de *Roperite* var. Bu hayvan aşağı yukarı bir midilli büyüklüğündedir. İp şeklindeki gagasıyla en ayağına tez tavşanları bile yakalar.

Teakettler, adını yaptığı gürültülere, fokurdayan çaydanlığı andıran sesine borçludur. Ağzından duman bulutları çıkar, geri geri yürür. Çok ender görülmüştür.

Axehandle Hound'un el baltası şeklinde kafası, sap gibi vücudu, kısa ve kalın ayakları vardır. Kuzey Ormanlarının bu bodur köpeği yalnızca balta sapı yiyerek beslenir.

Bu bölgenin balıkları arasında *Upland Trout*'a rastlıyoruz. Bunlar ağaçlarda yuva kurarlar, iyi uçarlar fakat sudan korkarlar.

Bir başka balık da *Goofang*'dir; gözlerini sudan korumak için geri geri yüzer. "Yaklaşık aybalığı boyutlarında, ama çok daha büyük" şeklinde tanımlanır.

Yuvasını baş aşağı kuran ve geri geri uçan *Goofus Kuşu*'nu da unutmamak gerek; onun için nereye gittiği değil, nerede olmuş olduğu önemlidir.

Gillygaloo, Paul Bunyan'ın ünlü Pyramid Forty bayırlarında yuva kurardı; bayır aşağı yuvarlanıp kırılmasınlar diye yumurtalarını kare biçiminde yumurtlardı. Oduncular bu yumurtaları bulup, taşlaşana kadar kaynattıktan sonra zar

niyetine kullanırlardı.

Ve, son olarak, bir de tek kanatlı *Pinnacle Grouse* var. Tek kanadıyla hep bir yönde uçar, konik bir tepenin zirvesinde daireler çizip dururdu. Tüylerinin rengi, mevsime ve gözlemcinin durumuna göre değişirdi.

Abtu ve Anet

Bütün Mısırlıların bildiği gibi, Abtu ve Anet gerçek boyutlarda, birbirine eş ve kutsal iki balıktı; güneş tanrısının gemisinin pruvası önünde tehlikelere karşı pür dikkat yüzerlerdi. Rotalarının sınırı yoktu; gemi, gündüzleri gökyüzünde doğudan batıya, gün doğumundan gün batımına yelken açar ve geceleri gerisin geri, yeraltına doğru yola koyulurdu.

Adamotu

Barometz gibi, Adamotu diye bilinen bitki de hayvanlar krallığına kapı komşudur, çünkü topraktan çekip çıkarıldığında çığlık atar; bu çığlık, işitenleri deli edebilir. Shakespeare'in *Romeo ve Juliet*'inde (IV, iii) şu dizeleri okuyoruz:

> Ya duyarsam topraktan sökülen adamotlarının
> çığlıklarını,
> Çıldırırmış bu çığlıkları duyan ölümlüler . . .

Pythagoras, bu bitkiyi insansı buluyordu; Romalı tarım uzmanı Lucius Columella ise onu yarı insan olarak nitelendiriyordu; Albertus Magnus da, Adamotunun, cinsiyetine varıncaya kadar insana benzediğini yazdı. Evvelden, Plinius, beyaz Adamotunun erkek, siyahının ise dişi olduğunu söylemişti. Ayrıca, insanlar Adamotunu koparmadan önce, toprağa kılıçla üç daire çizip batıya bakarlarmış; yaprakların kokusu öyle keskinmiş ki, insanı konuşma yeteneğinden etmesi işten değilmiş. Adamotunu koparmak, korkunç felaketleri göze almak demekti. Flavius Josephus, *Yahudi Savaşları Tarihi* adlı kitabının son cildinde, bu iş için eğitimli bir köpek kullanmamızı öğütlüyor; bitki söküldüğünde köpek ölür; ama bitkinin yaprakları uyuşturucu ve müshil olarak ya da büyü işlerinde faydalıdır.

Adamotunun sözüm ona insan biçimi, onun darağacı dibinde yetiştiği şeklinde bir boş inanç doğurdu. Sir Thomas Browne (*Pseudodoxia Epidemica*, 1646), asılmış insanlardan çıkan yağdan söz eder; bir zamanlarm popüler Alman yazarı Hanns Heinz Ewers ise asılmış bir adamın spermlerinin bir fahişeye enjekte edilmesi ve bu döllenmeden güzel bir cadı doğması düşüncesi etrafında dönen bir roman (*Alraune*, 1913) yazdı. Almanca'da *Alraune* sözcüğü "adamotu" anla-

mına gelir; bu sözcüğün daha önceki hali *Alruna*'dır, kökü "fısıltı" ya da "vızıltı" anlamındaki "rune"den gelir. Bu yüzden (Skeat'e göre), "bir gizem, . . . bir yazı" anlamına geliyordu, "çünkü yazılı harfler azınlığın anladığı bir gizem olarak kabul edilirdi." Belki de, daha açıkçası, bir ses yerine geçen görünür bir işaret düşüncesi İskandinav kafasını bulandırıyor ve gizemin kaynağı burada yatıyordu.

Tekvin'de (XXX: 14-17) Adamotunun üretme gücüne ilişkin tuhaf bir hikaye vardır:

> Ve Ruben buğday hasatı zamanı tarlasına gitti ve tarlada adamotlarma rastladı ve onları toplayıp anası Lea'ya götürdü. Ve Rahel Lea'ya dedi: N'olur, bana oğlunun adamotlarından ver.
>
> Ve Lea dedi: Kocamı aldığın yetmiyor mu? Oğlumun adamotlarını da mı alacaksın? Ve Rahel dedi: Öyleyse oğlunun adamotlarma karşılık bu gece seninle yatacak.
>
> Ve Yakub akşamleyin tarladan döndü ve Lea onu karşılamaya çıkıp, dedi: Benim yanıma geleceksin; çünkü seni oğlumun adamotlarına karşılık kiraladım. Ve Yakub o gece onunla yattı.
>
> Ve Allah Lea'yı işitti ve Lea gebe kalıp Yakub'a beşinci bir oğul doğurdu.

Onikinci yüzyılda, Talmud tefsircisi bir Alman Yahudisi şunları yazdı:

> Toprağın içindeki bir kökten, sicim gibi bir şey uzanır, kabak ya da kavun gibi kordona göbeğinden bağlı hayvan *yadu'a* diye bilinir; oysa *yadu'a* her bakımdan —yüzü, bedeni, elleri ve ayakları— insana benzer. Kordonunun menziline giren çevresindeki her şeyi söker, yok eder. Kordon bir okla kesilmelidir, hayvan ancak o zaman ölür.

Hekim Dioscorides (İ.S. ikinci yüzyıl), Adamotunu, circea ile yani Kirke otuyla özdeşleştirdi; *Odysseia*'nın onuncu bölümünde onun hakkında şunları okuyoruz:

> Çiçeği sütbeyazdı, kökü kapkara, ona Molü derlerdi Tanrılar arasında, koparamazdı onu hiçbir ölümlü insan, ama yeterdi her şeye Tanrıların gücü.

Altı Bacaklı Antilop

Odin'in atına, karada, havada ve Cehennemin derinlerine koşturduğu kır donlu Sleipnir'e sekiz bacak ihsan edildiği (ya da bunlarla kösteklendiği) söylenir; bir Sibirya efsanesi, ilk Antiloplara altı bacak yakıştırır. Bu tanrı vergisi özellikleri yüzünden onları yakalamak güçtür, güç ne kelime, olanaksızdır. Tanrısal avcı Tunk-poj, bir köpeğin havlayarak kendisine gösterdiği, habire gıcırdayıp duran kutsal bir ağaçtan özel patenler yapar. Patenler de gıcırdıyor ve ok hızıyla uçuyordur; rotayı tutturmak ve patenlerin hızını kesmek için bir başka sihirli ağacın tahtasından yonttuğu kütükleri patenlere mıhlamayı gerekli görür. Sonra ava çıkar, cennetin her yerinde Antilobu kovalar. Hayvan tık nefes toprağa düşer ve Tunk-poj da en arkadaki iki bacağını kesip koparıverir.

"İnsanlar," der Tunk-poj, "her geçen gün biraz daha küçülüyor, biraz daha kuvvetten düşüyor. Ben bile yakalayıncaya kadar akla karayı seçtim, onlar nasıl avlasınlar bu altı bacaklı Antilopları."

O gün bugündür, Antiloplar dört bacaklıdır.

Amphisbaena

Pharsalia'da (IX, 701-28), Cato'nun askerlerinin Afrika çölünü geçerken yaptıkları bunaltıcı yürüyüş sırasında karşılaştıkları gerçek ya da düşsel sürüngenlerin dökümü yer alır. Bunların arasında "kendisine kuyruğuyla yol açabilen" (ya da bir onyedinci yüzyıl İspanyol ozanının deyişiyle "kazık gibi dimdik yürüyen") Pareas; ağaçlardan mızrak gibi fırlayan Jaculi ve "iki başı üzerinde hareket eden tehlikeli Amphisbaena" vardır. Plinius da (VIII, 23) Amphisbaena'yı tanımlarken aşağı yukarı aynı sözleri ediyor, "Bir ağzından akıttığı zehiriyle yeterince zarar vermiyormuş gibi" diye ekleyerek. Brunetto Latini'nin Tesoro'su —Cehennemin yedinci dairesinde Latini'nin eski müridine (Dante Ç.N.) önerdiği ansiklopedi— daha az veciz ve daha açık seçiktir: "Amphisbaena, biri normal yerinde, öteki kuyruğunda iki başa sahip bir yılandır; ikisiyle de ısırabilir, kıvrak mı kıvraktır, gözleri mum alevi gibi parlar." Sir Thomas Browne, *Kaba Yanlışlar* (1646) adlı yapıtında, dünya yüzünde altı, üstü, önü, arkası, sağı, solu olmayan hiçbir canlı türünün yaşamadığını belirtir ve Amphisbaena'nın varolduğuna karşı çıkarak, "iki ucunda da duyu organları bulunduğundan yaratığın iki önü vardır, ki bu olanaksızdır... Ve dolayısıyla, bu, kötü tasarlanmış bir kandırmacadır..." der. Amphisbaena, Eski Yunanca'da, 'iki yana giden' anlamına gelir. Antiller'de ve Amerikanın bazı yörelerinde halk arasında *doble andadora* (iki yöne giden) 'iki başlı yılan' ve 'karıncaların anası' diye tanınan bir sürüngene Amphisbaena adı takılmıştır. Bu hayvanı karıncaların beslediği söylenir. Bir de, yaratık ikiye bölündüğünde, kopan parçaları birleşirmiş yeniden.

Plinius, Amphisbaena'nın şifa verici özelliklerinden övgüyle söz eder.

Anka Kuşu

Mısırlılar anıt heykellerde, taş ehramlarda ve değerli tuttukları mumyalarda ölümsüzlüğü aradılar. Bu yüzden, döngüsel ve ölümsüz bir kuş mitinin, her ne kadar sonradan Yunan ve Roma tarafından geliştirilmiş olsa da, onların memleketinden doğması normaldir. Adolf Erman, Heliopolis mitolojisinde Anka Kuşu'nun (*benu*) dönemlerin ya da uzun zaman devirlerinin tanrısı olduğunu yazıyor. Herodotos, kitabındaki ünlü bir paragrafta (II, 73), ısrarlı bir kuşkuculukla, efsanenin eski bir yorumundan söz eder:

> Bir başka kutsal kuş daha vardır; Anka Kuşu denir ona. Ben şahsen hiç görmedim, sadece resimlerinden tanırım; çünkü bu kuş çok seyrek uğrar Mısır'a, Heliopolis halkının dediğine göre, beş yüz yılda bir. Anka kuşu, söylenenlere bakılırsa, babası öldüğünde gelirmiş. Eğer resim gerçek büyüklüğünü ve görünüşünü yansıtıyorsa, tüyleri kısmen altın sarısı, kısmen kırmızı. Biçim ve büyüklük olarak kartala çok benziyor. Mısırlılar bu kuşun marifetleriyle ilgili ve benim inanmadığım, bir masal anlatırlar. Derler ki, babasını mür içine kapatarak, Arabistan'dan Güneş Tapınağı'na getirir ve oraya gömermiş. Babasını getirişi de şöyle: İlkönce, taşıyabileceği ağırlıkta bir mür yumurtası döker, şöyle bir kaldırıp taşıyabileceğine kani olduktan sonra, yumurtayı deler ve babasını içine yerleştirip biraz daha mür koyarak ölünün yattığı oyuğun üstünü kapatır; böylece Anka Kuşu, babasını içine kapattığı ve ağırlığı değişmeyen yumurtayı Mısır'daki Güneş tapınağına taşır. İşte böyledir bu kuşun masalı.

Beş yüz yıl kadar sonra, Tacitus ve Plinius bu harika ma-

salı tekrar ele aldılar; Tacitus, haklı olarak, antikçağın karanlıkta kaldığını, gelgelelim Anka Kuşu'nun 1461 yılda bir ziyaret ettiğine dair bir inanışın var olduğunu belirtti. (*Annals*, VI, 28). Plinius da (X, 2) Anka Kuşu'nun kronolojisini inceler ve Manilius'a göre kuşun ömrünün Platon yılıyla ya da diğer adıyla Büyük Yıl ile çakıştığını belirtir. Bir Platon yılı, güneşin, ayın ve beş gezegenin bir tur atıp yeniden başlangıç konumuna dönme süresidir; Tacitus, *Dialogus de Oratoribus* adlı yapıtında, bu sürenin 12.994 normal yıl olduğunu söyler. Antikler, dünya tarihinin, bu astronomik devir tamamlandıktan sonra, gezegenlerin yinelenen etkisi altında, en ince ayrıntısına kadar kendini yineleyeceğine inanıyorlardı; Anka Kuşu da bu sürecin bir aynası ya da bir simgesi haline gelecekti. Kozmos ve Anka Kuşu arasında daha yakın bir benzerlik kurmak için hatırlatmak gerekir ki, Stoacılara göre, evren ateşte ölüp ateşte dirilir ve bu döngünün ne başı ne de sonu vardır.

Zaman, Anka Kuşu'nun üreme yöntemini yalınlaştırdı. Herotodos bir yumurtadan ve Plinius da bir sürfeden sözeder, ama şair Claudian, dördüncü yüzyılın sonunda, kendi küllerinden doğan, kendi kendisinin varisi ve yüzyılların tanığı bir ölümsüz kuşa alkış tutar.

Çok az mit Anka Kuşu'nunki kadar yaygınlık kazandı. Yukarıda adı geçen yazarlara şunları ekleyebiliriz: Ovidius (*Başkalaşımlar*, XV), Dante (*Cehennem*, XXIV), Pellicer (*Anka Kuşu ve Doğa Tarihi*), Quevedo (*İspanyol Parnassus*, VI) ve Milton (*Samson Agonistes*, in fine). Shakespeare, *VIII. Henry*'nin (V, iv) kapanışında şu güzel dizeleri döktürür:

> Ama öldüğünde bu mucize kuş,
> Bu kızoğlankız anka kuşu,
> Küllerinden başka bir varis doğar,
> Onun kadar hayran olunası . . .

Ayrıca Lactantius'un yazdığına yorulan Latin şiiri 'De Ar-

te Phoenice'yı ve bunun sekizinci yüzyıldan kalma bir Anglo-Sakson taklidini de ekleyebiliriz. Tertulius, St. Ambrose ve Kudüslü Cyrillus Anka Kuşu'nu bedenin dirilişine dair bir kanıt olarak kullandılar. Plinius, Anka Kuşu'nun yuvasından ve küllerinden terkip edilmiş haplar yazan hekimlerle dalga geçer.

Annam Kaplanları

Annamlılara göre, kaplanlar ya da kaplanların içinde yaşayan ruhlar, uzayın dört bir köşesine hükmederler. Kırmızı Kaplan Güney'in hakimidir (haritaların tepesine yerleştirilir); yaz ve ateş ondan sorulur. Siyah Kaplan Kuzey'in hakimidir; kış ve su ondan sorulur. Mavi Kaplan Doğu'nun hakimidir; bahar ve bitkiler ona aittir. Beyaz Kaplan Batı'nın hakimidir; sonbahar ve madenler ondan sorulur.

Bu Asal Kaplanların üstünde bir beşinci kaplan, Sarı Kaplan vardır; nasıl İmparator Çin'in ortasmda ve Çin de dünyanın ortasındaysa, o da ortada durup diğerlerine hükmeder. (İşte bu yüzden ona Orta Krallık denir; işte bu yüzden, Mesih Cemiyeti'nden Rahip Dicci'nin onaltıncı yüzyılın sonunda Çinlilerin eğitimi amacıyla çizdiği haritanın ortasında yer alır.)

Lao-tzu, Beş Kaplanı şeytanlara karşı savaşmakla memur kıldı. Louis Cho Chod'un Fransızca'ya çevirdiği bir Annam duası, yardım için Beş Göksel Kaplana yakarır. Bu boş inanç Çin kaynaklıdır; Sinologlar, uzaklardaki batı yıldızları bölgesinde bir Beyaz Kaplanın hüküm sürdüğünden söz ederler. Çinliler Güneye bir Kırmızı Kuş; Doğuya bir Mavi Ejder ve Kuzeye de bir Siyah Kaplumbağa yerleştirirler. Gördüğümüz gibi, Annamlılar renkleri aynen koruyup hayvanları tek cinse indirgemişlerdir.

Orta Hindistan'da yaşayan Bhil halkı, Kaplanlar için cehennemler olduğuna inanırlar; Malayalılar, ormanın göbeğinde, Kaplanların kurduğu ve yaşadığı, kirişleri insan kemiklerinden, duvarları insan derisinden ve saçakları insan saçından yapılmış bir şehirden söz ederler.

Ateş Kralıyla Küheylanı

Herakleitos öğretisi bize ana öğenin, ya da kökenin, ateş olduğunu söyler, gelgelelim, bunu ateşten, alevlerin değişken tözünden oyulmuş varlıkların varolduğu anlamına yormak kolay iş değil.. Bu handiyse akla sığmaz fantezi, Yeryüzü Cenneti (1868-70) adlı divanındaki 'Venüs'e Verilen Yüzük' öyküsünde William Morris tarafından tasarlanmıştır:

Kudretli bir kraldı sanki,
Taç giymiş, asa almış, krallar gibi;
Beyaz bir alev misali parlar suratı,
Taştan bir yüz gibi pürüzsüz, keskin hatları;
Oysa etten değil, alevdendi;
Yüzünde türlü türlü ifade belirirdi,
Coşkun arzu ve acı ve korku,
Halkının bakışlarına benziyordu,
Ama çok daha katmerlisi: ötesi de vardı,
Efendiyi harika bir küheylan taşırdı,
Tarife sığmaz soyu hamuru
Ne at, ne hippogriff ne de ejderdi bu.
Hem hepsi, hem değil,
Dalgalanır durur
Bir kabusun hayaletleri gibi. . . .

Belki de, yukarıdaki dizelerde *Yitik Cennet*'teki (II, 666-73) inadına bulanık Ölüm kişileştirmesi yankılanıyor:

Öteki varlık,
Bir varlık denebilirse bu elsiz, kolsuz, ayaksız şeye,
Aslı olmayan bir gölge denir belki bu görünüme,
Biri ötekine benziyordu, gece kadar kara duruşlu,

On öfke meleğinden daha kızgın, cehennem kadar
ürkünç,
Sallamaktaydı korkunç bir kargıyı; kafası olan
yerde
Bir kral tacı benzeri durmaktaydı.

Ay Tavşanı

İngilizler, ayın üzerindeki lekelerde bir insan sureti göründüğüne inanırlar; *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'nda "aydaki insan"a iki üç defa gönderme yapılır. Shakespeare, diken ya da çalı yığınından söz eder; daha önce Dante de, *Cehennem*'in XX. Kanto'sunun son dizelerinde, Kabil'den ve bu dikenlerden söz etmişti. Tommaso Casini yaptığı yorumda, Tanrı'nın Kabil'i aya sürerek, ebediyen bir diken çalısı taşımaya mahkum ettiği Toskana masalını aktarır. Kimisi de, ayda Kutsal Aile'yi görmüştür; Leopoldo Lugones, *Lunario sentimental*'de şöyle yazar:

> Y está todo: la Virgen con el niño; al flanco,
> San José (algunos tienen la buena fortuna
> De ver su vara); y el buen burrito blanco
> Trota que trota los campos de la luna.
>
> [Ve herkes oradaydı; Kutsal Bakire ve Oğlu İsa; Bakire'nin yanında Aziz Yusuf (kimi şanslı kişiler asasını da görmüşler); ve ay.topraklarında koşturup duran iyi yürekli, küçük, beyaz eşek.]

Çinliler bir Ay Tavşanı'ndan söz ederler. Buddha, önceki yaşamlarından birinde, açlık çekmiş; bir Tavşan onu beslemek için sıçrayıp kendini ateşe atıvermiş. Buddha da, minnettar kalıp, Tavşanın ruhunu aya göndermiş. Tavşan, orada, bir akasya ağacının altında, abı hayat karışımını oluşturan şifalı otları sihirli bir havanda dövermiş. Bazı illerde halk, bu tavşanı Hekim ya da Kıymetli Tavşan ya da Yeşim Tavşanı diye adlandırır.

Bildiğimiz sıradan Tavşanın bin yıl yaşadığına ve kocadığında beyazlaştığına inanılır.

Yeri gelmişken, Shakespeare, *Fırtına*'da (II, ii), bir mevta ay ayısından söz eder. Yorumlara göre, bu yaratık, dünya ayın etkisindeyken doğmuş ucubik bir canavardır.

Aynalardaki Hayvanlar Alemi

Onsekizinci yüzyılın ilk yarısında Paris'te yayınlanan *Lettres edifiantes et curieuses* ciltlerinden birinde, Mesih Cemiyetinden Peder Fonteochio, Kanton halkının boş inançlarına ve yanlış bilgilerine ilişkin bir çalışmanın planlarını çıkartır. Taslak niyetine yazdığı yazıda Balık'ın kimselerin yakalayamadığı, ama çoğu kişinin aynaların derinliklerinde şöyle bir gördüğünü söylediği, oynak ve parlak bir yaratık olduğunu belirtir. Ancak Peder Fonteochio 1736'da vefat eder ve onun kalemiyle başlayan bu çalışma tamamlanmadan kalır; 150 yıl kadar sonra, yarım kalan bu işi Herbert Allen Giles üstlenir. Giles'a kalırsa, Balık'a duyulan inanç, efsanevi Sarı İmparator dönemine kadar dayanan daha büyük bir mitin parçasıdır.

O zamanlar aynalar dünyasıyla insanların dünyası şimdi olduğu gibi birbirinden kopuk değildi. Üstelik oldukça farklıydı da; ne varlıklar ne renkler ne de biçimler aynıydı. İki krallık, ayna krallığı ve insan krallığı, uyum içinde yaşarlardı, aynalardan içeri girip çıkılabilirdi. Bir gece, ayna halkı yeryüzünü istila etti. Güçlüydüler, ne var ki, Sarı İmparatorun sihir marifetleri baskın çıktı. İstilacıları geri püskürtüp aynalarına kapattı; onları, sanki bir rüya alemindeymişcesine, insanların tüm hareketlerini tekrarlama işiyle memur kıldı. Bu yaratıkları kendi güçlerinden ve biçimlerinden yoksun bırakıp sadece köle yansımalar durumuna soktu. Gelgelelim gün gelecek, tılsım bozulacaktır.

İlk önce Balık uyanacaktır. Aynanın derinliklerinde, soluk mu soluk bir çizgi göreceğiz; bu çizginin rengi başka hiçbir renge benzemeyecek. Sonra diğer biçimler kımıldanacak. Yavaş yavaş bizden farklılaşacak; yavaş yavaş bizi taklit etmeyi bırakacaklar. Ayna ve metal engelleri aşacaklar, üstelik bu kez yenilmeyecekler. Su yaratıkları da ayna yaratıkları-

nın safında bu savaşa katılacaklar.

Yunnan ilinde ise Balık'tan değil, Ayna Kaplanından söz edilir. Kimisi de istiladan önce aynaların derinliklerinden silah sesleri duyacağımıza inanır.

Bahamut

Behemoth'un şöhreti Arabistan'ın kıraç topraklarına kadar yayıldı ve oradaki insanlar onun görünümünü değiştirip abarttılar. Bu hayvanı su aygırı ya da fil olmaktan çıkarıp, dipsiz bir denizde yüzen bir balığa çevirdiler; balığın üstüne bir boğa, boğanın üstüne bir yakut dağı; dağın üstüne bir melek; meleğin üstüne altı cehennem; cehennemlerin üstüne yeryüzü ve yeryüzünün üstüne de yedi gökyüzü koydular. Bir Müslüman inancına göre:

> Allah yeryüzünü yarattı, ama yeryüzünün temeli yoktu, yeryüzünün altına bir melek koydu. Ama meleğin temeli yoktu, meleğin ayakları altına bir yakut kayası koydu. Ama kayanın temeli yoktu, kayanın altına dört bin gözü, kulağı, burun deliği, ağzı, dili ve ayağı olan bir boğa koydu. Ama boğanın temeli yoktu, boğanın altına Bahamut adında bir balık koydu ve balığın altına su, suyun altına karanlık koydu ve bunun ötesine insan aklı ermedi.

Kimisine göre de, yeryüzünün temeli su üstünde; su, sarp bir kayalığın üstünde; kayalık, boğanın alnında; boğa, bir kum yatağında; kum, Bahamut'un üstünde; Bahamut boğucu bir rüzgarın üstünde; boğucu rüzgar da bir sis üstündedir. Sisin altında ne yatıyor, orası bilinmez.

Bahamut öyle kocaman, öyle göz kamaştırıcıdır ki, ona bakmak insan gözünün harcı değildir. Dünyanın bütün denizleri balığın burun deliklerinden birine akıtılsa, çöle atılmış bir hardal tohumu kadar kalır. *Binbir Gece Masalları*'nın 496. gecesinde ise İsa'ya (Mesih) Bahamut'u görme izni verildiği ve bu lütfun ihsan edilmesiyle İsa'nın düşüp bayıldığı, üç gün, üç gece kendine gelemediği anlatılır. Masala göre,

uçsuz bucaksız balığın altında deniz; denizin altında depderin bir hava boşluğu; havanın altında ateş; ateşin altında Falak adında, ağzının içinde altı cehennem bulunan bir yılan vardır.

Kayalığın altında boğa, boğanın altında Bahamut, Bahamut'un altında başka bir şeyin durduğu düşüncesi, Tanrı'nın varlığının kozmolojik kanıtını gösteren bir tablo gibidir. Bu düşünceye göre, her neden bir ön nedeni gerektirir, bu yüzden, boşluğa düşmemek için bir ilk neden olması zorunludur.

Baldanders

Nürnberg'li kundura ustası Hans Sachs (1494-1576), Baldanders'i (*Şıp-diye-değişen* ya da *Her-an-bir-başka* diye çevirebiliriz) *Odysseia*'daki, Menelaos'un aslan, yılan, panter, azman yabani domuz, ağaç ve akarsu kılığına giriveren Mısır tanrısı Proteus'u kovaladığı bölümden esinlendi. Sachs'ın ölümünden doksan yıl kadar sonra, Baldenders, Grimmelhausen'in yazdığı *Serüvenci Simplicissimus* (1669) adlı pikaresk, fantastik romanın son cildinde yeniden peyda olur. Romanın kahramanı, bir ormanın ortasında taş bir heykele rastlar, bunun eski bir Germen tapınağından kalma bir put olduğunu düşünür. Elini değdirmesiyle heykelin dile gelmesi bir olur, kendisinin Baldanders olduğunu söyler ve bunu der demez insan, meşe ağacı, dişi domuz, tombul salam, yonca tarlası, gübre, çiçek, çiçeğe durmuş dal, dut çalısı, ipek goblen, daha türlü türlü biçimlere girer ve sonra yeniden insan kılığına bürünür. Güya Simplicissimus'a "masa, sandalye, kapkacak gibi doğası gereği dilsiz olan şeylerle konuşabilme sanatı"nı öğretir; kendi de bir kâtip kılığına girip Aziz Yahya'nın Vahyi'nden alınma şu sözleri yazar: "Ben ilk ve sonum"; bu sözler, Simplicissimus'a verdiği talimatların yazılı olduğu şifreli belgenin anahtarıdır. Baldanders, simgesinin (Türklerinki gibi, ama onlardan daha çok hak ederek) değişken ay olduğunu ekler.

Baldanders ardışık bir canavardır, her dönemin canavarıdır. Grimmelhausen'in romanının birinci baskısındaki kapak resmi de bu espriyi yansıtır. Kapakta satir kafalı, insan gövdeli, açılmış kuş kanatlı ve balık kuyruklu bir yaratığın oyma baskı resmi bulunur; yaratık, keçi bacağı ve akbaba pençeleriyle ard arda büründüğü kılıkları simgeleyen bir yığın maskenin üzerine basmaktadır. Kemerinde bir kılıç vardır ve elinde tuttuğu açık kitapda ise taç, yelkenli gemi, kadeh, kule, çocuk, bir çift zar, çıngıraklı soytarı başlığı ve bir savaş aletinin resimleri bulunur.

Banshee

Bilindiği kadarıyla, bu 'peri kadını'nı şimdiye kadar hiç gören olmamış. Aslında Banshee, bir biçimden öte, İrlanda gecelerinde ve (Sir Walter Scott'un *İfritbilim ve Büyücülük*'te yazdığına göre) İskoçya dağlarında dolanan yanık bir haykırıştır. Penceresi altında durduğu evden yakında bir ölü çıkacak demektir. Kesinlikle Latin, Sakson ya da Danimarka karışımı olmayan saf Kelt kanının simgesi olarak görülür. Banshee'nin çığlığı Galler ve Britanya'da da duyulurdu. Onun feryadı, ağıt kabul edilir.

Barometz

Barometz, *Lycopodium barometz* ve Çin kurdayağı diye de adlandırılan Tatar Kuzusu sebzesi, postu altın sarısı bir kuzuya benzeyen bir bitkidir. Dört beş sap kök üzerinde durur. Thomas Browne, *Pseudodoxia Epidemica* (1646) adlı kitabında onu şöyle tammlar:

> Barometz'in, şu tuhaf bitki-hayvanın ya da *Tatar* Kuzusu sebzesinin kerametlerine akıl sır ermiyor; kuzuya benzediğinden Kurtlar tadına deli olur. Koparıldığında kanlı bir sıvı salgılar; etrafındaki bitkiler telef olup ölürken, o bana mısın demez.

Öteki canavarlar çeşitli hayvan türlerinin bileşiminden yaratılır; oysa Barometz'de hayvanlar ve bitkiler alemi tek vücutta buluşmuştur.

Bu yaratık, topraktan koparıldığında insan gibi haykıran adamotunu; *Cehennem*'in dairelerinden birindeki (VII. Daire Ç.N.) kırık ağaç dallarından hem kan, hem söz dökülen intiharcılar ormanını; Chesterton'ın düşlediği, dallarında yuva kuran kuşları yiyen ve bahar geldiğinde yaprak yerine tüy açan şu ağacı akla getiriyor.

Basilisk

Bugünlere gelinceye, artık unutulup gidinceye kadar, yüzlerce yıl Basilisk'in (namı diğer Cockatrice) çirkinliğine çirkinlik, korkunçluğuna korkunçluk katılır. Basilisk adı Yunanca'dan gelir, 'küçük kral' anlamındadır. Büyük Plinius'a göre (VIII, 21) kafasının üzerinde taç şeklinde beyaz leke bulunan bir yılandır. Ortaçağdan sonra, ibikli, tüyleri sarı, kanatları geniş ve dikenli, dört bacaklı bir horoz kılığına bürünür, bir de ucu çengel ya da horoz kafası biçiminde, kertenkeleninkine benzer bir kuyruğu vardır. Görünümündeki bu değişiklik adına da yansır. Chaucer, 'Vaizin Masalı' adlı yapıtında, basilikok'dan söz eder ("basilikok bakışının zehiriyle çarpar adamı"). Aldrovandi'nin *Yılanların ve Ejderlerin Doğal Tarihi* adlı kitabını süsleyen resimlerden birinde, Basilisk tüylü değil, pullu ve sekiz bacaklıdır. (Düzyazı Edda'ya göre, Odin'in atı Sleipnir'in de sekiz bacağı vardır.)

Basilisk'in değişmeyen tek yanı, bakışının ve zehirinin öldürücü etkisidir. Gorgon'ların gözleri canlıları taşa çevirirdi; Lucan, Libya'nın tüm yılanlarının —asp, amphisbaena, ammodyte ve Basilisk— Gorgon'lardan birinin kanından geldiğini söylüyor. *Pharsalia*'nın IX. Bölüm'ünden bire bir çevrilmiş iki paragraf aktarıyoruz:

> Tehlikeli doğa ilk bu bedende [Medusa'nın bedeninde] gösterdi öldürücü cibilliyetini; çenelerinin arasından, dillerini titretip tıslayarak çıkan yılanlar, bir kadın saçı gibi geriye dalgalanıp, zevk içindeki Medusa'nın boynunun etrafında kıvrılıp duruyorlardı, taralı saçlarından engerek zehiri saçılıyordu.
>
> Bedbaht Murrus kargısını savurup Basilisk'e saplasa ne fayda? Ok gibi sıçrayan zehir, mızrağı tutan ele yapışır ve o dakka Murrus kılıcını çektiği gibi eline in-

dirip koparıverir kolundan; dikilmiş, canına kasteden korkunç şeye bakar, kendisi sapasağlamdır, oysa kopuk eli çürümektedir.

Basilisk çölde yaşardı ya da, daha doğrusu, çölü yaratan oydu. Kuşlar toprağa düşüp canverirdi ayaklarının dibinde; toprakta biten her şey kararıp çürürdü; hararetini dindirdiği akarsular yüzlerce yıl zehirli kalırdı. Bir bakışıyla kayaları çatlattığı ve çayır çimeni yaktığı Plinius tarafından da doğrulandı. Tüm hayvanlar içinde bir gelincik etkilenmezdi bu canavardan, üstelik görür görmez saldırırdı da; ayrıca Basilisk'in horoz ötüşünü duyar duymaz tabanları yağladığına inanılırdı. Deneyimli seyyahlar, bilinmeyen diyarlara doğru yola koyulurken, yanlarına kafes içinde bir gelincik ya da horoz almayı ihmal etmezlerdi. Bir diğer etkili silah da aynaydı; Basilisk kendi görüntüsü karşısında çarpılır ölürdü.

Sevilla'lı Isidoro ve *Speculum Triplex*'i (Üçlü Ayna) derleyenler, Lucan'ın masallarına inanmayıp Basilisk'in kökenine dair mantıklı bir açıklama aradılar. (Varlığını tamamen yadsıyamıyorlardı, çünkü Vulgata çevirisinde, zehirli bir sürüngenin adı olan İbranice *Tsepha* sözcüğü 'cockatrice' olarak çevrilmişti). Oldukça yandaş toplayan bir kurama göre, Basilisk, bir horozun yumurtladığı ve bir yılanın ya da karakurbağasının üzerine kuluçka yattığı yamuk yumuk bir yumurtadan olmadır. Onyedinci yüzyılda, Sir Thomas Browne, canavar gibi, bu açıklamayı da inandırıcı bulmadı. Aşağı yukarı aynı tarihlerde, Quevedo'nun yazmış olduğu 'Basilisk' adlı *romansta* şu sözlerle karşılaşıyoruz:

Si está vivo quien te vio,
Toda su historia es mentira,
Pues si no murió, te ignora,
Y si murió no lo afirma.

[Seni görüp de yaşayan varsa, desene tüm hikayen bir yalan; ölmediyse seni görmüş olamaz, öldüyse nasıl söylesin ne gördüğünü.]

Batı Ejderi

Pençeleri ve kanatları olan, boylu boslu, hantal bir yılan tanımı, belki de Ejderhaya en uygun düşenidir. Siyah olabilir, ama aynı zamanda parlak olması esastır; aynı derecede esas olan bir diğer şey de, ateş ve duman püskürtmesidir. Elbette, yukarıdaki tanımlama onun günümüzdeki imgesine dairdir. Görünüşe bakılırsa, Yunanlılar ise cüsseli her sürüngene Ejderha adını yakıştırırlardı. Plinius'dan öğrendiğimiz kadarıyla, Ejderha yazları oldukça soğuk olan fil kanı için deli olur. İşte o zaman aniden bir file çullanır, ona dolanıp dişlerini geçirir. Kanı çekilen fil yerde debelenip ölür; ve kurbanının ağırlığı altında ezilen Ejderha da onunla birlikte can verir. Ayrıca Habeş Ejderhalarının daha iyi otlaklar bulmak için, düzenli olarak Kızıl Denizi geçip Arabistan'a göçtüklerini okuyoruz. Denizi aşarken, dört beş Ejderha, kafaları suyun üstünde kalacak şekilde birbirlerine dolanıp tekneye benzer bir biçime girerler. Plinius'un kitabında Ejderha'dan elde edilen ilaçlara ayrılmış bir bölüm de vardır. Burada, kurutulup balla karıştırılmış ejderha gözlerinin, kabuslara karşı etkili bir ilaç olduğu yazılı. Bir ceylan derisi içinde ve bir erkek geyiğin sinirleriyle kola bağlanan Ejderha yüreğinin yağı mahkemelerdeki davalarda başarı getirir; yine bedene bağlanan Ejderha dişleri efendilerin hoşgörülü, kralların merhametli olmasını sağlar. Plinius, biraz kuşkuyla da olsa, insanları görünmez kılan bir reçeteyi aktarır. Aslan postu, aslan iliği, daha yeni yarış kazanmış bir attan alınmış köpük, köpek tırnağı ve Ejderha kuyruğu ve kafasının karıştırılmasıyla elde edilir.

İlyada'nın onbirinci bölümünde, Agamemnon'un kalkanı üzerinde üç başlı, mavi bir Ejderha olduğunu okuruz; yüzlerce yıl sonra, İskandinav korsanlar kalkanlarının üzerine Ejderha resimleri yaptılar ve uzun gemilerinin pruvalarına

Ejderha kafaları oydular. Romalılar arasında, Ejderha piyade taburunun, kartal da lejyonun nişanıydı; günümüz ejderlerinin kaynağı budur. İngiltere'deki Sakson krallarının sancaklarında da Ejderha resimleri vardı; bu tür resimlerin amacı, düşman saflarına korku salmaktı. Athis baladında şu dizeleri okuyoruz:

Ce souloient Romains porter,
Ce nous fait moult à redouter.

[Buydu Romalıların taşıdığı şey; budur bizi böyle korkutan.]

Batıda, Ejderhaya hep kötü gözle bakılmıştır. Bir ejderi tepeleyip öldürmek, kahramanların (Herakles, Sigurd, St. Michael, St. George) beylik kahramanlıklarından biriydi. Germen mitinde, Ejderhalar değerli şeylere bekçilik ederlerdi. Yedinci ya da sekizinci yüzyılda, İngiltere'de yazılmış olan *Beowulf*'da da bir hazineye üç yüz yıl kadar gözcülük etmiş bir Ejderha vardır. Firar etmiş bir köle ejderin inine saklanır ve bir kupa çalar. Ejderha uyanınca hırsızlığı anlar ve hırsızı öldürmeye karar verir, fakat kupayı başka bir yere koymuş olmayayım diye düşünerek, emin olmak için, ikide bir geri döner. (Şairin, böylesine insana özgü bir kuruntuyu canavarına yakıştırması ne kadar da tuhaf.) Ejderha, krallığın altını üstüne getirmeye başlar; Beowulf onu arayıp bulur, boğuşur ve öldürür; ve Ejderhanın dişlerinin açtığı öldürücü bir yara yüzünden çok geçmeden kendisi de ölür.

İnsanlar, Ejderha gerçeğine inanırlardı. Onaltıncı yüzyılın ortalarında, Conrad Gesner'in bilimsel nitelikli çalışması *Historia Animalium*'da Ejderhadan söz edilir.

Zaman, Ejderhanın itibarını bayağı sarsmıştır. Aslanın gerçekliğine ve simgeselliğine inanırız; Minotauros'un artık gerçekliğine olmasa da simgeselliğine inanıyoruz. Ejderha, fantastik hayvanlar içinde en tanınanı, gelgelelim aynı za-

manda en talihsizidir. Bize çocukça gelir ve genellikle içinde göründüğü hikayelerin tadını kaçırır. Yine de hatırlatmak da fayda var, belki de peri masallarındaki Ejderha bolluğundan ötürü, çağdaş bir önyargıyla karşı karşıyayız. Yahya Peygamber Vahiyler Kitabı'nda, Ejderha'dan iki kez söz eder. "Şeytan ve İblis denilen o koca ejder . . ." Aziz Augustine de, aynı ruhla, Şeytan "aslan ve ejderdir; hiddetiyle aslan, kurnazlığıyla ejder" diye yazıyor. Jung, Ejderha'nın içinde sürüngen ve kuşun —toprağın ve havanın öğeleri— bir arada bulunduğunu ileri sürer.

Bayan Jane Lead'in 1694'de Londra'da Öğrendiklerine, Gördüklerine ve Karşılaştıklarına Dair Deneysel Bir Anlatı

Yazara deneysel olarak malum olduğu üzere, Tanrı'nın kendisini Sekiz Dünya'da gösteren Kerametleri (Londra, 1965), kör İngiliz mistik Jane Lead'in (ya da Leade'nin) yazdığı sürüyle yazı arasında yer alır. O sıralar, Bayan Lead'in şöhreti Hollanda ve Almanya'yı sardığından, bu çalışması, hevesli genç bir öğrenci olan H. van Ameyden van Duym tarafından Hollandaca'ya çevrildi. Gelgelelim, daha sonra, Lead'in çömezlerinin kıskançlığı tutunca, bazı elyazmalarının doğruluğu tartışma konusu oldu ve van Duym versiyonlarının yeniden İngilizce'ye çevrilmesi gerekti. *Sekiz Dünya*'nın 340. sayfasında (10 B), şunları okuyoruz:

> Salamanderlerin mekanı Ateşte; Sylph'lerin Havada; Nympha'ların akan Sularda ve Gnome'lerin Toprak Oyuklarındadır, oysa tözü Coşku olan yaratık için her yer onun yuvasıdır. Tüm sesler, Arslanların kükremesi, gece Baykuşlarının keskin çığlıkları, Cehenneme kapatılmışların feryatları ve inlemeleri bile, kulağına tatlı bir nağme gibi gelir. Tüm kokular, en leş Çürüme kokusu bile, ona güller ve zambaklar kadar hoş gelir. Tüm tatlar, putperest kültürdeki Harpy'lerin şölen sofraları bile, ona tatlı somun ve balli çörek gibi gelir. Dünyanın çöllerinde güneşin altında dolaşırken, kendisini melek grubunun oluşturduğu sayvan altında serinliyor gibi hisseder. Gerçekten arayan, onu bu dünyanın ya da diğer yedi dünyanın, ne kadar loş, ne kadar sefil olursa olsun, Her yerinde onu bulacaktır. Ona keskin bir kılıç saplasanız, kılıç ona İlahi ve Saf bir haz kaynağı gibi gelecektir. Bu gözler, Değişim sonucu, onu tanımam için bana verildi; Bilgelikle kendini gösteren bu yetenek bazen Çocuğa da bahşedilir.

Behemoth

Hıristiyanlıktan dört yüz yıl önce, Behemoth, boyutları abartılmış bir fil ya da su aygırı ya da bu hayvanların yanlış ve velveleci bir yorumuydu. Oysa şimdi Behemoth, kesinlikle, Tevrat'ın Eyüb bölümünde (XL: 15-24) onu tanımlayan ünlü on dize ve bu dizelerin canlandırdığı devasa yaratıktır. Gerisi fasa fiso, laf kalabalığı.

'Behemoth' sözcüğü çoğuldur; bilginler, İbranice 'hayvan' anlamına gelen *b'hemah* sözcüğünün vurgulu çoğul hali olduğunu söylüyorlar. Fray Luis de Leon'un *Exposiciòn del Libro de Job* adlı kitabında şöyle yazıyor: "*Behemoth*, 'hayvanlar' anlamına gelen bir İbranice sözcüktür; alimlerin genel kabul görmüş yargısına göre, fil anlamına gelir, bu adı abartılı cüssesinden almıştır, dolayısıyla, tek hayvan olmasına karşın çoğul sayılır."

Ayrıca, orjinal metinde, Tekvin'in birinci dizesinde, İbranice Tanrı sözcüğü *Elohim*'in de çoğul bir isim olduğu, oysa tekil yüklem aldığı gerçeği de anımsatılıyor —*Bereshit barà Elohím et hashamáim veet haáretz.*

Bu arada, Teslisçiler de söz konusu aykırılığı, tanrısal olanın Birde Üç olduğu kavramını desteklemede malzeme olarak kullandılar.

Papaz Knox'un Latince Vulgata'dan yaptığı çevirinin Behemoth'u tanımlayan on dizesine (XL: 10-19) bir bakalım:

> İşte bak bu Behemoth, senin gibi o da benim eserim, o da sığır gibi ot yer; ama bak şu belindeki kuvvete, şu karın adalelerindeki kudrete. Kuyruğu sedir ağacı gibi sert mi sert; kasıklarındaki sinirler sımsıkı örülmüş, kemikleri sanki tunçtan birer boru, kıkırdakları çelikten zırh! Hiçbir tanrı kulu onunla boy ölçüşemez, hiçbir silah, yaratıcısının elinde onun kadar güç-

lü değildir; akarsuyun kıyısındaki söğütlükte, büyük dalların gölge yaptığı sık sazlıkların örtüsü ardında yatarken tüm yamaçları, hayvan dostlarının o oyun bahçesini, haraca keser. Irmak taşsa, tınmaz, suyunu içer; Erden Irmağı bile bu koca ağza korku veremez. Sivri kazıklar burun deliklerini parçalasa da, onun gözüne kürdan gibi görünür.

Bir Leviathan Yavrusu

Onüçüncü yüzyılda, Dominiken rahibi Jacobus de Voragine'nin yazdığı, azizlerin yaşamlarını kısa ve öz anlatan, Ortaçağda insanların tekrar tekrar okudukları *Altın Efsane* adlı kitaptan çok tuhaf bilgiler ediniyoruz. Bu kitap, bir çok baskı yaptı ve türlü türlü dillere çevrildi; bunlardan bir tanesi de William Caxton'un bastığı İngilizce çevirisidir. Chaucer'in 'İkinci Rahibenin Masalı'nın kaynağı *Legenda aurera*'da yatar; Longfellow da Jacabos'un yapıtından esinlenmiş ve *Christus* üçlemesindeki bir kitabın adını *Altın Efsane*'den almıştır.

Jacobus'un ortaçağ Latincesiyle yazdığı kitaptan, Aziz Martha'ya ilişkin bölümdeki bir pasajı (CV, [100]) şöyle çevirdik:

> O zamanlar, Ren'in yukarısında, Arles ve Avignon arasındaki ağaçlık bir bölgede, yarı canavar, yarı balık, öküzden büyük, attan uzun bir ejderha yaşardı. Kılıca benzeyen ve boynuz gibi sipsivri dışarı çıkmış bir çift dişle silahlanmış bir halde ırmakta pusuda bekler, gelen geçeni öldürür, sandalları batırırdı. Oysa Küçük Asya'daki Galata denizinden gelmişti buralara; tüm su yılanlarının en dehşetlisi Leviathan ile bu kıyıların gediklisi Vahşi Eşek'in dölüydü. . . .

Browny'ler

Browny'ler ufak tefek, esmer, yardımsever insanlardır; adlarını renklerinden alırlar. Geceleri İskoçya'daki çiftlik evlerine uğrayıp, millet uyurken ev işlerini yapmayı huy edinmişlerdir. Grimm Kardeşler'in masallarından biri de aynı konuyu işler.

Ünlü yazar Robert Louis Stevenson, kendi Browny'lerini edebiyat zanaatında yetiştirdiğini söylüyor. Bu yaratıklar, geceleri rüyalarına girip ona birbirinden güzel masallar anlatırlarmış; sözgelimi, Dr. Jekyll'ın şeytani Mr. Hyde'a dönüşmesi ve köklü bir İspanyol ailenin son ferdinin tutup kızkardeşinin elini ısırdığı şu Olalla episodu.

Buddha'nın Doğacağı Kehanetinde Bulunan Fil

Hıristiyanlıktan beş yüz yıl önce, Nepal'de, Kraliçe Maya rüyasında bedenine, Altın Dağı'nda yaşayan bir beyaz filin girdiğini görür. Bu düşsel hayvanın kazma gibi dışarı çıkık altı dişi vardı. Kralın kâhinleri, Kraliçe'nin bir oğul dünyaya getireceği ve çocuğun ya dünyanın hakimi ya da insanlığın kurtarıcısı olacağı kehanetinde bulundular. Bildiğimiz gibi, ikincisi gerçekleşti.

Hindistan'da fil evcil bir hayvandır. Beyaz alçak gönüllülüğün simgesidir; altı sayısı ise kutsaldır, uzayın altı boyutunu gösterir: Yukarı, aşağı, ileri, geri, sol ve sağ.

Burak

George Sale'in çevirisinde (1734) Kuran'ın XVII. Suresi (İsra Suresi Ç.N.) şu sözlerle başlar: "Bir gece kendisine delillerimizden *bir bölümünü* gösterelim diye kulunu *Mekke*'deki kutsal ibadethaneden, uzaktaki Kudüs ibadethanesine götürene hamd olsun . . ." Tefsirciler, hamd olunanın Allah, kulunun Muhammed, kutsal ibadethanenin Mescid-i Haram, uzaktaki ibadethanenin Mescid-i Aksa olduğunu ve Peygamberin Kudüs'ten yedi kat göğe yükseldiğini söylüyorlar. Efsanenin en eski yorumlarında, Muhammed'e bir insan ya da bir melek kılavuzluk eder; daha sonraki tarihlerde ortaya çıkan yorumlarda ise Peygamberin tanrısal bir küheylanı vardır, eşekten büyük, katırdan küçüktür. Bu küheylan Burak'tır, "nur saçan" anlamına gelir. *Binbir Gece Masalları*'nın çevirmeni Richard Burton'a göre, Hintli Müslümanlar, genellikle, Burak'ı insan yüzlü, eşek kulaklı, at bedenli, tavus kuşu kanatlı ve kuyruklu olarak resmederler.

İslam efsanelerinden birinde, Burak yerden göğe doğru kanatlanırken bir su testisini devirir. Peygamber göğün yedinci katına götürülür, yol boyunca, her gök katında mola verip, orada yaşayan eski peygamberler ve meleklerle sohbet eder; Arş'ı geçer ve Rab elini omzuna koyduğunda yüreğini titreten bir soğukluk duyar. İnsanın zamanıyla Allah'ın zamanı aynı değildir; Peygamber geri döndüğünde testiyi kaldırır, daha bir damla bile su dökülmemiştir.

Yirminci yüzyılda yaşamış İspanyol Oryantalist Miguel Asin Palacios, 1200'lü yıllarda yaşamış Murcia'lı bir mistikten söz eder; bu adam, *Alicenap Hazretlerine Gece Yolculuğu* adlı bir alegorisinde, Burak'ı Allah sevgisinin bir simgesi olarak görür. Bir başka metinde de, "altın kalpli Burak" diye söz edilir.

Canavar Akheron

Sadece bir kişi, o da bir kere gördü Canavar Akheron'u; onikinci yüzyılda İrlanda'nın Cork kasabasında. Bu öykünün Gal dilinde yazılmış orjinali artık kayıplara karışmıştır; ancak, Regensburg'lu (Ratisbon) bir Benedikten keşişi bu öyküyü Latince'ye çevirdi; ve masal bu çeviri sayesinde İsveçce ve İspanyolca da dahil dilden dile geçti. Latince çevirisinden günümüze temelde bir biriyle uyuşan elli küsur el yazması kalmıştır. Öykünün adı *Visio Tundal*'dır (Tundal'ın Rüyası) ve Dante'nin şiirinin kaynaklarından biri olduğu düşünülmüştür.

Önce 'Akheron' sözcüğüyle başlayalım işe. *Odysseia*'in onuncu bölümünde, cehennemin ırmaklarından biridir, meskûn dünyanın batı sınırlarında bir yerde akar. Adı *Aeneis*'de, Lucan'ın *Pharsalia*'sında ve Ovidius'un *Başkalaşımlar*'ında yankılanır durur. Dante onu bir dizesine nakşeder: *Su la trista riviera d'Acheronte* ("Akheron'un hüzünlü kıyılarında").

Efsanenin birinde Akheron, eziyet çeken bir Titandır; daha eskiye ait bir başkasında ise, Güney Kutbu'nun yakınına, antipodes takım yıldızlarının aşağısına bir yere yerleştirilir. Etrüsklerin kâhinliği öğreten 'kader kitapları' ve bedensel ölümden sonra ruhun hallerini öğreten 'Akheron kitapları' vardı. Zamanla, Akheron cehennemi temsil eder oldu.

Tundal bir İrlanda beyefendisiydi, terbiyeli ve cesurdu, ama alışkanlıkları pek kusursuz sayılmazdı. Bir defasında, bir hanım arkadaşının evindeyken ansızın hastalandı; üç gün üç gece ölü gibi yattı, tek canlılık belirtisi yüreğinin üstündeki hafif sıcaklıktı. Kendine geldiğinde, koruyucu meleğinin ona bu dünyanın ötesindeki toprakları gösterdiğini söyledi. Gördüğü harika şeyler arasında bizi burada ilgilendiren canavar Akheron'dur.

Hiçbir dağ onun kadar büyük değildir. Gözleri çakmak çakmaktır; ağzı öyle büyüktür ki, içine dokuz bin kişi girebilir. Bu ağzı iki lanetli insan, sütun ya da atlas gibi destekleyip açık tutar; birisi ayaklarının, diğeri kafasının üstünde durur. Üç boğaz iner içeriye ve sürekli alev püskürtürler. Hayvanın midesinin derinlerinden, yuttuğu sayısız yitik ruhun dinmeyen feryatları yükselir. Şeytanlar, Tundal'e bu canavarın Akheron olduğunu söylerler. Koruyucu meleği onu terkeder ve o da diğerleriyle birlikte içeriye sürüklenir. Orada gözyaşlarının, karanlığın, diş gıcırtılarının, ateşin, cayır cayır yananların, dondurucu soğuğun, köpeklerin, ayıların, aslanların ve yılanların arasında buluverir kendini. Bu efsanede, cehennem, içinde başka hayvanların bulunduğu bir hayvandır.

1758 yılında, Emanuel Swedenborg şöyle yazar: "Bana Cehennemin genel biçimini algılama yeteneği bahşedilmedi, ama bana Cennet nasıl bir insan biçimindeyse, Cehennemin de bir şeytan biçiminde olduğu söylendi."

Carbuncle

'Küçük taş parçası' anlamına gelen Latince *carbunculus*'tan türetilen carbuncle, mineralbilimde bir yakuttur; antikçağın insanları için, carbuncle'nin bir grena olduğu söylenir.

Onaltıncı yüzyıl Güney Amerika'sında, İspanyol fatihler, bu adı gizemli bir hayvana takarlar — gizemlidir, çünkü hiçbir Allahın kulu, bu hayvanı bir kuş mu yoksa bir memeli mi, tüylü mü yoksa postlu mu olduğunu seçebilecek kadar iyi görememiştir. Bu yaratığı Paraguay'da gördüğünü iddia eden şair-papaz Martin del Barco Centenera, *Arjantin* (1602) adlı kitabında, onu, "başında ışıldayan bir taşı andıran, parıldayan bir ayna bulunan ufakça bir hayvan" diye tanımlıyor. Bir başka İspanyol fatihi, Gonzalo Fernandez del Oviedo, karanlığın içinden parıldayan bu aynayı ya da ışığı — Macellan Boğazı'nda bunlardan iki tane gözüne çarpmıştır— ejderhaların beyinlerinde sakladıkları düşünülen kıymetli taşla özdeşleştirir. Oviedo bu bilgiyi Sevilla'lı İsidoro' nın *Etimolojiler* adlı kitabından edinmiştir:

> Ejderhanın beyninden çıkarılır. Ne var ki, kafa canlı hayvandan kesilip koparılmadıkça sertleşip kıymetli taşa dönüşmez; büyücüler, işte bu yüzden, uyuyan ejderhaların kafalarını keserler. Ejderha inine girmeyi göze alan babayiğitler, etrafa bu hayvanları uyutmak için hazırlanmış tohumlar serperler; ejderler uykuya daldıklarında, kafalarını kesip değerli taşları çıkarırlar.

Bu arada, aklımıza Shakespeare'nin karakurbağası geliyor (*As You Like It*,II,i): "Çirkin mi çirkin, feci bir şey, gel gör ki, kafasında kıymetli bir mücevher . . ."

Carbuncle mücevheri, sahibine şans getirir, kısmetini

açardı. Barco Centenera bu ele geçmez yaratığı yakalamak için Paraguay'ın ırmaklarını ve ormanlarını karış karış ararken başına gelmedik kalmamış, yine de onu bulamamış. Bugüne kadar, bu hayvana ve kafasındaki gizli kafataşına dair başka bir şey öğrenebilmiş değiliz.

Cheshire Kedisi ve Kilkenny Kedileri

'Cheshire kedisi gibi sırıtmak' deyimini herkes bilir, pis pis sırıtmak anlamına gelir. Kökenine dair bir sürü yorum yapıldı. Bunlardan birine göre, Cheshire'da peynirler sırıtan kedi yüzü şeklinde yapılırmış. Bir başka açıklama da, Cheshire'ın bir Palatin yani Kontluk bölgesi olduğu ve bu soyluluk nişanesinin Cheshire'da yaşayan kedilerin neşesini berdevam kıldığı şeklindedir. Yine bir başkasına göre, III.Richard zamanında, Caterling adında bir avlak bekçisi varmış ve bu adam ne zaman yasak avlananlarla tartışsa birden pis pis sırıtmaya başlarmış.

1865'de yayınlanan *Alice Harikalar Diyarında*'da Lewis Carroll, Cheshire Kedisine, yalnızca sırıtışı —dişsiz ve ağızsız— kalıncaya kadar yavaş yavaş yok olma yeteneğini bağışladı. Kilkenny Kedilerine gelince, bunların azgın kavgalara tutuştukları ve geride sadece kuyrukları kalıncaya kadar birbirlerini yedikleri söylenir. Bu öykünün mazisi, onsekizinci yüzyıla kadar uzanıyor.

Cinler

Müslüman inanışına göre, Allah akıl melekesine sahip üç tür varlık yarattı: Nurdan yaratılmış Melekler; ateşten yaratılmış Cinler (tekil hali 'Jinnee' ya da 'Genie') ve topraktan yaratılmış İnsanlar. Cinler, Adem'den binlerce yıl önce, siyah, dumansız bir ateşten yaratıldılar; beş sınıfa ayrılırlar. Bunların arasında iyi ve kötü Cinler ile erkek ve dişi Cinler'i görüyoruz. Evrenbilimci El-Kasvini, "cinler şeffaf bedenli hava hayvanlarıdır, kılıktan kılığa girebilirler" diyor. Kendilerini ilk önce bulut ya da kocaman sütunlar olarak gösterebilirler; ama biçimleri yoğunlaştığında, belki bir insan, bir çakal, bir kurt, bir aslan, bir akrep ya da bir yılan biçiminde görünür olurlar. Bazıları gerçek mümin, diğerleriyse sapkın ya da dinsizdirler. İngiliz oryantalist Edward William Lane, Cinler insan kılığına girdiklerinde, bazen korkunç devasa boyutlara ulaşırlar ve "eğer iyi huyluysalar, genellikle gözleri kamaştıracak denli yakışıklı; kötü huyluysalar müthiş çirkindirler," diye yazıyor. Üstelik istedikleri zaman, "onları oluşturan parçacıkların çabucak dağılması ya da seyrelmesiyle" görünmez olabildikleri söyleniyor; o zaman, havaya ya da toprağa karışabilir ya da beton bir duvardan geçip gözden kaybolabilirler.

Cinler sık sık gökyüzünün alt katlarına varıp; orada meleklerin gelecek olaylara ilişkin konuşmalarına kulak kabartırlar. Bu, onların büyücülere ve müneccimlere yardım etmelerini sağlar. Bazı bilginler, Piramitleri ya da, Süleyman'ın buyruğuyla, muhteşem Kudüs Tapınağı'nı onların yaptığını düşünür.

Köhne evler, su sarnıçları, ırmaklar, kuyular, yol başları ve pazar yerleri Cinlerin alışılmış mekânlarıdır. Mısırlılar, çöllerde yükselen sütun benzeri kum hortumlarına tabanları yağlayan kötü bir cinin neden olduğunu söylerler. Bir de,

dediklerine göre, göktaşları, Allah'ın kötü Cinlere fırlattığı oklardır. Bu muzır yaratıkların insanlara yaptıkları kötülüklerin en geleneksel olanları şunlardır: Sokaktan geçenlere çatıdan ve pencereden kiremit fırlatmak, güzel kadınları kaçırmak, metruk bir evde barınmaya çalışan birine eziyet etmek ve öteberi çalmak. Gelgelelim, Bağışlayıcı, Merhametli Allah'ın adının anılması, insanı bütün kötülüklere karşı korumaya yeterlidir.

Mezarlıklara musallat olan ve cesetlerle beslenen gulyabani, alt sınıftan bir cin olarak görülür. İblis, Cinlerin babası ve şefidir.

1828 yılında, genç Victor Hugo, bu varlıkların toplantısını anlatan 'Les Djinnns' adında, on beş stanzalık tantanalı bir şiir yazdı. Her yeni stanzayla Cinlerin sayısı arttıkça, dizeler gitgide uzar, ta ki sekizinci stanzada, Cinler tam takım toplanıncaya kadar. Bu noktadan sonra, Cinler yavaş yavaş dağılırlar ve şiirin sonunda tamamen yok olurlar.

Burton ve Noah Webster, 'Cin' (jihn) sözcüğüyle 'vücuda getirmek' anlamına gelen 'beget' fiilinden türemiş olan 'genius' sözcüğü arasında bağlantı kurarlar.

Crocotta ve Leucrocotta

İ.Ö. dördüncü yüzyılda, Artaxerxes Mnemon'a hekimlik eden Ctesias, Pers kaynaklarından yararlanarak Hindistan üzerine bir derleme hazırladı; bu, Artaxerxes Mnemon'un krallığında Perslerin Hindistan'ı nasıl hayal ettiklerini merak edenlerimiz için paha biçilmez bir çalışmadır. Ctesias, kitabın 32.Bölümünde, cpnolycus'u, köpek-kurt'u anlatır; anlaşılan, Plinius Crocotta'sını bu yaratıktan esinlenmiştir. Plinius (VIII, 21) Crocotta için şunları yazıyor: "Kurtla köpeğin çiftleşmesinden doğmuş bir hayvan, dişleriyle her şeyi parçalayabiliyor ve yutar yutmaz midesinde sindiriveriyor. . ." Sonra, bir başka Hint hayvanını, Leucrocotta'yı tanımlayarak şunları yazar:

> son derece çevik vahşi bir hayvan, yabani Eşek büyüklüğünde; Geyik ayaklı; boynu, kuyruğu ve böğrü Aslana çekmiş; Porsuk başlı; çatal tırnaklı; ağzı kulaklarına kadar ve diş yerine tek parça bir kemik; ayrıca, bu hayvanın insan sesini taklit edebildiği söyleniyor.

Daha sonraki otoritelere, Plinius'un Leucrocotta'sı, Hint antilobuyla sırtlanın kaba bir karışımı gibi görünür. Plinius bütün bu hayvanları Habeşistan kırlıklarına yakıştırdı ve buraya bir de kullanışlı ve hareketli boynuzları, çakmak taşı kadar sert postu ve tersine dönük kılları olan vahşi bir boğa yerleştirdi.

C.S. Lewis'in Düşsel Hayvanı

Şimdi ses iyiden iyiye artmış, çalılar sıklaşmıştı, bir metre ötesini bile göremiyordu, derken müzik ansızın kesildi. Bir hışırtı, çalı çırpı çatırtısı duydu, hemen o yöne seğirtti, ama hiçbir şey bulamadı. Tam pes edip aramaya son verecekken, şarkı yeniden başladı, ses biraz ötesinden geliyordu. Yine ardına düştü ve yaratık yine şarkısını kesip kaçtı. Arayışının meyvesini alana kadar, belki böyle bir saat saklambaç oynadı.

Müziğin en yüksek nâğmelerinden birinde usul usul yaklaştı ve nihayet çiçekli dalların arasından siyah bir şey gördü. Yaratık sustuğunda put gibi durup, yeniden şarkısına başladığında büyük bir dikkatle ilerleyerek yaklaşık on dakika sinsi sinsi izledi. İşte şimdi tam karşısında duruyordu, gözlendiğinden habersiz şarkısını söylüyordu. Siyah, düz ve parlak tüyleriyle bir köpek gibi art ayakları üzerinde dikilmişti; omuzları Ransom'un kafasından yukarıdaydı, omuzlarını sütun gibi destekleyen ön ayakları genç birer ağaç gövdesine benziyordu, geniş ve yumuşak tabanları ise bir deveninki kadar yayvandı. Kocaman, yuvarlak karnı beyazdı, omuzlarının çok yukarısında kalan boynu atınkini andırıyordu. Ransom'un durduğu yerden hayvanın başı yandan görünüyordu; boğuk titretmelerle şarkısını söylerken ağzı coşkuyla ardına kadar açılıyor ve handiyse nağmelerin parlak gırtlağından dalgalanarak yükseldiği görülüyordu. Ransom hayvanın o koca koca gözlerine ve titreyen, duyarlı burun deliklerine hayran bakakaldı. Derken yaratık susuverdi, onu görür görmez yerinden ok gibi fırladı ve sonra, birkaç adım ötede durdu, dört ayağı üzerinde, uzun, tüylü kuyruğunu sallıyordu, bir fil yavrusundan hiç

de aşağı kalır büyüklükte değildi. Perelandra'da insandan korkuyormuş gibi görünen ilk yaratıktı bu. Oysa onunkisi korku değildi. Ransom seslenince sokuldu. Kadife burnunu avucuna koydu ve dokunmasına ses çıkarmadı; ama neredeyse aynı anda geri çekildi, uzun boynunu eğerek kafasını tabanlarının arasına aldı. Ransom daha ileri gidemedi ve sonunda yaratık uzaklaşıp gözden kaybolunca onu takip de etmedi. Yoksa onu izlemek hayvanın tayşansı ürkekliğine, ağaçların birbirine iyice sokulduğu bu kimsesiz ormanın göbeğinde hep bir ses, yalnızca bir ses olarak kalmak istediğini açıkça dile getiren o uysal ve yumuşak bakışına haksızlık olurdu. Ransom yoluna devam etti, birkaç saniye sonra, şarkı yine yükseliverdi, öncekinden daha gür, daha içtendi; sanki tekrar kavuştuğu mahremiyetinin sevinciyle bir şükran türküsü yakıyordu.

"Bu tür hayvanlar [dedi Perelandra] süt vermezler, doğurdukları yavrular hep başka bir hayvan türünün dişisi tarafından emzirilir. Dişi büyük, güzel ve dilsizdir; genç şarkıcı emmeyi bırakana kadar onun yavrularıyla büyür, ona bağlıdır. Ama büyüdüğünde hayvanların en tatlısı, en görkemlisi olur çıkar ve dişiden ayrılır. Süt anne ise, onun tutturduğu şarkıyı duyunca şaşakalır."

C.S. LEWIS: *Perelandra*

C.S. Lewis'in Düşsel Yaratığı

Usul usul, sarsakca, anormal ve insana uymayan hareketlerle sürünen, ateşin ışığıyla kızıla bürünmüş bir insan sureti çıktı mağaranın zeminine. Besbelli, Gayri-insan'dı bu: alt çenesi bir ölününki gibi sarkıyordu, kırık bacağını sürüyerek ayakta durabilecek şekilde doğruldu. Ve sonra, onun hemen ardından, başka bir şey çıktı oyuktan. Önce ağaç dallarına benzeyen bir şey belirdi, sonra, bir takımyıldız gibi düzensiz gruplaşmış yedi sekiz ışık topu. Derken, sanki cilalıymış gibi ateşin kızıllığını yansıtan borumsu bir kütle. Dalların ansızın birbirinden ayrılıp uzun, tel tel duyargalara dönüşmesi, ışık beneklerinin kabuk miğferli bir kafanın gözleri haline gelip onu izleyen kütlenin de büyük, aşağı yukarı silindirik bir beden olduğunun ortaya çıkmasıyla yüreği ağzına geldi. Sonra dehşetli şeyler izledi birbirini — köşeli, eklem eklem bir sürü bacak ve hemen ardından yaratığın bütün bedenini gördüğünü sandığı anda, ikinci bir beden, sonra bir üçüncüsü. Bu şey üç parçaydı, sadece yaban arısınınkine benzeyen incecik bir belle bir arada duruyorlardı —bu üç parça sanki aynı hizada durmuyor ve bu yüzden de üzerine basılmış gibi görünüyordu— koskocaman, sürüyle ayağı olan titrek hilkat garibesi Gayri-insan'ın arkasında duruyordu, böylece; ikisinin korkunç gölgesi, arkalarındaki taş duvarda tek vücut halde ve müthiş bir gözdağı vererek dans ediyordu.

C.S. LEWIS: *Perelandra*

Çin Ankası

Çinlilerin kutsal kitapları, İncil'den alıştığımız o dokunaklı havadan yoksun olduklarından hayal kırıklığı yaratabilir. Ama zaman zaman, o ölçülü anlatım içinde birdenbire beliren, bir içtenliğe kapılıveririz. Sözgelimi, Konfüçyus'ten *Seçme Parçalar*'m (Waley çevirisi) VII. Kitap'ındaki şu sözler:

> Üstad dedi ki: "Her şey ne kadar da kötüye gitti. Kaç zaman oldu Chou Dükasını rüyamda görmeyeli."

Ya da IX.Kitabındaki şu sözler:

> Üstad dedi ki: "Anka kuşu gelmiyor; ırmağın da bir çizim verdiği yok. Ben bittim artık!"

Sözkonusu çizim ya da işaret (diyor tefsirciler), sihirli bir kaplumbağanın sırtındaki bir yazıta gönderme yapar. Anka kuşuna gelince, tüyleri rengarenk, sülünden ve tavustan farksız bir kuştur. Tarih öncesi zamanlarda, göksel teveccühün somut nişanesi olarak, erdemli imparatorların bahçelerine ve saraylarına konardı. Erkeği (Feng) üç ayaklıydı ve güneşte yaşardı. Dişisi Huang'tır; ikisi ölümsüz aşkı simgeler.

(İS) 1. yüzyılda, gözüpek dinsiz Wang Ch'ung, Anka'nın değişmez bir tür olduğunu yadsıdı. Dedi ki, nasıl yılan balığa, fare kaplumbağaya dönüşüyorsa, bolluk yıllarında da geyik tek boynuz ve kaz da anka kuşu biçimine girer. Bu dönüşümleri, İ.Ö. 2356 yılında, Yao'nun —örnek imparatorlardan biriydi— saray bahçesindeki çimenlerin kırmızı kırmızı bitmesini sağlayan "o ünlü sıvı"yla açıkladı. Görüldüğü gibi, verdiği bilgi yetersiz, dahası, abartılıdır.

Cehennem Diyarları'nda, Anka Kulesi diye bilinen düşsel bir yapı vardır.

Çin Ejderi

Çin kozmogonisine göre, On Bin Varlık ya da İlk Örnekler (dünya), iki bütünleyici ölümsüz ilkenin, *yin* ve *yang*'ın ritmik birleşmesinden doğmuştur. *Yin* yoğunlaşma, karanlık, edilgenlik, tam sayılar ve soğukla; *yang* ise serpilme, ışık, etkenlik, küsurlu sayılar ve sıcakla özdeştir. *Yin*'in simgeleri kadınlar, yeryüzü, portakal rengi, vadiler, ırmak yatakları ve kaplan; *yang*'ınkiler ise erkekler, gökyüzü, mavi, dağlar, sütunlar ve ejderdir.

Çin Ejderi *lung*, dört sihirli hayvandan biridir. (Diğerleri tekboynuz, anka kuşu ve kaplumbağadır.) Batı Ejderi, en iyi ihtimal, korku salar; en kötü ihtimalde ise insanların eğlencesidir. Oysa Çin mitosunun *lung*'u tanrısaldır ve aynı zamanda bir aslan olan meleğe benzer. Ssu-ma Ch'ien'in *Tarihsel Kayıt*'ında Konfüçyus'un arşiv memuru ya da kütüphaneci Lao-tzu'ya danışmaya gittiğini okuyoruz, bu ziyaretinden sonra şöyle der:

> Kuşlar uçar, balıklar yüzer, hayvanlar koşar. Koşan hayvan tuzakla, yüzen hayvan ağla ve uçan hayvan okla avlanabilir. Ama bir de Ejder var; nasıl biner rüzgarın sırtına, nasıl çıkar gökyüzüne hiç bilmiyorum. Bugün Lao-tzu ile buluştum, Ejder gördüğümü söyleyebilirim.

Bir Ejder ya da bir Ejder At'tı bu, *yang* ve *yin*'in karşılıklı etkileşimini simgeleyen ünlü dairesel diyagramı bir imparatora göstermek için Sarı Irmak'tan çıkıp geldi. Kralın biri ahırlarında Ejderlere eğer vurdurup orduya alırdı; bir imparator da Ejderlerle beslenirdi ve krallığı kalkındı. Ünlü bir şair, büyük olmanın risklerini belirtmek için şöyle yazmış: "Tek boynuzdan olsa olsa salam sucuk dilimi çıkar; oysa ej-

der etli böreğe benzer."

I Ching ya da *Değişimler Kitabı*'nda, Ejder bilgeliğin ifadesidir. Yüzlerce yıl, imparatorluğun arması olmuştur. İmparatorun tahtına Ejder Tahtı, yüzüne de Ejder Yüzü denirdi. İmparatorun ölümü duyurulurken Ejderin sırtında göğe yükseldiği söylenirdi.

Halkın düş gücü, Ejder ile bulutlar, çiftçilerin ihtiyaç duyduğu yağmur ve büyük ırmaklar arasında bağlantı kurar. "Toprak ejderle birleşti" sözü, yağmur için kullanılan yaygın bir deyiştir. Yaklaşık altıncı yüzyılda, Chang Seng-yu, bir duvara dört Ejder resmi yaptı. Resme bakanlar ressamın gözleri yapmadığından şikayetçi oldular. Canı sıkılan Chang fırçalarını tekrar alır ve çarpıtılmış resimlerden ikisini tamamlar. Derken "gök gümbürdedi, şimşek çakdı ve duvar çatladı, Ejderler göğe yükseldi. Ama gözsüz olan diğer iki Ejder oldukları yerde kaldılar."

Çin Ejderi boynuzlu, pençeli ve pulludur, omurgası diken dikendir. Genellikle bir inciyle birlikte resmedilir, onu yutar ya da kusar. Kudreti bu incide saklıdır; incisi alındığında, Ejder kuzu kesilir.

Chuang Tzu, inatçı bir adamın üç nankör yıl çabaladıktan sonra Ejder öldürme sanatında ustalaştığından söz eder; ama ömrünün geri kalan günlerinde eline bu sanatını icra etmesi için tek bir fırsat verilmemiştir.

Çin Faunası

Aşağıdaki tuhaf hayvanlar listesi, 978'de tamamlanan ve 981'de basılan *T'ai P'ing Kuang Chi* (Barış ve Dirlik Döneminde Tutulmuş Kapsamlı Kayıtlar) adlı kitaptan alınmıştır:

Göksel At; kara başlı beyaz bir köpeğe benzer. Etten kanatları vardır, uçabilir.

Chiang-liang; kaplan kafalı, insan yüzlü, uzun bacaklı, dört toynaklıdır; dişlerinin arasında bir yılan vardır.

Kızıl Su'yun batısına uzanan bölgede, *Ch'ou-t'i* diye bilinen bir hayvan yaşar; hem önünde hem de arkasında kafası vardır.

Ch'uan-T'ou sakinleri insan başlı, yarasa kanatlı ve kuş gagalıdır. Yalnızca çiğ balıkla beslenirler.

Uzun Kollar Ülkesi'nde yaşayanların kolları yerlere kadar uzanır. Deniz kıyısında balık avlayarak yaşarlar.

Hsiao; baykuşa benzer, ama insan yüzlü, maymun bedenli ve köpek kuyrukludur. Ortaya çıkması, uzun sürecek bir kuraklığın işaretidir.

Hsing-hsing; maymuna benzer. Beyaz suratlı, sivri kulaklıdır. İnsan gibi ayakları üzerinde yürür ve ağaçlara tırmanır.

Hsing-t'ien; tanrılara karşı geldi diye boynu vurulmuş bir varlıktır; o günden beri temelli başsız kalmıştır. Gözleri göğsündedir, göbeği ağzıdır. Meydanlarda ve diğer açık alanlarda hoplayıp zıplar ve bir kalkanla balta savurup durur.

Hua-balığı, ya da uçan yılanbalığı; balığa benzer,

ama kuş gibi kanatları vardır. Hua-balığının görünmesi, kuraklık başgöstereceğinin habercisidir.

Hui dağı; insan başlı bir köpeğe benzer.Usta bir atlayıcıdır, ok hızıyla hareket eder, işte bu yüzden, onun varlığı kasırgaların kopacağına yorulur. Bir insan gördüğünde, Hui alaycı alaycı güler.

Müzik Yılanı; yılan başlı, dört kanatlıdır. Müzik Taşı'nınkine benzer sesler çıkarır.

Okyanus İnsanları; başları ve kolları insanınkine, bedeni ve kuyruğu balığınkine benzer. Fırtınalı havalarda su üstüne çıkarlar.

Ping-feng; Sihirli Su ülkesinde yaşar; her iki ucunda kafası olan siyah bir domuza benzer.

Garip Kol bölgesinin halkı tek kollu, üç gözlüdür. Çok beceriklidirler; uçan arabalar yapıp rüzgarların üzerinde seyahat ederler.

Ti-chiang; Gök Dağları'nda yaşayan doğaüstü bir kuştur. Rengi parlak kırmızıdır, altı ayaklı, dört kanatlıdır, fakat yüzü gözü yoktur.

Çin Tilkisi

Bildiğimiz zoolojide, Çin Tilkisinin diğer Tilkilerden pek bir farkı yoktur, fakat fantastik zoolojide durum hiç de böyle değildir. İstatistikçiler, bu hayvana sekiz yüz ile bin yıl arasında bir ömür biçiyorlar. Bu hayvan felaket tellalı olarak görülür; anatomisinin her parçası özel bir yeteneğe sahiptir. Kuyruğunu toprağa şöyle bir vurması yeterlidir ateş yakması için; geleceği görebilir; kılıktan kılığa girebilir, ihtiyar erkekler, genç kadınlar ve bilginler tercihidir. Kurnaz, temkinli ve kuşkucudur; eşek şakalarından ve eziyet etmekten hoşlanır. Ölen insanların ruhları bir Tilkinin bedenine girebilir. Mezarlıklara yakın yerleri mekan seçer. Onunla ilgili binlerce hikaye ve efsane vardır; şimdi, mizahtan yoksun olduğunu söylemeyeceğimiz birini, dokuzuncu yüzyılda yaşamış şair Niu Chico'nun anlattığı bir masalı aktaralım:

Wang, arka ayakları üzerinde duran, sırtlarını ağaca dayamış iki Tilki gördü. Birisinin elinde bir kâğıt vardı, birlikte sanki komik bir şeye gülüyorlardı. Wang onları korkutup kaçırmaya çalıştı, ama oralı bile olmadılar; o da kağıdı tutan tilkiye ateş etti. Tilki gözünden vuruldu. Wang kâğıdı alıp gitti. Hana geldiğinde, başından geçenleri diğer konuklara anlattı. Hikayesinin ortasına geldiğinde, içeriye gözü bandlı bir adam girdi. Wang'ı can kulağıyla dinledi ve kâğıdı gösterip gösteremeyeceğini sordu. Wang tam kâğıdı uzatırken, hancı bu yeni konuğun kuyruklu olduğunu fark etti. "Bu bir Tilki!" diye bağırmasıyla, adam o dakka Tilki olup kaçıverdi. Tilkiler, kimsenin sökemediği yazılarla dolu bu kâğıdı ele geçirmeye çalışıp durdular, ama her seferinde bu çabaları suya düştü. Wang sonunda eve dönmeye karar verdi. Yolda ailesiyle karşılaştı, cümbür cemaat başkente gidiyorlardı; onun talimatı üzerine bu yolculuğa çıktıklarını söylediler; annesi, "ne var ne yok her şeyi satıp şehire, yanıma gelin"

diye yazan mektubu gösterdi. Wang mektuba baktığında, kâğıdın bomboş olduğunu gördü. Başlarını sokacakları bir evleri yoktu artık, yine de "Geri dönelim" dedi.

Günlerden bir gün, artık herkesin öldü diye umudu kestiği en küçük kardeş çıkageldi. Başlarına ne geldiğini sorduğunda Wang olanı biteni anlattı. Wang'ın hikayesi Tilkiler bölümüne geldiğinde, "İşte," dedi küçük kardeş, "tüm kötülüklerin tohumu burda yatıyor." Wang ona mektubu gösterdi. Küçük kardeş mektubu Wang'ın elinden kapıp cebine soktu ve "sonunda istediğimi aldım" dedi. Ve hemen Tilki olup kirişi kırdı.

Çinli Tekboynuz

Çinli Tekboynuz, *k'i-lin*, hayra alamet dört hayvandan biridir; diğerleri ejderha, anka kuşu ve kaplumbağadır. Tekboynuz, karada yaşayan 360 yaratığın en önde gelenidir. Geyik gövdesine, öküz kuyruğuna ve at toynaklarına sahiptir. Alnından çıkan kısa boynuzu ettendir; sırtı beş renkli, karnı ise kahverengi ya da sarıdır. Öylesine yufka yüreklidir ki, yürürken en minik yaratıkların bile üzerine basmamaya özen gösterir ve hatta canlı değil, yalnızca ölü otlarla beslenir. Ortaya çıkması, dürüst bir hükümdarın doğacağına delalettir. Çinli Tekboynuzu yaralamak ya da ölüsüyle karşılaşmak şanssızlık getirir. Bu hayvanın doğal ömrü bin yıldır.

Annesi Konfüçyus'u rahminde taşırken, beş gezegenin ruhları ona 'inek şeklinde, ejderha pullarına sahip, alnında boynuz bulunan' bir hayvan getirdiler. Soothill, kutsal doğum müjdesini işte böyle verir; Wilhelm'in yaptığı bunun farklı bir yorumunda ise, hayvan tek başına görünür ve bir yeşim tableti tükürür, üzerinde şunlar yazılıdır:

> Kristal dağının [ya da su özünün] oğlu, hanedanlık çöktüğünde, sen hüküm süreceksin taçsız kral olarak.

Yetmiş yıl sonra, bir grup avcı bir *k'i-lin* öldürdü; Konfüçyus'un annesinin bağladığı bir kurdela parçası hâlâ hayvanın boynuzuna sarılı duruyordu. Konfüçyus,Tekboynuzu görmeye gitti ve gözyaşlarını tutamadı, çünkü bu zararsız ve gizemli hayvanın ölümünün neye delalet ettiğini hisseder ve çünkü bu kurdelada geçmişi yatıyordur.

Onüçüncü yüzyılda, Hindistan'ı ele geçirmeyi kafasına koymuş olan İmparator Cengiz Han'ın bir keşif kolu, çölde 'geyiğe benzeyen, at kafalı, alnında tek boynuzu olan ve bedeni yeşil kıllarla kaplı' bir yaratıkla karşılaşırlar; hayvan

onlara seslenerek, "Artık efendinizin kendi ülkesine dönmesinin zamanıdır" der. Kendisine danışılan Cengiz Han'ın Çinli nazırlarından biri, imparatora, bu hayvanın bir *k'i-lin* çeşiti, bir *chio-tuon* olduğunu söyler. "Dört senedir koca ordu batı diyarlarında savaşıp duruyor" der. "Kan dökülmesinden nefret eden Gök,*Chio-tuan* 'ı göndererek bizi uyarıyor. Tanrı aşkı için, kıymayın İmparatorluğa; insaf, engin mutluluk getirir." Bunun üzerine İmparator savaş planları yapmaktan vazgeçer.

Hıristiyan çağından yirmiiki yüzyıl önce, İmparator Shun'un yargıçlarından birinin 'tek boynuzlu bir keçisi' vardı, haksız yere suçlanana saldırmaz, suçlu olana tos atardı.

Margoulies'in *Anthologie raisonee de la litterature chinoise* (1948) adlı yapıtında, bir dokuzuncu yüzyıl nesir yazarının ürünü olan şu gizemli, tatlı dilli alegori yer alıyor:

> Tek boynuzun doğaüstü ve hayra alamet bir varlık olduğunu cümle âlem bilir; böyle söylenir kasidelerde, vakayinamelerde, değerli şahsiyetlerin biyografilerinde ve itibarı su götürmez diğer metinlerde. Köylü kadınlar ve çocuklar bile bilir tek boynuzun bir uğur işareti olduğunu. Ama bu hayvan çiftlik hayvanları arasında yer almaz, onunla karşılaşmak hiç de kolay değildir, herhangi bir hayvan sınıfına da girmez. Ne ata benzer ne boğaya, ne kurda ne geyiğe. Bazen öyle olur ki, onunla yüz yüze geliriz am yine de acaba deriz. Atın yeleli ve boğanın boynuzlu bir hayvan olduğunu biliyoruz. Gelgelelim, tek boynuzun ne menem bir şey olduğunu bilmiyoruz.

Deniz Atı

Deniz Atı, diğer imgesel hayvanların çoğundan farklı olarak, karma bir yaratık değildir; denizi mekan tutan ve ancak rüzgarın esintisiyle burnuna kısrak kokusu geldiği mehtapsız gecelerde kıyıya çıkan vahşi bir attan başka bir şey değildir. Bilinmeyen bir adada —Borneo olabilir— sığırtmaçlar, kralın kıyı boyundaki en seçkin hayvanlarının ayaklarını bağlarlar ve kendileri de yeraltına gizlenirler. Sinbad, işte burada denizden bir aygırın çıkıp dişinin üzerine atladığını görür ve çığlını duyar.

Binbir Gece Masalları'nın en güvenilir baskısı, Burton'a göre, onüçüncü yüzyıldan kalmadır; yine bu yüzyılda yaşamış olan evrenbilimci Zekeriya El-Kazvinî *Acaib-ül Mahlukat* adlı incelemesinde şöyle yazmış: "Deniz atı, kara atına benzer; ne var ki yelesi ve kuyruğu daha uzun, rengi daha parlak ve toynakları yabani öküzünkiler gibi çift tırnaklıdır; boyu ise kara atınınkinden küçük değildir ve eşeğinkinden birazcık daha uzundur." Deniz ve kara türleri arasındaki çiftleşmenin çok güzel bir döl verdiğini söyler ve buna örnek olarak da "gümüş parçaları gibi beyaz benekleri olan" siyah bir midilliyi gösterir.

Onsekizinci yüzyılda yaşamış Çinli bir seyyah Wang Tai-hai, şöyle yazıyor:

> Deniz atı, genellikle kıyı boyunda, bir kısrak peşindeyken görülür; bazen yakalandığı da olur. Derisi siyah ve parlaktır, uzun kuyruğu yerleri süpürür. Kuru toprakta diğer atlar gibi yürür, çok uysaldır, bir günde yüzlerce kilometre yol alabilir. Ama onu ırmağa sokmak akıllıca olmaz, çünkü suyu görür görmez eski doğasına döner ve yüzerek uzaklaşır.

Budunbilimciler, bu İslam masalının kaynağını rüzgarın kısrakları döllediği Greko-Romen masalında aradılar. Vergilius, *Georgica*'nın üçüncü kitabında, bu inancı şiire döker. Plinius'un açıklaması (VIII, 42) ise daha titizdir.

> Portekiz'de, Lizbon yakınlarındaki Lusitania'da ve Tagus ırmağı boyunda kısrakların, rüzgar batıdan estiğinde, rüzgara doğru durdukları ve soluyarak gebe kaldıkları bilinir; böylece bir tay dünyaya gelir, çok hızlı koşan atlar elde edilir, ne var ki bunlar üç yıldan fazla yaşamazlar.

Tarihçi Justinus, çok hızlı atlar için kullanılan 'rüzgarın çocukları' abartmasının bu masalı doğurduğunu ileri sürdü.

Doğu Ejderi

Ejderha biçimden biçime girme becerisine sahiptir, gelgelelim, bunlara akıl sır ermez. Genellikle, atınkine benzer bir kafası, yılanvari kuyruğu, (varsa) yanlarında kanatları ve her birinin ucunda dört kıvrık tırnak bulunan dört pençeli bir hayvan şeklinde düşlenir. Ayrıca, dokuz benzerlik daha gösterdiğini okuyoruz: Boynuzları geyiğinkilerden farksızdır, deve kafalı, şeytan gözlü, yılan boyunlu, istiridye karınlı, balık gibi pullu, kartal pençeli, öküz kulaklıdır ve ayak izleri kaplanınkilerle aynıdır. Kulakları olmayıp da boynuzlarıyla işiten Ejderha türleri de vardır. Ejderhaları boyunlarından sarkan ve güneşi simgeleyen bir inciyle resimlemek adettendir. Ejderhanın kudreti bu incide yatar. İncisi çalındığında, hayvan çaresiz kalır.

Tarih, ilk imparatorların izini Ejderhalara kadar sürüyor. Dişlerinin, kemiklerinin ve salyasının her biri şifa verici özelliklere sahiptir. Ejderha, istediği zaman görünür, istediği zaman görünmez olur. Bahar geldiğinde göklere çıkar; sonbaharda ise denizlerin derinlerine dalar. Bazı Ejderhaların kanatları yoktur, ama kendi hızlarıyla uçarlar. Bilim onları birkaç türe ayırır. Göksel Ejderha, sırtında tanrıların saraylarını taşır; böyle olmasa, sarayların yeryüzüne düşüp, insanların şehirlerini yerle bir etmesi işten bile değildir. Tanrısal Ejderha, insanlığın yararına rüzgâr estirir, yağmur yağdırır; Kara Ejderhası, akarsuların ve ırmakların yönünü belirler; Yeraltı Ejderhası, insanlara yasaklanmış hazinelere bekçilik eder. Budistler, Ejderhaların sayısının, bir sürü ortak merkezli denizde yaşayan balıklardan hiç de aşağı kalmadığını ileri sürüyorlar; onların kesin sayısını veren gizli şifre, evrenin bir yerinde saklıdır. Çinliler, Ejderhalara diğer ilahlardan daha çok inanırlar, çünkü Ejderhalar değişen bulut kümelerinde sık sık görülürler. "Bazen ejderhaya benzeyen bir

bulut görürüz" diyen Shakespeare de aynı şeye dikkat çeker.

Ejderha dağlarda hüküm sürer, falla bağlantılıdır, mezarların yakınını mesken tutar; Konfüçyus kültüyle bağlantılıdır, denizlerin Neptün'üdür ve ayrıca karada da göründüğü olur.

Deniz-Ejderhası Kralları görkemli sualtı saraylarında yaşarlar; opal ve inciyle beslenirler. Bu Krallar beş tanedir: baş Kral ortadadır, diğer dördü ise kuzeye, güneye, doğuya ve batıya denk düşer. Her biri üç dört mil uzunluğundadır; yer değiştirdiklerinde dağlar devrilir. Gövdeleri, sarı sarı pullarla kaplı bir zırhın içindedir; ağız-burun bölümleri kıllarla kaplıdır; alınları, alev püsküren gözlerinin üzerinde çıkıntı yapar; kulakları küçük ve kalındır, ağızları ardına kadar açıktır; dilleri uzun, dişleri keskindir. Soluklarıyla tüm balık sürülerini haşlar, kavururlar. Bu Deniz Ejderhaları su yüzüne çıktıklarında girdaplar yaratır, tayfunlar çıkarırlar; göğe yükselirken kopardıkları fırtınalar, bütün şehirlerdeki evlerin çatılarını uçurur, tarlaları su basar. Ejderha Kralları ölümsüzdür, sözcüklere sığınmadan, aralarındaki uzaklık ne olursa olsun, birbirleriyle iletişim kurabilirler. Göklere yıllık raporlarını üçüncü ay içinde verirler.

Double

Aynalardaki ve sudaki yansımaların ve ikizlerin akla getirdiği ya da körüklediği Double kavramı, çoğu ülkenin tanışık olduğu bir düşüncedir. Pythagoras'ın *Dost insanın ikinci benidir* ya da Platon'un *Kendini Bil* gibi sözleri, muhtemelen bu düşünceden esinlenmiştir. Almanya'da Double'a *Doppelgänger*, yani 'double yaya' derler. İskoçya'da ise *fetch* vardır, gelir bir insanı alıp ölümüne götürür; yine İskoçca *wraith* sözcüğü vardır, bu da bir insanın ölmeden hemen önce gördüğü düşünülen tıpatıp kendi suretindeki bir hayalettir. Bu yüzden, insanın kendisiyle karşılaşması kötüye işarettir. Robert Louis Stevenson'ın 'Ticonderoga' adlı trajik baladı, bu temaya dayanan bir efsaneyi anlatır. Bir de Rosetti'nin yaptığı, bir ormanın alacakaranlığında kendileriyle karşılaşan iki sevgiliyi gösteren tuhaf bir tablo ('Kendileriyle Nasıl Karşılaştıklarına Dair') vardır. Hawthorne ('Howe'un Maskeli Balosu'), Dostoyevski, Alfred de Musset, James ('Muhteşem Köşe'), Kleist, Chesterton ('Delilerin Aynası') ve Hearn (*Bazı Çin Hayaletleri*) örnek gösterilebilir.

Eski Mısırlılar, Double'ın, *ka*'nın, yürüyüşünden elbisesine kadar bir insanın tıpatıp eşi olduğuna inanırlardı. Yalnızca insanların değil, tanrıların ve hayvanların, taşların ve ağaçların, sandalyelerin ve bıçakların da *ka*'sı vardı; ve *ka* tanrıların Double'larını görebilen ve aynı zamanda tanrıların geçmişteki ve gelecekteki şeyleri bilme yeteneği bahşettiği belli rahipler dışında kimseye görünmezdi.

Yahudilere göre ise, insanın Double'ının görünmesi, yakın gelecekteki bir ölümün habercisi değildi. Tersine, o kişinin kahince güçler kazandığının kanıtıydı. Bu, Gershom Scholem'in açıklaması. Talmud'ta yazılı bir efsanede, Tanrı'yı ararken kendisini bulan bir adamın öyküsü anlatılır.

Poe'nun 'William Wilson' adlı öyküsünde, Double, kah-

ramanın vicdanıdır. Onu öldürünce kendisi de ölür. Aynı şekilde, Wilde'ın romanındaki Dorian Gray, portresini bıçaklayınca kendi canından olur. Yeats'in şiirlerinde, Double bizim diğer yanımız, karşıtımızdır, bizi bütünleyen, olmadığımız ve asla olamayacağımız şeydir.

Plutarkhos, Yunanlıların kralın elçisini *öteki ben* diye adlandırdıklarını yazar.

Düzleyici

1840-1864 yılları arasında, Işık Tanrısı (biz buna İç Ses de diyebiliriz), Bavyeralı müzikçi ve öğretmen Jakop Lorber'a güneş sistemimizin göksel cisimlerindeki insanlara, bitkilere ve hayvanlara ilişkin bir dizi kesintisiz ve güvenilir vahiy bahşetti. Bu vahiyler sayesinde öğrendiğimiz evcil hayvanlar arasında, Düzleyici ya da Toprak Düzleyicisine de (*Bodendrücker*) rastlıyoruz; bu yaratık, Lorber'in en son editörlerinin Neptün'la özdeşleştirdiği Miron gezegeninde sayısız hizmette bulunur.

Düzleyici'nin kolan genişliği, çarpıcı bir benzerlik gösterdiği filinkinin on katıdır. Gövdesi bodur mu bodur, fil dişi gibi çıkık dişleri ise uzun ve dümdüzdür; derisinin rengi uçuk yeşildir. Piramit şeklindeki ayakları taban kısmında muazzam genişler, bu piramitlerin uçları gövdeye iğneyle tutturulmuş gibidir. Bu meşhur düztaban, inşaatçı ve duvarcılardan önce, engebeli şantiye sahasına sokulur ve orada tabanlarını, gövdesini ve dişlerini kullanarak toprağı düzleştirip bastırmaya koyulur.

Düzleyici, kökler ve otlarla beslenir; bir iki böcek türü dışında hiç düşmanı yoktur.

Elf'ler

Elf'ler İskandinav kökenlidir. Ufak ve fesat olmaları dışında neye benzediklerine dair çok az şey bilinir. Sığır ve çocuk kaçırırlar, ayrıca ufak tefek şeytanlıklar yapmaktan da keyif duyarlar. İngiltere'de, dolaşmış saça 'elf perçemi' denirdi, çünkü bunun Elf'lerin bir oyunu olduğu düşünülürdü. Bildiğimiz kadarıyla, putperestliğe kadar yolu olan bir Anglo-Sakson büyüsü, Elf'lere uzaktan, derinin altına iz bırakmadan giren minik demir oklar atmak gibi muzır bir huy kazandırır; ani, şiddetli sancılar da bunların eseridir. Düzyazı Edda'da Parlak Elf'ler ve Esmer Elfler şeklinde bir ayrım yapılır: "Parlak Elf'ler güneş ışığından daha parlak, Esmer Elfler ise ziftten daha karadırlar." Almanca'da kâbus sözcüğünün karşılığı *Alp*'dir; etimoloji, sözcüğün kökenini 'elf'e kadar izliyor; çünkü ortaçağda, Elflerin uyuyanların göğüslerine çöreklenip onlara korkulu rüyalar gördürdüklerine inanılırdı.

Eloi'ler ve Morlock'lar

Genç yazar Herbert George Wells'in 1895'de yayınladığı *Zaman Makinesi* adlı romanının kahramanı, bir makineyle akıl sır ermez bir geleceğe yolculuk eder. Orada insanlığın iki türe ayrıldığını görür; has bahçelerde yaşayıp ağaçların meyveleriyle beslenen zayıf ve savunmasız Eloi'ler; senelerce, yeraltında, karanlıkta çalışmaktan gözleri kör olmuş, ama yine de, geçmişin dürtüsüyle, paslanmış ve hiçbir şey üretmeyen tuhaf makinelerin başında çalışmayı sürdüren proleter Morlock'lar. Döner merdivenli kuyular bağlar bu iki dünyayı birbirine. Morlock'lar mehtapsız gecelerde, mağaralarından yukarı çıkıp Eloi'leri yerler.

Morlock'ların peşine düştüğü adsız kahraman kaçıp bugüne geri döner. Başından geçenlerin yegane delili olarak beraberinde garip bir çiçek getirir; toza dönüşen çiçek yeryüzünde ancak milyonlarca yıl sonra açacaktır.

Fastitocalon

Ortaçağ, Kutsal Ruh'u iki kitabın yazarı olarak görürdü. Birincisi, iyi bilindiği üzere, İncil; ikincisi ise, içlerinde ahlâki öğretiler saklı yaratıklarıyla, tüm dünyaydı. Bu öğretileri açıklamak amacıyla kuşların, hayvanların ve balıkların alegorilerle süslü öykülerinin yer aldığı Fizyolojiler ya da Hayvannameler derlendi. Aşağıdaki metni, R.K. Gordon'un çevirdiği bir Anglo-Sakson hayvannamesinden aktarıyoruz:

> Şimdi de, nüktedanlığımı işe koşup, bir şiir, bir şarkı halinde, bir balık türünden, kudretli balinadan sözedeceğim. Ne yazık ki, bütün denizciler onu tehlikeli ve azgın bir hayvan olarak gördüler. Ona Fastitocalon, okyanus şamandırası adı verilir. Biçimsiz bir kayaya benzer; sanki kumsallarla çevrelenmiş deniz yosunlarının en kocamanı, suyun kıyısında bir yükselip bir alçalıyordur; bu yüzden denizciler, gördükleri şeyin bir ada olduğunu sanırlar; ve halat atarak yüksek pruvalı gemilerini bu sahte karaya yanaştırır, deniz küheylanlarını kıyıya bağlar ve sonra da korkusuzca adaya çıkarlar. Suyun çevrelediği gemiler sahilde bağlı bırakılır. Derken, bitkin denizciler kamp kurarlar, tehlike var mı yok mu bakmak akıllarından geçmez. Adada ateş yakarlar, büyük, kocaman bir ateş; yorgun, dinlenmeye hasret denizcilerin keyifleri yerindedir. O, hainlikte usta okyanus yaratığı, deniz gezginlerinin artık sırtına iyice yerleştiklerini, kamp kurduklarını, temiz havayla kendilerinden geçtiklerini hisseder hissetmez, ansızın kurbanlarıyla birlikte tuzlu sulara dalar, derinleri arşınlar ve sonra gemileri ve denizcileri ölüm salonunda boğulmaya terk eder.

Onun, azametli deniz gezgininin başka, üstelik daha da şaşırtıcı bir numarası vardır. Okyanusta midesi kazınmaya başladığında . . . bu okyanus bekçisi ağzını açar, ardına kadar. Dışarıya hoş bir koku yayılır, bu kokuya aldanan diğer balıklar koşturarak bu güzel kokunun yayıldığı yere gelirler. Düşüncesizce itişe kakışa içeri girerler, ta ki o koca ağız tıka basa dolana kadar. Sonra, birdenbire, o müthiş çeneler kenetleniverir, ganimeti iç ederek. İşte bu hep böyledir . . . kendini hoş bir kokuya, boş arzulara kaptıran her insan görkemli Kral'a karşı günah işlemiş olur.

Aynı öykü *Binbir Gece Masalları*'nda, St. Brendan efsanesinde ve Milton'ın "Kuzey denizlerinde pinekleyen" balinadan söz eden *Yitik Cennet*'inde de anlatılır. Profesör Gordon'ın söylediklerine bakılırsa, bu yaratık daha önceki yorumlarda, Aspidochelone adında bir kaplumbağaydı. Zamanla adı değişime uğradı ve kaplumbağanın yerini balina aldı.

Garuda

Hindu panteonunda hüküm süren üçlünün ikinci tanrısı Vişnu, denizleri kaplayan yılanın ya da Garuda'nın sırtına biner. Vişnu, mavi ve dört kollu olarak resmedilir, her bir elinde sopa, kabuk, küre ve nilüfer tutar. Garuda yarı akbaba, yarı insandır; kanatlarını, gagasını, pençelerini birinden, gövdesini ve ayaklarını ötekinden almıştır. Yüzü beyaz, kanatları parlak kırmızı, gövdesi altın sarısıdır. Hint tapınaklarında, bronzdan ya da taştan yapılmış Garuda heykellerine tapılır. Bunlardan biri Gwalior'dadır, Hristiyanlığın doğuşundan yüz küsür yıl önce, Vişnu'nun müridi olmuş, Heliodoros adında bir Yunanlı tarafından dikilmiştir.

Garuda Purana'da —Hindu kültürünün birçok *Purana*'sından ya da efsanesinden biri— Garuda evrenin başlangıcını, Vişnu'nun solar özünü, Vişnu kültünün ayinlerini, güneşin ve ayın soyundan gelen kralların soyağaçlarını, *Ramayana*'nın öyküsünü ve ayrıca şiir sanatı, gramer ve ilaç yapımı gibi daha önemsiz çeşitli konuları uzun uzadıya anlatır.

Bir kralın yazdığı düşünülen *Yılanların Şenliği* adlı bir onyedinci yüzyıl tiyatro oyununda, Garuda her gün bir yılan (muhtemelen kobra) öldürüp yutar, ta ki Budist bir prens ona nefse hakim olmanın erdemini öğretinceye kadar. Oyunun son perdesinde, tövbekar Garuda yemiş olduğu nesillerce yılanın kemiklerine yeniden hayat verir. Eggeling, bu kitabın Budizm üzerine bir Brahman taşlaması olabileceğini ileri sürüyor.

Hangi tarihlerde yaşadığı bilinmeyen Nimbarka adında bir mistik, Garuda'nın bir ruh, tacı, küpeleri ve flütü gibi sonsuza dek esirgenmiş bir ruh olduğunu yazmış.

Gnome'ler

Gnome'ler kendi adlarından daha yaşlıdırlar; bu ad Yunanca'dır Yunanca olmasına, ama antikler tarafından bilinmezdi; çünkü onaltıncı yüzyıldan kalmadır. Etimologlar isim babası olarak İsviçreli simyacı Paracelsus'u gösteriyorlar. Gnomeler ilk kez onun yazılarında peyda olurlar.

Onlar toprağın ve tepelerin cinleridir. Halkın düş gücü, onları kaba saba ve grotesk özellikleri olan sakallı cüceler şeklinde resimler; keşişlerinkine benzeyen kapüşonlu kahverengi giysiler giyerler. Yunanistan'ın ve Doğu'nun griffonları ve Germen kültürünün ejderleri gibi, Gnome'ler de gizli hazineye göz kulak olurlar.

Gnosis Yunanca'da bilgi anlamına gelir; belki de Paracelsus'un onları Gnome'ler diye adlandırmasının nedeni, kıymetli madenlerin tam olarak nerede bulunacağını bilmeleridir.

Golem

Sonsuz bilgelikten esinlenip yazılmış bir kitapta hiçbir şey şansa bırakılamaz, hatta içindeki sözcüklerin sayısı ya da harflerin sırası bile; işte Kabalistler böyle düşünüyorlardı ve Tanrı'nın sırlarına ermek arzusunun ateşiyle kendilerini Kutsal Kitap'taki harflerin sayılması, birleştirilmesi ve permütasyonu işlerine adadılar. Dante, İncil'deki her pasajın dört anlamı —birebir, alegorik, ahlaki ve tinsel anlamı— olduğunu belirtti. Zaten, tanrısallık kavramına daha yakın olan Johannes Scotus Erigena da Kutsal Kitap'ın anlamlarının bir tavus kuşunun kuyruğundaki tonlar kadar sınırsız olduğunu söylemişti. Kabalistler bu görüşü onaylayacaklardı; İncil'de ortaya çıkarmak istedikleri sırlardan biri de nasıl canlı varlık yaratılabileceği idi. Cinlerin deve gibi büyük ve hantal varlıklar yaratabildiklerinden söz ediliyordu, ama narin ya da ince bir şey yaratmaktan acizdiler ve Haham Eliezer arpa tohumundan daha küçük bir şey yaratma becerisini de esirgedi onlardan. 'Golem' harflerin birleştirilmesiyle yaratılmış insana verilen addı; sözcük birebir olarak şekilsiz ya da cansız çamur anlamına geliyor.

Talmud'da (Sanhedrin, 65b) şunları okuyoruz:

> Eğer dinibütün insanlar bir dünya yaratmak isteseler, bunu gerçekleştirebilirler. Raba, Tanrı'nın tarifsiz adlarını oluşturan harfleri farklı şekillerde birleştirmeyi deneyerek bir insan yaratmayı başardı ve onu Haham Zera'ya gönderdi. Haham Zera yaratığa bir şeyler söyledi, ama herhangi bir yanıt alamayınca "Sen sihir ürünüsün; tozdan geldin toza dön" dedi.
>
> İki âlim, Haham Hanina ve Haham Oshaia, her Sebt arifesini Yaratılış Kitabı'nı inceleyerek geçirirdi; bundan yola çıkarak üç yaşında bir buzağı yarattılar

ve sonra ondan yiyecek olarak yararlandılar.

Schopenhauer *Doğada İrade* adlı kitabında (Bölüm 7) şöyle yazıyor: "Horst, *Zauberbibliothek* [Sihirli Kitaplık] adlı kitabının birinci cildinin 325. sayfasında İngiliz mistik Jane Lead'in öğretilerini şöyle özetliyor: 'Her kim sihirli güce sahipse, istediğinde maden, bitki ve hayvan krallıklarına söz geçirebilir ve bunları değiştirebilir; dolayısıyla, işbirliği içinde çalışan birkaç sihirbaz dünyamızı Cennete çevirebilir.' "

Golem, Batı'daki şöhretini Avusturya'lı yazar Gustav Meyrink'in yapıtına borçludur; *Golem* (1915) adlı düş-romanının beşinci bölümünde şunlar yazılı:

> Bu öykünün kaynağının onyedinci yüzyıla kadar dayandığı söylenir. Bir haham [Judah Loew ben Bezabel], kayıp Kabala formüllerine göre yapma bir insan —yukarıda sözü edilen Golem— yaratıp onu zangoçluğa ve sinagogun ayak işlerine koştu.
>
> Tam anlamıyla bir insan değildi ve donuk, yarıbilinçli, bitkisel bir varlığa sahipti. Dilinin altına yerleştirilen ve evrenin serbest yıldız enerjilerini çeken bir sihirli tabletin gücüyle bu varlığını gündüz saatleri boyuncu sürdürürdü.
>
> Bir gece, haham akşam duasından önce tableti Golem'in ağzından almayı unuttu ve yaratık cinnet geçirip dışarı fırladı, gettonun karanlık ve dar sokaklarında önüne çıkanı devirerek koştu, ta ki haham ona yetişip tableti ağzından çıkarıncaya dek.
>
> Yaratık odakka cansız yığılıverdi. Ondan geriye kalan tek şey, bugün Yeni Sinagog'a gittiğinizde göreceğiniz eciş bücüş, çamurdan bir figürdür.

Kurtların Eleazar, bir Golem yaratmanın gizli formülünü sakladı. Söz konusu işlemler yirmi üç folyo sütunu tutuyor ve Golem'in organlarının her biri üzerinde okunması gere-

ken '22l kapının abecesini' bilmeyi gerektiriyor. Yaratığın alnına 'Hakikat' anlamına gelen *Emet* sözcüğü yazılmalıdır; yaratığı yok etmek için ilk harfi silinmelidir, böylece geriye 'ölüm' anlamına gelen *met* sözcüğü kalacaktır.

Göksel Geyik

Göksel Geyik'in görünüşüne ilişkin hiçbir şey bilmiyoruz (belki de ona alıcı gözüyle bakmak hiç kimseye nasip olmadığından), ama bildiğimiz bir şey varsa, o da, bu trajik hayvanların yerin altında, madenlerde yaşadıkları ve tek arzularının gün ışığına çıkmak olduğudur. Konuşma yetenekleri vardır, yeryüzüne çıkmalarına yardımcı olsunlar diye madencilere yalvarır dururlar. İlk önce, bir Göksel Geyik rüşvet niyetine, işçilere gizli gümüş ve altın damarlarını göstermeye söz verir; bu numara tutmayınca hayvan hırçınlaşır ve madenciler onu yakalayıp galerilerden birine kapatır ve üstüne duvar örerler. Ayrıca, madencilerin sayıca fazla olan Göksel Geyikler tarafından işkence edilerek öldürüldüğü de söylentiler arasındadır.

Efsaneye göre, Göksel Geyik bir yolunu bulup açık havaya çıkarsa, pis kokulu bir sıvıya dönüşür, etrafa ölüm ve hastalık saçar.

Çin kaynaklı bu masal, G. Willoughby-Meade'nın *Çin Gulyabanileri ve Cinleri* adlı kitabında yazılıdır.

Göksel Horoz

Çinlilere göre, Göksel Horoz tüyleri altın sarısı bir kümes kuşudur; günde üç kez öter: Birincisi, güneş denizin ufkunda sabah banyosunu alırken, ikincisi güneş en yüksek noktaya çıktığında ve son olarak güneş battığında. İlk ötüşüyle gökleri sarsıp insanoğlunu uykusundan uyandırır. Evrenin eril ilkesi, *yang*, Göksel Horoz'un yavrularından biridir. Horoz üç ayaklıdır, güneşin doğduğu topraklarda yetişen ve yüksekliği binlerce metreyi bulan *fu-sang* ağacına tüner. Göksel Horoz'un ötüşü gürdür, duruşunda soyluluk yatar. Yumurtalarından kırmızı ibikli civcivler çıkar ve her sabah onun şarkısına yanıt verirler. Yeryüzündeki bütün horozlar Göksel Horoz'un, diğer adıyla, Şafak Kuşu'nun soyundan gelmedir.

Griffon

Herodotos, Griffon'lardan kanatlı canavarlar diye söz ediyor, onların Arimaspian'larla yaptıkları bitmez tükenmez savaşları anlatırken; Plinius, onların uzun kulaklarından ve kanca gagalarından bahsediyor, ama yine de "sadece hayal ürünü" oldukları yargısına varıyor (X, 49). Griffon'a dair belki de en ayrıntılı tanımlama Sir John Mandeville'nin ünlü *Seyahatlar* kitabının 85. Bölüm'ünde yer alır:

> Adamlar buradan, kötü insanların ve zalimlerin kol gezdiği Bactry ülkesine gidecekler; o diyarda ağaçlar koyunlar gibi yünlüdür, bunlardan elbise yaparlar. Bu bölgede, bazen karada bazen suda yaşayan, yarı insan yarı at, ypotanlar [hipopotamlar] vardır; insan dışında hiçbir şey yemezler. Burada hiçbir yerde olmadığı kadar çok griffon yaşar; kimileri gövdelerinin ön kısmının Kartala, arkasının Arslana benzediğini söyler; fakat Griffon VIII Arslandan daha büyük bir gövdeye sahiptir ve yüz Kartala bedeldir. Bir atı ve bir insanı sırtladığı ya da sabana koşulmuş bir çift Öküzü kaptığı gibi uçarak yuvasına taşır; çünkü onda Öküz boynuzu gibi tırnak vardır; bu tırnaklardan kadeh, kaburgalarından da yay yapılır.

Bir başka ünlü seyyah, Marko Polo, Madagaskar'da rukh'dan sözedildiğini duyar ve bunu ilk önce *uccello grifone*'ye, Griffon kuşuna (*Seyahatlar*, III, 36) yapılan bir gönderme olarak yorumlar.

Ortaçağdaki Griffon simgesi çelişkilidir. Bir İtalyan hayvannamesi onun Şeytan'ı simgelediğini söyler; genellikle İsa'nın simgesidir, Sevilla'lı Isidore *Etimolojiler* adlı kitabında bunu şöyle açıklıyor: "İsa aslandır, çünkü hükmedendir ve

kudretlidir; ve bir kartaldır, çünkü Yeniden Doğuş'tan sonra göğe yükselmiştir."

Dante, *Araf*'ın XXIX. Kanto'sunda, bir Griffon tarafından çekilen bir zafer arabası (Kilise) görür; kartal kısmı altın sarısı, aslan kısmıysa —yorumlara bakılırsa— İsa'nın insan yanını göstermek için kırmızıyla karışık beyazdır. (Hafif kırmızı katılmış beyaz, insan teninin rengini verir.) Yorumcular, Süleyman'ın Şarkısı'ndaki sevgilinin tanımını anımsıyorlar (V: 10-11): "Sevgilim allı beyazlıdır ... Başı en has altın sarısı ..."

Kimisine göre de, Dante hem papaz hem de kral olan Papa'yı simgelemek istiyordu. Didron *Manuel d'iconographie chrètienne* (1845) adlı kitabında şöyle yazıyor: "Piskopos ya da kartal olarak Papa yukarlara, Tanrı'nın tahtına taşınır, onun buyruklarını almak için; ve yeryüzünde de bir aslan ya da kral gibi yürür, güçlü ve kudretli."

Haniel, Kafziel, Azriel ve Aniel

Babil'de, peygamber Ezekiel, rüyasında dört hayvan ya da melek gördü, "Her birininin dört suratı, dört kanadı vardı" ve "Suratlarının neye benzediğine gelince, dördünün de sağında, bir insan ve bir aslan suratı; dördünün de solunda bir öküz suratı, ayrıca bir kartal suratı vardı." Ruhun onları taşıdığı yere giderlerdi, "her biri dosdoğru ileri" ya da ilk İspanyol İncili'nin (1569) yazdığı gibi, *cada uno caminaua enderecho de su rostro*, ("her biri suratının baktığı yöne giderdi"), ki bu, kuşkusuz insanı ürpertecek denli akıl almaz bir şeydir. Meleklerin beraberinde "dehşet verici yükseklikte" dört tekerlek ya da halka gidiyordu ve "gözlerle donatılmışlardı çepeçevre..."

Aziz Yahya, Vahiylerin dördüncü babında, hayvanlardan söz ederken kafasında herhalde Ezekiel'in sesi çınlıyordu:

> Ve tahtın önünde billura benzer camdan bir deniz *vardı*: ve tahtın ortasında ve etrafında, önü arkası gözlerle dolu dört hayvan *vardı*.
>
> Ve birinci hayvan aslana benziyordu, ikincisi danaya, üçüncüsünün yüzü insan yüzü gibiydi ve dördüncü hayvan uçan bir kartala benziyordu.
>
> Ve dört hayvanın her birinin altı kanadı vardı ve *bunların* etrafı ve içi gözlerle doluydu ve gece demez gündüz demez durup dinlenmeden "Kuddûs, kuddûs, kuddûs, var olmuş ve var olan ve var olacak, Her şeye Kadir Rab Allah" derlerdi.

Kabalist eserlerin en önemlisi olan *Zohar*'da ya da *Görkemli Kitap*'da bu dört hayvana Haniel, Kafziel, Azriel ve Aniel adlarının verildiğini ve yüzlerinin doğuya, kuzeye, güneye ve batıya baktığını okuyoruz. Stevenson, eğer Cen-

nette böyle yaratıklar varsa, artık varın Cehennemi düşünün yorumunda bulundu.

Her yanı gözlerle dolu bir hayvan yeterince dehşet verici, ama Chesterton 'İkinci Çocukluk' adlı şiirinde işi daha da ileri götürdü:

Ama ömrüm vefa etmeyecek
Dehşetli geceyi görmeye,
Bir bulut dünyadan büyük
Bir canavar, safi göz.

Ezekiel'in melek dörtlüsüne *Hayoth* ya da Canlı Varlıklar adı verilir; bir başka Kabalist kitap *Sefer Yeçirah*'a göre, bunlar Tanrı'nın dünyayı yaratmak için alfabenin yirmi iki harfiyle birlikte kullandığı on sayıdır; Zohar'a göre ise, bunlar Cennetten harflerle taçlanmış olarak inmişlerdi.

Dört İncil yazarı, simgelerini Hayoth'un dört suratından aldılar: Matta'ya, bazen sakallı, insan yüzü; Markos'a aslan yüzü; Luka'ya dana yüzü ve Yahya'ya kartal yüzü düşer. Aziz Hieronmyus, peygamber Ezekiel'e ilişkin yorumunda, bu özelliklere mantıklı bir açıklama getirmeye çalıştı. İsa'nın insancıllığını vurguladığı için Matta'ya insan yüzü; İsa'nın kral yanını yansıttığı için Markos'a aslan yüzü; kurban simgesi olduğu için Luka'ya dana yüzü ve İsa'nın yükselen ruhu için de Yuhanna'ya kartal yüzü verildi.

Bir Alman âlimi, Dr. Richard Hennig, bu simgelerin derinlerdeki köklerini birbirinden doksan derece uzaklıkta duran dört burcun işaretlerinde arar. Aslan ve dana sorun yaratmıyor; insan ise insan yüzlü Kova burcu ile ilişkilendirildi; Kartal da besbelli Akrep'tir, felaket habercisi olduğu düşünüldüğünden değiştirilmiştir. Nicholas de Vore, *Astroloji Ansiklopedisi*'nde aynı hipotezi sürdürür ve bu dört figürün insan başlı, boğa bedenli, aslan pençeli ve kuyruklu, kartal kanatlı sfenkste bir araya geldiğini söyler.

Haokah, Yıldırım Tanrısı

Dakota Siu'ları arasında, Haokah, rüzgârı sopa gibi kullanıp yıldırım davulunu çalardı. Boynuzlu kafası aynı zamanda bir avcı tanrı olduğunun göstergesiydi. Mutluyken ağlar, üzgünken gülerdi; sıcakta titrer, soğukta terlerdi.

Harpya'lar

Harpya'lar, Hesiodos'un *Theogonia*'sında, uzun saçları omuzlarına düşen, kanatlı tanrısal varlıklardır, kuşlardan ve rüzgarlardan daha hızlıdırlar; *Aeneis*'de (III. Kitap) ise kadın yüzlü, sivri, kıvrık pençeli ve altları pislik içinde akbabalardır, bir türlü bastıramadıkları bir açlıkla kıvranırlar. Dağlardan aşağı sökün edip şölen için kurulmuş masaları yağmalarlar. Başlarına hiçbir şey gelmez, iğrenç bir koku yayılır üstlerinden; ne görseler mideye indirirler, durmadan cırtlak çığlıklar atıp her şeyi pislikleriyle mundar ederler. Servius, Vergilius'a ilişkin yorumlarında, nasıl Hekate Cehennemde Proserpina, yeryüzünde Diana ve cennette de Luna'ysa ve üçlü tanrıça diye adlandırılıyorsa; Harpya'lar da cehennemde Furia'lar, yeryüzünde Harpya'lar ve cennette de Dirae (ya da İfritler) olarak geçerler diye yazar. Bunlar ayrıca Parka'lar ya da Fata'larla karıştırılırlar.

Tanrılardan buyruk alan Harpya'lar, ölümlülere geleceği gösteren ya da gözleri karşılığında uzun bir yaşam satın almış ve körlüğü seçerek nimetlerini aşağıladığı için güneş tarafından cezalandırılmış bir Trakya kralına tebelleş olurlar. Kralın tüm saray erkanına verdiği bir şölende Harpya'lar uçagelir, tabakları boşaltıp pisliklerini bırakırlar. Argonaut'lar imdada yetişip Harpya'ları kovalarlar, William Morris (*İason'un Yaşamı ve Ölümü*) ve Rodoslu Apollonios bu fantastik öyküyü anlatırlar. Ariosto, *Furioso*'nun XXXIII. Kanto'sunda, Trakya kralını Habeşlerin efsanevi imparatoru Prester John'a dönüştürür.

Harpya sözcüğü, Yunanca *harpazein*'den gelir, kapıp kaçmak demektir. Harpya'lar önceleri, Veda mitinin Marut'ları gibi, altından silahlar (şimşek) kullanan ve bulutları sağan rüzgâr tanrıçalarıydılar.

Hippogriff

Vergilius, olanaksızlığı ya da bağdaşmazlığı belirtmek için atların griffon'larla çiftleştirilmesi ifadesini kullanırdı. Dört yüz yıl sonra, Vergilius'un yorumcusu Servius, griffon, bedeninin üst yanı kartal ve alt yanı ise arslan biçiminde bir hayvandır açıklamasında bulundu. Metnini güçlendirmek için de, bu havyanların atlardan nefret ettiklerini ekledi. Zamanla, *Jungentur jam grypes equis* ('Griffon'ları atlarla çiftleştirmek') sözü bir darbımesel haline geldi; onaltıncı yüzyılın başında Ludovico Ariosto, deyişi anımsayarak Hippogriff'i uydurdu. Antiklerin griffon'unda kartal ve aslan, Ariosto'nunkindeyse at ve griffon tek vücutta birleşir, bu yüzden onunkisi ikinci kuşak bir canavar ya da uydurmadır. Pietro Micheli, onun kanatlı at Pegasus'tan daha uyumlu bir yaratık olduğunu belirtir.

Hippogriff'in sanki bir fantastik zooloji el kitabı için yazılmışcasına ayrıntılı tanımı *Orlando Furioso*'da veriliyor (IV, 18):

> Bu at hayal ürünü değil, gerçektir; onun babası kısrakla birleşen bir Griffon'du; tüyleri, kanatları, ön ayakları, başı ve gagası babasına, bütün diğer tarafları ise annesine çekmişti, Hippogriff diye adlandırılırdı; bunlar, seyrek de olsa, Rhiphaean Dağları'ndan, buzla kaplı denizlerin ta ötelerinden gelirler.

Bu tuhaf hayvanın ilk bahsinde yanıltıcı şekilde rasgele bir hava vardır (II, 37):

> Ren kıyısında, silahlar kuşanmış bir adama rastladım, kocaman kanatlı bir ata binmişti.

Diğer stanzalarda bu uçan yaratığın kerameti anlatılır. Aşağıdaki satırlar (IV, 4) gayet iyi bilinir:

E vede l'oste e tutta la famiglia,
E chi a finestre e chi fuor ne la via,
Tener levati al ciel gli occhi e le ciglia,
Come l'Ecclisse o la Cometa sia.
Vede la Donna un'alta maraviglia,
Che di leggier creduta non saria:
Vede passar un gran destriero alato,
Che porta in aria un cavalliero armato.

[Ve ağayla ev halkını gördü, kimi pencerede, kimi sokakta, gözler ve kaşlar göğe dikilmiş, sanki bir Güneş Tutulması olmuş ya da Kuyrukluyıldız geçiyordu. Hanımefendi, yükseklerdeki, inanması zor bir mucizeye tanık oldu: Sırtında silahlı bir şövalyeyle koca kanatlı bir at geçiyordu gökyüzünden.]

Astolpho, son kantolardan birinde, eğeri çözüp gemi çıkartır ve Hippogriff'i serbest bırakır.

Hochigan

Çok eskiden, Hochigan adında Güney Afrika'lı bir yerli hayvanlardan nefret ederdi; o zamanlar hayvanların konuşma yeteneği vardı. Günün birinde, Hochigan onların bu Tanrı vergisi yeteneğini çalıp sırra kadem bastı. O gün bugündür, hayvanlar bir daha konuşamaz oldu.

Descartes der ki: "Maymunlar isteseler pekâlâ konuşabilirler, ne var ki, çalıştırılmak işlerine gelmediğinden sessiz kalmayı yeğliyorlar." 1907'de Arjantinli yazar Lugones, konuşma dersi verilen ve fazla zorlandığı için ölen bir şempanzenin öyküsünü yayınladı.

Hokka Maymunu

Kuzeyde yaygın olan bu hayvan altı yedi santim uzunluğundadır; gözleri kızıl, kürkü simsiyah, ipeksi ve yastık gibi yumuşacıktır. Tuhaf bir eğilimi vardır: Hint mürekkebine bayılır. Biri oturup yazı yazmaya başlamasın, maymun hemen yakına bir yere çöküp bağdaş kurar ve ön ayaklarını kavuşturarak mürekkebin işi bitinceye kadar bekler. Sonra mürekkepten arta kalanı içip, sessiz ve halinden memnun bir şekilde sırtüstü yatar.

WANG TAI-HAI (1791)

Humbaba

Tablet tablet bir araya getirilmiş, belki de insanoğlunun yazdığı ilk şiir olan Asur epiği *Gılgamış*'daki dev Humbaba, o sedir ormanı bekçisi neyin nesiydi? Bu destanı yeniden kurmaya çalışan George Burckhardt'ın 1952'de Wiesbaden'de yayınlanan Almanca versiyonundaki bir paragrafı aktarıyoruz.

> Enkidu baltasını sallayıp devirdi sedirlerden birini. Derken hiddetli bir ses çınladı: Kim o ormanıma girip sedirimi kesen? Sonra Humbaba'nın geldiğini gördüler: Ayakları arslanınkiler gibiydi ve gövdesi boynuzlu pullarla kaplıydı; ayaklarında akbaba pençeleri, kafasında vahşi boğa boynuzları; hem kuyruğunun hem de erkeklik organının ucu yılan başı biçimindeydi.

Gılgamış'ın daha sonraki kantolarından birisinde, İnsan-Akrepler denilen yaratıklarla karşılaşıyoruz. "İkiz Dorukları [N. K. Sandars'ın İngilizce versiyonunda], gök duvarı kadar yüksektir; İkizlerin tabanı ise yeraltına kadar uzanır." Güneş geceleyin bu dağın arkasında kaybolur ve şafak vakti yine buradan ortaya çıkar. İnsan-Akrep'in bedeninin üst kısmı insan biçimindedir, alt kısmı ise bir akrep kuyruğuyla sonlanır.

Ichthyokentaur'lar

Lycophron, Claudian ve Bizanslı gramer uzmanı John Tzetzes, üçü de, bir şekilde, Ichthyokentaur'dan söz etmişlerdir; klasik eserlerde başka hiçbir anıştırma yoktur. Ichthyokentaur sözcüğünü 'Kentaur-Balık' diye çevirebiliriz. Bu sözcük, mitoloji uzmanlarının Kentaur-Triton'lar diye de adlandırdıkları varlıklar için kullanılır. Yunan ve Roma heykellerinde sık sık boy gösterirler. Bellerine kadar insan biçimindedirler, yunus kuyruğuna ve at ya da aslanın ön ayaklarına sahiptirler. Okyanus tanrıları arasında, deniz atlarına yakın bir mevkidedirler.

Isı Varlıkları

Mistik ve teosofist Rudolf Steiner'a (1861-1925), bu gezegenin, bugün yeterince bildiğimiz haliyle yeryüzü olmadan önce, bir güneş aşamasından ve ondan önce de bir Satürn aşamasından geçtiği gösterildi. Günümüz insanı fiziksel bir bedenden, ruhsal bir bedenden, astral bir bedenden ve bir egodan oluşur; oysa Satürn döneminin başında, insan yalnızca bir fizik bedendi. Bu beden ne görülür ne dokunulur bir şeydi, çünkü o zamanlar dünya yüzünde ne katılar ne sıvılar ne de gazlar vardı. Yalnızca ısının halleri, ısı formları vardı, kozmik uzayda düzenli ve düzensiz figürler oluşturan. Steiner'ın şahitliğine bakılırsa, Satürn döneminde, insanoğlu, ısının ve soğuğun bölünmüş hallerinden oluşan kör, sağır ve duyarsız bir yığındı. "Araştırmacılar için, ısı gazdan bile daha hissedilir bir maddedir" diye okuyoruz Steiner'ın *Die Geheimwissenschaft im Umriss* (Okült Bilimin Ana Hatları) adlı kitabının bir sayfasında. Güneş aşamasından önce, ateş ruhları, ya da baş melekler, bu 'insanların' bedenlerine hayat verirlerdi ve onlar da böylece parlamaya ve ışık saçmaya başlarlardı.

Steiner bu şeyleri rüyasında mı gördü? Yoksa onları yüz yıllar önce var oldukları için mi rüyasında gördü? Bilinmez. Tartışılmaz olan bir şey varsa, bunların diğer kozmogonilerin demiorgos'larından, yılanlarından ve boğalarından çok daha tuhaf olduklarıdır.

İki Metafizik Varlık

Bilginin kökenine ilişkin gizem, imgesel zoolojiye bir çift tuhaf yaratık kazandırmıştır. Bunlardan biri, onsekizinci yüzyılın ortalarına doğru, diğeri de yüzyıl sonra geliştirildi.

Birincisi, Condillac'ın duyarlı heykelidir. Descartes, açıkça Platoncu içkin bilgi kuramını savunuyordu; Etienne Bonnot de Condillac, bu görüşü çürütmek amacıyla, insan biçiminde olan ve içinde daha önce hiç algılamamış ya da düşünmemiş bir ruhun barındığı bir mermer heykel tasarımladı. Condillac, ilk önce tek bir duyu —belki de tüm duyuların en az karmaşık olanını— koku duyusunu bahşederek işe koyulur. Heykelin biyografisi bir yasemin esintisiyle başlar; bir an için, tüm evrende bu kokudan başka hiçbir şey yoktur — ya da daha doğrusu, bu kokudur evren ve biraz sonra bir gül ve derken bir karanfil kokusu olacaktır. Bir koku olduğunda heykelin bilincinde "dikkat" oluşur; dürtü kesilip koku etkisini sürdürdüğünde "bellek" oluşur; bugüne ve geçmişe dair izlenimler heykelin dikkatini çektiğinde "karşılaştırma" yeteneği oluşur; heykel, benzer ve benzemez olanı algıladığında "yargı" oluşur; karşılaştırma yeteneği ve yargı ikinci kez harekete geçtiğinde "düşünce" oluşur; hoş bir anı, hoş olmayan bir izlenimden daha canlı kaldığında "imgelem" oluşur. Anlama yeteneği doğduğunda, irade yeteneği doğacaktır: Sevgi ve nefret (yakınlık duyma ve tiksinme), umut ve korku. Heykelin birçok zihin durumundan geçmiş olduğunun bilincine varması, soyut sayı kavramını; şimdi karanfil kokusu olduğu ve eskiden ise yasemin kokusu olmuş olduğu bilinci "Ben" kavramını kazandıracaktır.

Daha sonra, yazar, varsayımsal insanına işitme, tatma, görme ve en sonunda dokunma duyularını bahşeder. Bu son duyu, ona mekanın var olduğunu ve kendisinin de bu mekan içinde bir bedende var olduğunu gösterecektir; sesler,

kokular ve renkler, bu evreden önce onun sadece bilincindeki çeşitlenmeler ya da değişikliklerdi.

Demin aktardığımız alegori, *Traité des sensations* diye adlandırılır ve 1754 tarihlidir; biz bu özet için Brehier'in *Histoire de la philosophie* adlı yapıtının ikinci cildinden yararlandık.

Bilinç sorununun doğurduğu diğer yaratık, Rudolf Hermann Lotze'un "varsayımsal hayvan"ıdır. Gül koklayan ve sonunda insanlaşan heykelden daha yalnız olan bu varlığın derisinde yalnızca bir tane hareketli ve duyarlı nokta —bir antenin ucu— vardır. Besbelli yapısı gereği, bir defada birden fazla algıya kapalıdır. Lotze, bu, neredeyse her şeyden yoksun hayvanın, duyarlı antenini uzatma ve geri çekme yeteneğiyle, dış dünyayı keşfedeceğini —Kantçı zaman ve uzay kategorilerinin yardımı olmaksızın— ve sabit bir nesneyi hareketli olandan ayırt edeceğini ileri sürer. Bu kurmaca için, Hans Vaihinger'in övgüsünü kazanmış olan *Medizinische Psychologie* (1852) adlı kitaba bakılabilir.

Kafka'nın Düşsel Hayvanı

Büyük, metrelerce uzunluğunda, tilkininkine benzer kabarık kuyruklu bir hayvan. Bazen, nasıl da o kuyruğa dokunasım gelir, ama ne mümkün, hayvan kıpır kıpır, kuyruğunu bir oraya bir buraya savurup durur. Kanguruya benzer, ama yüzü değil, yüzü, neredeyse insan yüzü gibi, yassı, küçük ve değirmi; yalnızca, görünsün görünmesin, dişlerinde duygu ifadesi var. Kimi zaman hayvan beni evcilleştirmeye çalışıyormuş duygusuna kapılıyorum. Yoksa, neden kapmaya çalıştığımda kuyruğunu çeksin ve sonra, tekrar kışkırtana kadar, sakin sakin bekleyip yine sıçrayıp kaçıversin?

FRANZ KAFKA: *Sevgili Babacığım*

Kami

Seneca'nın kaleminden çıkma bir pasajda, Milet'li Thales'in öğretisine göre, yeryüzünün çepeçevre bir denizde gemi gibi yüzdüğü ve depremlerin de fırtınaların çalkalandırıp önüne kattığı bu suların marifeti olduğu yazıyor. Sekizinci yüzyıl Japonya'sının tarihçileri ya da mitoloji uzmanları ise karşımıza hayli farklı bir sismolojik sistem getiriyorlar. Kutsal Kitap'ta şöyle yazıyor:

> Ve Verimli-Sazlık-Ovalar-Diyarı'nın altında, kocaman bir yayın balığı biçimindeki Kami yatar; yeryüzü onun hareketiyle sarsılır, ta ki Ulu Geyik-Adası Tanrısı kılıcını toprağın derinine batırıp Kami'nin kafasını mıhlayana kadar. Bu yüzden, kötü Kami huysuzlandığında, elini uzatıp kabzanın üzerine koyar ve Kami sakinleşene kadar bekler.

Bu kılıcın granitden oyulmuş kabzası, Kashima türbesinin yanında, topraktan bir metre kadar çıkar. Onyedinci yüzyılda, bir derebeyi toprağı altı gün kazmış da bir türlü kılıcın ucuna ulaşamamış.

Halk inanışına göre, *Jinshin-Uwo* ya da Deprem Balığı, sırtında Japonya'yı taşıyan, yedi yüz mil uzunluğunda bir yılan balığıdır. Kuzeyden güneye uzanır, başı Kyoto'nun, kuyruğu Awomori'nin altında yatar. Bazı mantık düşünürleri bu düzenin tersini savunuyorlar, çünkü Japonya'nın güneyinde daha sık deprem olur ve bunu balığın kuyruğunu savurmasına yormak daha uygundur. Bu hayvan, Müslüman inanışının Bahamut'undan ya da Edda'ların Miögarösormr'undan farklı değildir.

Bazı bölgelerde Deprem Balığı'nın yerini, görünürde pek az üstünlüğe sahip, Deprem Kınkanatlısı (*Jinshin-Mushi*) alır. Ejderha kafasına, on tane örümcek ayağına ve pullu bir bedene sahiptir. Denizaltı değil, bir yeraltı yaratığıdır.

Kaplumbağaların Anası

Hıristiyanlığın doğuşundan yirmi iki yüzyıl önce, hayırlı imparator Büyük Yü, Dokuz Dağ, Dokuz Irmak ve Dokuz Bataklık gezip arşınladı ve ülkeyi nimetlerine ve tarıma uygunluğuna göre Dokuz Eyalete böldü. Böylece, Suları zaptederek Gökyüzünü ve Yeryüzünü sel tehlikesinden korudu ve bize de yaptığı Bayındırlık İşleriyle ilgili şu raporu (Legge çevirisi) bıraktı:

> Dört nakil aracımla donandım (at arabaları, sandallar, kızaklar ve çivili ayakkabılar) ve tepelerin yamaçları boyunca ağaçları bir bir devirdim ve aynı zamanda, Yi ile birlikte, halka yiyeceği eti nasıl edineceğini gösterdim. Dokuz eyaletin her yanında su yolları açtım, akarsular denize kavuşsun diye. Kanalları derinleştirip akarsulara bağladım, aynı zamanda, Chi ile birlikte tohum ekerek, halka, hayvan etinin yanısıra, topraktan nasıl yiyecek elde edeceklerini gösterdim.

Tarihçiler, Büyük Yü'nun, ülkesini bu şekilde eyaletlere ayırma düşüncesini, bir ırmak yatağından çıkmış doğaüstü ya da kutsal bir kaplumbağadan esinlendiğini ileri sürüyorlar. Bu iki yaşayışlı yaratığın tüm kaplumbağaların anası olduğunu, sudan ve ateşten yaratıldığını söyleyenler de vardır; kimisi de, ona, daha ender rastlanır bir töz, Yay burcunun ışığını yakıştırır. Kaplumbağanın kabuğu üstünde, *Hong Fan* (Evrensel Kural) denilen bir kozmik yazı ya da bu yazının Dokuz Altbölümünün siyahlı beyazlı lekelerinden oluşan bir diyagram bulunuyordu.

Çinlilere, göre gökler yarıküresel, yeryüzü dörtgendir ve bu yüzden de, üst kabuğu kavisli, altı düz olan Kaplumbağayı dunyanın simgesi ya da modeli olarak görürler. Dahası,

kaplumbağalar kozmik uzun ömüre sahiptirler ve dolayısıyla (tekboynuz, ejderha, anka kuşu ve kaplanla birlikte) kutsallık bahşedilmiş yaratıklar arasında sayılması ve kabuklarının şeklinden müneccimlerin geleceği okumaları normaldir.

Hong Fan'ı imparatora vahiy yoluyla gösteren yaratığın adı *Than-Qui* (Kaplumbağa-Ruh) idi.

Katoblepas

Habeşistan sınırında bir yerde, Nil Irmağı'nın kaynağı yakınlarında, diyor Plinius (VIII, 21)

> Katoblepas adında vahşi bir hayvan yaşar; normal büyüklüktedir, oysa hareketleri hantal mı hantal, kafası ağır mı ağırdır, öyle ki, binbir güçlükle taşıdığı kafası hep yere eğiktir. Zaten böyle olmasaydı, insan soyunun kökü kazınırdı; çünkü kim onun gözlerine baksa, o an düşüp ölüverir.

Katoblepas, Yunanca 'aşağı bakan' anlamına gelir. Fransız doğabilimci Cuvier, antikçağ insanlarının Katoblepas'ı (basilisk ve gorgon'ların kötü huylarını da katarak) gnu'dan esinlendikleri varsayımında bulundu. Flaubert, *Ermiş Antonius ve Şeytan* adlı kitabının sonlarına doğru, onu şöyle tanımlar ve konuşturur:

> Yabani kara manda, yere kadar düşen başı bir domuz başıdır, ve omuzlarına boş bağırsak gibi gevşek, ince uzun bir boyunla takılıdır.
>
> Çamura abanır yüzükoyun; ayakları, yüzünü kaplayan koca yelesinin sert kılları arasında kaybolur.
>
> "Yağ bağlamış, mahzun, hırçın, hep çamurun sıcaklığını karnımda duyarak yaşarım. Kellem o kadar ağır ki gücüm yetmiyor taşımaya. Yuvarlarım çevremde onu, ağır ağır ve yarı açıp çenemi, dilimle koparırım zehirli otları, soluğumla suluyarak. Bir gün kemirdim bir ayağımı farkına varmadan.
>
> "Kimseler, Antonius, kimseler gözlerimi görmemiştir, daha doğrusu görenler ölüvermiştir hemen. Göz kapaklarımı bir kaldırsam, pembe ve şişkin gözkapaklarımı, öldüğün gündür."

Kentaur'lar

Kentaur, fantastik-zoolojinin en uyumlu yaratığıdır. Ovidius'un *Başkalaşımlar*'ında, ondan "iki biçimli" diye söz edilir, ama bu heterojen karakteri kolayca görmezlikten gelinir, öyle ki, kendimizi Platon'un idealar dünyasında, at ve insan gibi, Kentaur'un da bir ilkörneği bulunduğu düşüncesine kaptırıveririz. Bu ilkörneğin keşfi yüzyıllar aldı: erken dönem arkaik anıtlarda, beline iğreti bir şekilde bir atın bedeni ve arka bölümü takılmış bir çıplak insan görülür. Olympos'daki Zeus Tapınağı'nın batı cephesinde, Kentaur'lar hali hazırda at ayakları üzerinde dikilmektedirler ve hayvanın boynunun bulunması gereken yerde bir insan gövdesi görülmektedir.

Kentaur'lar, Thessalia kralı İksion ile Zeus'un Hera (ya da İuno) kılığına soktuğu bir buluttan doğmaydılar; efsanenin başka bir yorumunda, onların Apollon'un oğlu olan Kentaurus ile Stilbia'nın dölleri olduğu ileri sürülür; bir üçüncü yorum ise, Kentaururus ile Magnesium'lu kısrakların birleşmesinin meyvesi oldukları şeklindeydi. (Kentaur'un *gandharva*'dan türetildiği söylenir; Veda mitosunda, *Gandharva*'lar güneşin atlarını süren ikinci derece tanrısal varlıklardır.) Bir varsayıma göre, Homeros zamanının Yunanlıları ata binmeyi bilmediklerinden, ilk karşılaştıkları İskit atlısını, atla birlikte tek bir yaratık sandılar; ayrıca Portekiz ve İspanyol süvarilerinin de Amerikan yerlilerine Kentaur gibi göründüğü ileri sürüldü. Presscott'un alıntı yaptığı bir metinde şöyle deniyor:

> Süvarilerden biri atından düştü; o ana kadar atın ve süvarinin bir bütün olduğunu sanan Kızılderililer, hayvanın iki parçaya ayrıldığını görünce ne yapacaklarını şaşırıp gerisin geri kaçtılar; ortalığı velveleye ve-

rip arkadaşlarına hayvanın ikiye bölündüğünü söylediler: Bu olayda Tanrı'nın gizli parmağını hissedebiliriz; çünkü eğer böyle olmasaydı, yerliler tüm Hıristiyanların kökünü kurutabilirlerdi.

Ne var ki, Yunanlılar, Kızılderililerin aksine, ata yabancı değillerdi; bu yüzden, Kentaur'un cahillikten doğan bir karışıklık değil, kasıtlı bir uydurma olması daha muhtemeldir.

Kentaur masallarının en bilineni, bir düğün şöleninde çıkan bir kavganın ardından Lapith'lerle yaptıkları savaştır. Kentaur'lar şarapla yeni tanışıyorlardı; şölenin tam ortasında, kafayı çekmiş bir Kentaur geline sarkıntılık eder ve masaları devirerek ünlü Centauromachy'i, ünlü heykeltraş Phidias'ın ya da bir öğrencisinin Pantheon'a kabartmasını yapacağı, Ovidius'un *Başkalaşımlar*'ın XII. Kitap'ında anacağı ve Rubens'e esin kaynağı olacak olan ünlü Kentaur-Lapith savaşını başlatır. Lapith'lere yenilen Kentaur'lar, Thesselai'yı terk etmek zorunda kaldılar. Herakles, onlarla ikinci karşılaşmasında, oklarıyla neredeyse bütün Kentaur soyunu ortadan kaldırdı.

Kentaur, öfkenin ve saf barbarlığın simgesidir, gelgelelim Kheiron, "Kentaur'ların en dürüstü" (*İlyada*, XI, 832), Akhilleus ve Asklepios'un hocasıydı; onlara müzik, avcılık ve savaş sanatlarının yanı sıra ilaç yapımı ve cerrahlık da öğretti. Kheiron, *Cehennem*'in "Kentaur'lar Kantosu" diye bilinen XII. Kantosunda ön plana çıkar. Momigliono'nun 1945 baskısı *Commedia*'sındaki keskin gözlemleri de meraklıların ilgisini çekecektir.

Plinius (VII, 3), Claudius'un krallığı döneminde, Mısır'dan Roma'ya getirilmiş olan balla mumyalanmış bir Hippokentaur gördüğünü söylüyor.

'Yedi Bilgeler Bayramı'nda, Plutarkhos'un mizahi anlatışına göre, Korinthos'lu tiran Periandros'un çobanlarından bir tanesi, efendisine deri bir kese içinde, yeni doğmuş bir yaratık getirdi; bir kısraktan doğma bu yaratığın yüzü, boy-

nu ve kolları insanınkilere, gövdesi ise atınkine benziyordu. Bebek gibi ağlıyordu ve herkes bunun kötüye alamet olduğunu düşündü. Bilge Thales yaratığı inceledi ve kıkır kıkır gülerek Periandros'a çobanlarının davranışını gerçekten de tasvip edemeyeceğini söyledi.

Lucretius, *De rerum natura* adlı şiirinin V. Bölümünde, Kentaur'un olanaksızlığını belirtir; çünkü at soyu insandan çabuk ergenliğe ulaşır; bu yüzden, üç yaşındaki bir Kentaur hem yetişkin bir at hem de bir agu bebek olacaktır. Bu yüzden at insandan elli yıl önce ölecektir.

Kerberos

Cehennem bir konak, Hades'in konağıysa, o halde bu konağın bir bekçi köpeği olması doğaldır; bu köpeğin korkutucu olması da doğaldır. Hesiodos'un *Theogonia*'sı ona elli baş yakıştırır; ancak plastik sanatların işini kolaylaştırmak için bu sayı düşürüldü, artık Kerberos'un üç başlı olduğu tescil edilmiştir. Vergilius üç gırtlağı ve Ovidius üç ayrı havlaması olduğundan söz eder; Butler ise Cennetin kapıcısı Pope'un üç katlı tacını, Cehennemin kapıcılığını yapan köpeğin üç kafasıyla karşılaştırır (*Hudibras*, IV, ii). Dante, bu hayvana insansal nitelikler katarak onu daha da zebanileştirir: Pislik içinde bir kara sakal, kamçılayan yağmur altında lanetlilerin ruhlarını parçalayan pençeli eller. Kerberos ısırır, havlar ve dişlerini gösterir.

Herakles'in en son başardığı iş Kerboros'u yeryüzüne çıkarmaktı. ("Tutup çıkardı Kerboros'u, cehennemin itini" der Chaucer Vaiz'in Masalı'nda.) Onsekizinci yüzyılda yaşamış olan bir İngiliz yazar, Zachary Grey, *Hudibras*'a ilişkin yazısında bu olayı şöyle yorumlar.

> Bu üç başlı köpek geçmişi, şimdiyi ve geleceği simgeler; her şeyi içine alır, tabiri caizse, yutar. *Herakles* onu alt eder ve bu da kahramanca Eylemlerin daima Zamanı yendiğini gösterir, çünkü bunlar Gelecek Nesillerin Belleğinde var olacaklardır.

En eski metinlere bakılırsa, Kerberos, Cehennemin kapısından girenleri kuyruğuyla (kuyruğu bir yılandır) selamlar ve kaçmaya kalkışanları paramparça edermiş. Sonradan ortaya çıkan bir efsanede de yeni gelenleri ısırdığı söylenir; gönlünü hoş tutmak için ölünün tabutuna ballı çörek koyarlarmış.

İskandinav mitolojisinde, ölüler konağını kan döken köpek Garmr bekler; sonra cehennemin kurtları ayı ve güneşi yerlerken, tanrılara karşı savaşacaktır. Kimileri bu köpeğe dört göz yakıştırır; Brahmanizmin ölüm tanrısı olan Yama'nın köpekleri de dört gözlüdür.

Hem Brahmanizm hem de Budizm'in cehennemleri köpeklerle doludur; bu köpekler, Dante'nin Kerberos'u gibi, ruhlara işkence ederler.

Khimaira

Khimaira bahsine ilkin *İlyada*'nın VI. kitabında rastlıyoruz. Homeros onun tanrı soyundan geldiğini, ön kısmının aslan, ortasının keçi, arkasının yılan biçiminde olduğunu, ağzından alev püskürttüğünü söyler; ölümü tanrıların işaretlerini izleyen Glaukos oğlu yakışıklı Bellerophontes'in elinden olur. Homeros'un aslan başı, keçi gövdesi ve yılan kuyruğu şeklindeki sözleri onu oldukça açık seçik betimler, fakat Hesiodos'un *Thegonia*'sı Khimaira'yı üç başlı olarak tanımlar ve beşinci yüzyıldan kalma ünlü bronz Arezzo heykelinde de bu şekilde gösterilir. Hayvanın bir ucu yılan kafası, öteki arslan kafası şeklindedir ve sırtının orta yerinden bir keçi kafası çıkar.

Khimaira, *Aeneis*'in altıncı bölümünde, "yalımla silahlanmış" olarak yeniden ortaya çıkar. Vergilius yorumcusu Servius Honoratus, bütün otoritelere göre, canavarın Lykia'lı olduğunu belirtti, orada canavarın adını taşıyan bir yanardağ vardı. Bu dağın tabanı yılan kaynıyordu, daha yukarıdaki yamaçlarda çayırlar ve keçiler vardı; alevler püsküren ıssız zirvesinin yakınları aslan yatağıydı. Khimaira, adeta tepeye dair bir metafordu. Daha önceden de Plutarkhos, Khimaira'nın, gemisini aslan, keçi ve yılan şekilleriyle süsleyen bir korsan kaptanın adı olduğunu öne sürmüştü.

Bu olmadık varsayımlar, Khimaira'nın insanların başını ağrıtmaya başladığının kanıtıdır. Onu başka bir şeye dönüştürmek, kafada canlandırmaktan daha kolaydı. Bir hayvan olarak oldukça karmaydı, aslan, keçi ve yılanın (bazı metinlerde ejderha) tek bir hayvan meydana getirmesi öyle kolay olmuyor. Zamanla Khimaira 'chimerical'a dönüştü; Rabelais'in ünlü esprisi ("Boşlukta sallanan bir khimaira ard niyetleri yutabilir mi?") bu geçişi açıkça gösterir. Bu yamalı imge kayboldu, ama geriye olanaksızı belirten sözcük kaldı. Şimdi sözlüklerde, Khimaira'nın tanımı olarak boş ya da aptalca kuruntu sözleriyle karşılaşıyoruz.

Kraken

Kraken, Zaratan'ın ve Arapların deniz ejderinin, ya da deniz yılanının, İskandinav çeşitlemesidir.

1752-54 yılları arasında, Bergen Piskoposu Danimarkalı Erik Pontoppidan, *Norveç'in Doğa Tarihi* adında, açık görüşlülüğü ya da safdilliğiyle ünlü bir kitap yayınladı. Bu kitaptan Kraken'in sırtının bir buçuk mil genişliğinde olduğunu ve kollarıylagemilerin en kocamanını bile sarabildiğini okuyoruz. Koca sırtı, suyun yüzeyinde bir ada gibi çıkıntı yaparmış. Piskopos şöyle bir yargıya varır: "Yüzen adalar Kraken'lerden başka bir şey değildir." Ayrıca Kraken'in, salgıladığı bir sıvıyla denizi boz bulanık hale getirdiğini yazıyor. Bu ifade, Kraken'in dev boyutlu bir ahtapot olduğu varsayımını doğurdu.

Tennyson'ın gençlik yapıtları arasında, bu tuhaf yaratığa ilişkin şu şiire rastlıyoruz:

Kraken

Gürleyip duran denizlerin çok derinlerinde,
Dipsiz uçurumların çok çok altında,
Uyurdu çok eski, düşsüz, kesintisiz uykusunu
Kraken; en solgun gün ışıkları kayardı
Gölgeli böğrünün çevresinde; üstünde kabarırdı
Devasa süngerler bin yıldır büyüyen ve uzayan;
Ve yukarılardaki o hastalıklı ışığa doğru,
Pek çok muhteşem deniz mağarasından ve gizli hücreden
Sayısız ve kocaman ahtapotlar
Dev kollarıyla savururdu uyuklayan yeşili.
Çağlar boyu yatmaktaydı orada, ve yatacaktı
Uykusunda beslenerek koskoca deniz solucanlarıyla,

Derinlikleri ısıtıncaya kadar son ateş;
Bir kez daha görülmek üzere insanlar ve meleklerce,
Kükreyerek doğrulacak ve ölecek suyun üstünde.

Kronos ya da Herakles

Yeni-Platoncu Damascius'un (yaklaşık İS 480 doğumlu) yazdığı *İlk İlkelerin Zorlukları ve Çözümleri* adlı incelemesinde, Orfik thegonia ve kozmogonisinin tuhaf bir yorumu yer alır ve burada Kronos ya da Herakles bir canavar olarak geçer.

> Hieronymus ve Helanicus'a (eğer ikisi aynı kişi değilse) göre, Orfik öğreti, önce su ve çamurun olduğunu ve toprağın bu çamurdan şekillendirildiğini belletir. Bu ikisi, su ve toprak, ilk ilke olarak kabul edilirdi. Bunlardan bir üçüncü ilke, kanatlı ejder doğdu; önünde boğa başı, arkasında arslan başı ve ortasında da bir tanrının yüzü vardı; bu ejdere *Yaşlanmayan Kronos* ve ayrıca *Herakles* adı verildi. Onunla birlikte, Kaçınılmaz diye de bilinen Zorunluluk doğdu ve Evrenin dört bir yanına yayıldı. . . . Ejder Kronos kendisinden bir üçlü tohum çıkardı: nemli Aither, sınırsız Khaos ve puslu Erebos. Bunların altına bir yumurta koydu, dünya bu yumurtadan çıkacaktı. Son ilke, hem dişi hem erkek bir tanrıydı; sırtında altın kanatlar, yanlarında boğa başları bulunan ve kafası türlü türlü hayvanı anımsatan bir ejder. . . .

Belki de aşırı canavar yaradılışlı şeyler, Yunanistan'dan çok Doğu'ya uygun düştüğünden, Walter Kranz bu fantezilerin Doğu kaynaklı olduğunu ileri sürer.

Kujata

Kujata, Müslüman kozmolojisinde, dört bin gözü, kulağı, burun deliği, ağzı ve ayağı olan azman bir boğadır. Bir kulağından ötekine ya da bir gözünden diğerine ulaşmak en fazla beş yüz yıl sürer. Kujata, balık Bahamut'un sırtındadır; boğanın sırtında kocaman bir yakut kayası, kayanın üstünde bir melek ve meleğin üstünde de bizim yeryüzü durur. Balığın altında engin bir deniz, denizin altında depderin bir hava boşluğu, havanın altında ateş ve ateşin altında kocaman bir yılan, öyle ki, Allah'tan korkmasa, bu yaratık tüm evreni yutabilirdi.

Küresel Hayvanlar

Küre, katı nesnelerin en birkarar olanıdır, çünkü yüzeyindeki her nokta merkezden eşit uzaklıktadır. Bu nedenle ve sabit bir noktadan sapmaksızın bir eksen üzerinde dönebilme yeteneğinden dolayı, Plato (*Timaeus*, 33) dünyaya küresel bir biçim veren olduğu yargısına varan Demiurge'nin düşüncesine katılıyordu. Plato dünyayı canlı bir varlık olarak görüyordu ve *Yasalar*'ında (898) gezegenlerin ve yıldızların da canlı olduklarını belirtti. Böylece, Plato, fantastik zoolojiye bir sürü küresel hayvanla çeşni kattı ve göksel cisimlerin dairesel yörüngelerinin istemli olduğunu anlamakta inat eden kalın kafalı gökbilimcilere çamur attı.

Beş yüz yılı aşkın bir süre sonra, İskenderiye'de, Kilise Babaları'ndan Origen, kutsanmışların küreler biçiminde yaşama dönecekleri ve yuvarlana yuvarlana Göğe girecekleri öğretisini yaydı.

Rönesans döneminde, Gök'ün bir hayvan olduğu düşüncesi bu sefer Lucilio Vanini'de ortaya çıktı; Yeni-Platoncu Marsilio Ficino, yeryüzünün saçları, dişleri ve kemikleri olduğundan söz ediyordu; Giordano Bruno gezegenlerin kocaman, yumuşak başlı, sıcakkanlı, belli alışkanlıklara sahip, akıl bahşedilmiş hayvanlar olduklarına inanıyordu. Onyedinci yüzyılın başında, Alman gökbilgini Johannes Kepler ile İngiliz mistik Robert Fludd, yeryüzünün bir canlı canavar, "uykuda ya da uyanık olmasına göre değişen balinamsı soluğuyla gelgit yaratan bir canavar" olduğunu ilk önce hangimiz bulduk tartışmasına girdiler. Kepler, bu canavarın anatomisini, beslenme alışkanlıklarını, rengini, belleğini, yaratıcı ve biçimlendirici yeteneklerini canla başla araştırdı.

Ondokuzuncu yüzyılda, Alman psikolog Gustav Theodor Fechner (William James *Çoğulcu Evren* adlı kitabında ondan övgüyle söz eder), eski görüşleri tam bir çocuk içtenli-

ğiyle gözden geçirir. Yeryüzünün, anamızın, bir organizma —bitkilerden, hayvanlardan ve insanlardan üstün bir organizma— olduğu şeklindeki varsayımına gülüp geçmeyen herkes, Fechner'in *Zend-Avesta*'sının dindar sayfalarına göz atabilir. Sözgelimi, bu kitapta, "yeryüzünün küresel biçimi, bedenimizin en soylu organı olan gözünkine benzer" şeklinde bir ifadeye rastlıyoruz. Bir de, "eğer gökyüzü gerçekten meleklerin yurduysa, besbelli bu melekler yıldız olmalı, çünkü yıldızlar göğün yegâne sakinleridir" yazılı.

La Ferte-Bernard'lı Kıllı Hayvan

Ortaçağda, diğer her bakımdan sakin bir akarsu olan Huisne'nin kıyılarında, Kıllı Hayvan (*La velue*) diye tanınmaya başlayan bir yaratık gezinirdi. Bu hayvan, Nuh'un gemisine alınmamasına karşın, her nasılsa Tufan'dan kurtulmayı başarmıştı. Bir öküz büyüklüğündeydi; kafası yılan biçimindeydi ve uzun kıllı yeşil kürkünün altında gömülü bedeni yusyuvarlaktı. Kürkü iğnelerle kaplıydı, öldürücü yaralar açardı bunlarla. Yaratığın toynakları aynı kaplumbağanın ayakları gibi geniş mi genişti ve yılan biçimindeki kuyruğuyla insan sığır tanımaz öldürürdü. Kıllı Hayvan tepesi attığında, alev püskürür, ekinleri kavururdu. Çiftçiler peşine düşüp yakalamaya kalktıklarında, yaratık Huisne'nin sularına saklanır ve böylece ırmak yatağından taşıp millerce genişlikteki vadiyi sular altında bırakırdı.

Kıllı Hayvan, özellikle masum yaratıklara düşkündü, genç kızları ve çocukları yutardı. Genç kadınların en saf olanını, yani bir Küçük Kuzu (*L'agnelle*) seçerdi. Bir gün, böyle bir Küçük Kuzu'nun yolunu kesti, kan revan içinde kalan kurbanını sürükleyerek ırmak yatağındaki inine götürdü. Kızın yavuklusu canavarın peşine düştü ve kılıcını Kıllı Hayvan'ın tek zayıf noktasına, kuyruğuna indirdiği gibi ikiye böldü. Yaratık odakka can verdi. Hayvan mumyalandı ve ölümü, danslarla, davullar zurnalarla kutlandı.

Lamia'lar

Yunanlılara ve Romalılara bakılırsa, Lamia'lar Afrika'da yaşıyorlardı. Belden yukarıları güzel bir kadın, belden aşağıları ise yılan biçimindeydi. Bu konuda söz sahibi kişilerin çoğu onları büyücü, kimisi de kötü canavar olarak görüyordu. Konuşma yeteneğinden yoksundular, ama kulağa müzik gibi gelen ıslıksı bir ses çıkarırlar ve ıssız yerlerden geçen insanları ayartıp mideye indirirlerdi. Onların köklerinin derininde tanrısallık yatardı; şıpsevdi Zeus'un döllerinden biriydiler. Robert Burton *Melankolinin Anatomisi* (1621) adlı kitabının aşkın kudretini konu edinen bölümünde şöyle yazıyor:

> *Philostratus*'un *de vita Apollonii* adlı Dördüncü Kitap'ında, bu türden, söz etmeden geçemeyeceğim, anılmaya değer bir örnek vardır; 25 yaşında genç bir adam, *Menippus Lycius, Kenkhreai* ve *Korinthos* arasında yolculuk yaparken güzel bir hanım kılığında bir hayaletle karşılaştı; kadın elinden tutup onu *Korinthos*'un dış mahallelerindeki evine götürdü ve aslen *Fenikeli* olduğunu, kendisiyle kalacak olursa *onun için şarkı söyleyip çalgı çalacağını ve onun kimsenin içemediği kadar şarap içeceğini ve hiç kimsenin ona sataşamayacağını söyler; ne var ki, kendisi çekici ve zarif olduğundan, göze çekici ve zarif gelen biriyle birlikte yaşayıp ölecekti.* Bir Feylesof ve aslında ağırbaşlı ve tedbirli olan, tutkularına gem vurabilen bu genç adam, aşkından olmasa da, onunla kalıp keyfince yaşadı ve sonunda evlendiler; düğündeki diğer konuklar arasında *Apollonios* da vardı, bir takım akla yatkın varsayımlarla, kadının bir yılan, bir *Lamia* olduğunu ve bütün eşyalarının da, *Homeros*'un anlattığı *Tantalos*'un altını gibi, cismi falan olmayan, yanılsa-

madan ibaret şeyler olduğunu anlayıverdi. Foyasının meydana çıktığını gören Lamia ağlamaya başladı ve kimseye söylemesin diye *Apollonios*'a yalvardı; ne var ki *Apollonios* tınmayacaktı, bunun üzerine kadın, tabak çanak, ev ve içindeki her şey göz açıp kapayıncaya kadar yok oluverdi: *Bu olaydan binlerce kişinin haberi oldu, çünkü Yunanistan'ın göbeğinde meydana gelmişti.*

Burton'ın kitabını okuyup etkilenen Keats, ölümünden kısa bir süre önce, 'Lamia' adlı uzun şiirini yazdı.

Laudatores Temporis Acti

Onyedinci yüzyılda yaşamış olan Portekizli kaptan Luiz da Silveira, *De Gentibus et Moribus Asiae* (Lizbon, 1669) adlı kitabında, biraz dolambaçlı şekilde, Doğu'daki —Hindistan mı Çin mi söylenmiyor— bir mezhepten söz eder ve Latince bir deyiş kullanıp kendince *Laudatores Temporis Acti* adını verir bu mezhebe. Bu erdemli kaptan metafizikçi ya da teolog falan değildir, ama yine de Tapınanlar'ın geçmiş zamana ne gözle baktıklarını bayağı iyi anlatır. Geçmiş, bizim için, bir zamanlar şimdi olan ve bugün belleğin ya da tarihin yardımıyla aşağı yukarı anımsanan bir zaman dilimi ya da zaman dilimleri silsilesidir. Kuşkusuz, bellek ve tarih bu zaman dilimlerini şimdinin parçası kılar. Oysa Tapınanlar'a göre geçmiş mutlaktır; ne şimdisi olmuştur ne de anımsanabilir, hatta tahmin bile edilemez. Ona ne teklik ne de çokluk atfedilebilir, çünkü bunlar şimdiki zamanın özellikleridir. Geçmişte ikamet edenlerin —çoğul kullanmamızın bir sakıncası yoksa— rengi, boyu, ağırlığı, biçimi vb. için de aynı şey söylenebilir. HiçbirZamanlar'da yaşamış varlıklara ilişkin bir şeyi ne onaylamak ne de reddetmek mümkündür.

Kaptan Silveira, bu mezhebin tam bir çaresizlik içinde olduğundan söz eder; bu haliyle Geçmiş, bu tapınmaya dair en ufak bir fikir veremiyor ve mezhebin sadık inananlarını ne rahatlatabilir, ne de teselli edebilirdi. Kaptan, bu tuhaf cemaatin özgün adını söylemiş ya da başka bir ipucu vermiş olsaydı, araştırmayı ilerletmemiz kolaylaşırdı. Bildiğimiz, ne tapınaklarının ne de kutsal kitaplarının olduğudur. Acaba halen Tapınanlar var mıdır — yoksa o belirsiz inançlarıyla geçmişe mi aitler?

Lemur'lar

Antik dünyada, ölümden sonra insanların ruhlarının dünyanın her yerinde dolandıklarına ve yeryüzü sakinlerinin huzurunu kaçırdıklarına inanılırdı. İyi ruhlara *Lares familiares* denirdi, kötüleriyse *Larvae* ya da *Lemur*'lar adıyla tanınırdı. İyileri canlarından bezdirirler ve kötülere ve inançsızlara sürekli kabus olurlardı. Romalılar, her Mayıs, onların onuruna *Lemuria* ya da *Lemuralia* denilen törenler düzenlemeyi adet edinmişlerdi. Bu gelenek, kardeşi Remus'un hayaletini yatıştırmak isteyen Romulus'un ön ayak olduğu *Remuria* törenleriyle başladı ve bu ad zamanla değişime uğrayarak *Lemuria* oldu. Bu dinsel törenler üç gece sürerdi ve bu süre boyunca tanrıların tapınakları kapatılır, evlilikler askıya alınırdı. İnsanlar mezarların üstüne kara bakla atarlar ya da yakarlardı, çünkü çıkan kokunun ölülere dayanılmaz geleceği düşünülürdü. Ayrıca sihirli sözler mırıldanırlar ve tencerelere, davullara vururlardı; böylece hayaletlerin kaçacağına ve bir daha da gelip yeryüzündeki akrabalarını korkutmayacaklarına inanırlardı.

LEMPRIÈRE: *Klasik Sözlük*

Lerna'lı Hydra

Lerna'lı Hydra, Typhon (Tartaros ve Terra'nın azman oğlu) ve yarısı güzel bir kadın, yarısı yılan olan Ekhidna'nın dölüydü. Lemprière, "Diodorus'a göre 100 başlı; Simonides'e göre elli ve daha kabul gören Apollodoros, Hyginus ve başkalarının görüşüne göre ise dokuz başlıdır," diyor. Yaratığı daha da korkunç kılan şey, başlarından bir tanesi kesildi mi, yerine iki tane bitmesiydi. Başlarının insanınkine benzediği ve ortadakinin ölümsüz olduğu söylenirdi. Hydra'nın soluğu suları zehirler, ekinleri karartıp kuruturdu. Uyurken bile, etrafındaki zehirli hava insanı öldürebilirdi. İuno Herakles'i gözden düşürmek için Hydra'yı bizzat kendisi yetiştirdi.

Bu canavarın kaderine ölümsüzlük biçilmişti sanki. İni, Lerna gölünün yakınlarındaki bataklıklar içindeydi. Herakles ve Iolaos Hydra'nın peşine düştüler; Herakles canavarın başlarını kopartırken Iolaos da kanayan yaraları kızgın demirle dağladı; çünkü yeni başların çıkmasını yalnızca ateş engelleyecekti. Herakles, son başı, ölümsüz olanını, koca bir kayanın altına gömdü; baş halen orada gömüldüğü yerdedir, nefreti ve rüyalarıyla.

Herakles, sonraki işlerinde, boğuştuğu hayvanları Hydra'nın safrasına buladığı oklarla öldürdü.

Herakles yüz başlı canavarla boğuşurken Hydra'nın dostu bir çağanozun üzerine basınca topuğunu kıstırdı. İuno çağanozu gökyüzüne yerleştirdi; o şimdi gökyüzünde bir yıldız ve Yengeç burcunun işaretidir.

Lilith

Eski bir İbranice metinde, "çünkü Havva'dan önce Lilith vardı" sözüne rastlıyoruz. Bu efsane, İngiliz şair Dante Gabriel Rossetti'yi (1828-82) 'Eden Bower' şiirini yazmaya yöneltti. Lilith bir yılandı; Adem'in ilk karısıydı ve ona

> Ormanlarda ve sularda sarmalanmış biçimler,
> Parlak oğullar, göz alıcı kızlar verdi.

Tanrı Havva'yı daha sonra yarattı; Adem'in insan karısından öç almak isteyen Lilith, Havva'yı yasak meyveyi yemeğe ve Habil'in ağabeyi ve katili Kabil'e gebe kalmaya kışkırttı. İşte Rossetti'nin esinlendiği ve çeki düzen verdiği efsane ilkönce böyleydi. Ortaçağ boyunca, İbranice 'gece' anlamına gelen *layil* sözcüğünün etkisi efsaneye yeni bir yön verdi. Lilith artık bir yılan değil, gece hayaletidir. Kimi zaman insan soyuna söz geçiren bir melek, kimi zaman da tek başına uyuyanlara ya da ıssız yollarda dolaşanlara saldıran bir iblistir. Halkın kafasındaysa, siyah ve uzun saçlarını salıvermiş uzun boylu sessiz bir kadındır.

Manticore

Artaxerxes Mnemon'un Yunanlı hekimi Ctesias'a göre, diye yazıyor Plinius (VIII, 21), Habeşler arasında,

> kendisinin Manticore diye adlandırdığı bir hayvan vardır; dişleri üç sıradır, ağzı kapandığında tarakların dişleri gibi iç içe geçerler; gözleri gök mavisi, yüzü ve kulakları insana çekmiş; aslan gövdeli; rengi kan kırmızısı; kuyruğunun ucunda akrebinkine benzer bir iğne. Sesi flüt ve borozan karışımına benzer; çevik mi çeviktir ve özellikle insan etine düşkündür.

Flaubert bu tanımı biraz daha geliştirir; *Ermiş Antonius ve Şeytan* adlı kitabının son sayfalarında şunları okuyoruz:

> MANTICORE, devsi kırmızı arslan, insan yüzlü, dişleri üç sıra.
>
> 'Kızıl postumun hâreleri büyük kumlukların parıltısına karışır. Burun deliklerimden çıkan soluk, ıssızlıkların dehşetidir. Ağzımdan veba salarım. Korkmadan çöle gelen orduları yerim.
>
> 'Tırnaklarım burgular gibi kıvır kıvır, dişlerim testere gibidir; ve sapan gibi dönen kuyruğum diken dikendir oklarla, atarım onları sağa sola, yukarı aşağı. Bak!'
>
> Manticore kuyruğundaki dikenleri fırlatır, dört bir yana gider dikenler oklar gibi parıldayarak. Kan damlaları yağar yaprakların üstüne şıpır şıpır.

Melezleme

Acayip bir hayvanım var, yarı kedi, yarı kuzu. Öbür eşyalarla babamdan miras kaldı. Ama gelişip serpilmesi benim zamanımda oldu. Eskiden bir kediden çok kuzuya benziyordu, şimdi her ikisini de eşit ölçüde andırıyor. Başı ve pençeleriyle bir kedi, iriliği ve gövde biçimiyle kuzu, çakıp sönen vahşi gözleri, yumuşak ve gergin postu, hem hoplamayı, hem sürünmeyi andıran devinimleriyle kedi ve kuzu. Pencere pervazında güneş altında kıvrılıp mır mıra başlıyor, çayır çimende ise çılgıncasına koşup duruyor; öyle ki, yakalayabilene aşkolsun! Kediden kaçıyor, kuzu gördü mü de saldırmaya kalkıyor. Mehtaplı gecelerde çatıların yağmur oluklarında gezsin, can atıyor. Miyavladığı yok, farelerden tiksinti duyuyor. Tavuk kümesinin başında pusuya yatıp saatlerce bekliyor; gelgelelim, önüne çıkan fırsatlardan yararlanarak hakladığı bir tavuk olmadı şimdiye kadar.

Kendisini şekerli sütle besliyorum; bir iyi geliyor ki! İri iri yudumlarla yırtıcı hayvan dişleri arasında emip alıyor sütü. Çocuklar için kuşkusuz büyük bir eğlence kaynağı. Pazarları öğleden önce ziyaret saati. Ben hayvancığı kucağımda tutuyorum, bütün komşu çocuklar da çevremde dikiliyor.

Derken hiç kimsenin cevaplandıramayacağı en akla gelmedik sorular soruyorlar bana: Ne diye böyle bir hayvan varmış, ne diye başkasının değil de benimmiş bu hayvan, daha önce de böyle bir hayvan yaşamış mıymış, peki ölünce ne olacakmış, kendini yalnız hissediyor muymuş, neden yavruları yokmuş, adı neymiş ve benzeri sorular.

Cevap vereceğim diye hiç zahmete sokmuyorum kendimi, başkaca bir açıklamaya başvurmadan kucağımdaki hayvanı göstermekle yetiniyorum. Bazen çocuklar yanlarında kedi getiriyor; hatta birinde iki kuzu getirdiler. Ama umdukları çıkmadı, bir kavga döğüş sahnesi yaşayamadılar.

Hayvanlar, hayvansı gözlerle sessiz sakin birbirlerini süzdü ve anlaşılan birbirlerinin varlıklarını bir tanrısal olgu olarak benimsedi.

Kucağımda ne korku biliyor hayvan, ne de onu bunu izleme hevesine kapılıyor. İyice bana sokulup, her yerdekinden rahat hissediyor kendini. Kendisini bakıp büyütmüş aileye bağlı. Bu da sanırım olağanüstü bir sadakat değil, dünyada dünürlük yoluyla sayısız akrabaları bulunmasına karşın, kan yoluyla belki tek akrabası olmayan, dolayısıyla bizim yanımızda kavuştuğu sevecenliği kutsal bir gözle bakan bir hayvanın şaşmaz içgüdüsü.

Bazen beni koklayıp bacaklarımın arasından kıvrılarak geçmeye kalktı da, benden bir türlü ayrılmaya yanaşmadı mı, gülmeden duramıyorum. Kuzu ve kediliği yetmezmiş gibi, üstelik bayağı köpek gibi davranmak istiyor. Bir gün, herkesin bazen başına gelebileceği gibi, işlerim ters gitmiş, bir çıkar yol bulmaz olmuştum; her şeyimin yok olup gitmesine aldırmamak istiyor ve böyle bir ruh durumu içinde evde, kucağımda hayvan, bir salıncaklı sandalyeye oturuyordum ki, nasılsa bir ara gözüm yere ilişti; baktım, hayvanın o devcileyin bıyıklarından yaşlar damlıyor. Benim mi, yoksa onun gözyaşları mıydı acaba? Kuzu ruhlu bu kedide bir de insan duyguları mı vardı ne? Babamdan bana çok bir şey kalmadı, ama bu kalıta da diyecek yok doğrusu. Hani birbirleriyle hiç ilgisi bulunmamasına karşın, hayvanın içinde iki türlü tedirginlik var; bir kedinin ve bir kuzunun tedirginliği. Onun için de kendisine dar geliyor postu. Kimi sıçrayıp yanımdaki koltuğa çıkıyor, ön ayaklarını omuzlarıma dayayıp ağzını kulağıma yaklaştırıyor, bana bir şeyler söylüyor sanki. Ve gerçekten öne doğru eğiliyor ardından, sözlerinin üzerimdeki etkisini gözlemek ister gibi yüzüme bakıyor. Hatırı hoş olsun diye söylediklerini anlamışım gibi yapıyor, başımı sallıyorum. Bunun üzerine sıçrayıp yere iniyor, orası senin, burası benim hop hop dolaşmaya başlıyor.

Belki bu hayvan için kasabın bıçağı bir kurtuluş sayılırdı;

ama bir miras işte, böyle bir kurtuluşu ondan esirgemek zorundayım. Dolayısıyla, akıllıca bir işe çağıran o akıllı insan gözleriyle bazen beni ne kadar süzerse süzsün, kendiliğinden soluksuz kalana dek beklemesi gerekiyor.

FRANZ KAFKA: *Bir Savaşın Tasviri*

Mermecolion

Mermecolion, Flaubert'in "önden arslan, arkadan karınca ve cinsel organları tersine dönük" diye tanımladığı akıl almaz bir hayvandır. Bu canavarın tarihi de ilginç. Kutsal Kitap'tan (Eyüb IV: II), "Yiyecek yokluğundan telef olur ihtiyar aslan" sözünü okuyoruz. İbranice metinde aslan için *layish* sözcüğü kullanılmış; aslan için pek ender kullanılan bu sözcük, aynı ender nitelikte bir çeviri doğurmuşa benziyor. Eski Ahit'in Yunanca versiyonu, Aelian ve Strabo'nun bir Arabistan arslanından *myrmex* diye söz ettiklerini anımsayarak, Mermecolian sözcüğünü uydurdu. Yüzyıllarca sonra, bu sözcüğün kaynağı unutulup gitti. *Myrmex*, Yunanca'da karınca anlamına gelir; "Yiyecek yokluğundan telef olur karınca-arslan" şeklindeki bilmecemsi sözden, ortaçağ masallarının bire bin katacağı bir fantezi doğuverir (T.H.White çevirisi):

> Physiologus der ki: Yüzü (ya da ön kısmı) arslan, arkası karıncadır. Babası etle, annesi otla beslenir. Bu ikisinin çiftleşmesinden karınca-aslan doğar; iki yaradılışlı bir şey; öyle ki, ne et yiyebilir annesine çektiğinden, ne de ot babası gibi. Bu yüzden de açlıktan ölüverir.

Minotauros

İçine girenin kaybolacağı bir ev yapma düşüncesi, belki de boğa kafalı bir insandan daha tuhaftır, ama bu iki düşünce birbiriyle çok iyi uyuşur ve labirent ile Minotauros uyumlu bir ikili oluşturur. Üstelik bu korkunç evin ortasında korkunç bir ev sahibi olması da aynı şekilde uygun düşer.

Yarı boğa yarı insan Minotauros, Girit Kraliçesi Pasiphae'nin, Neptün'ün denizden getirdiği beyaz bir boğaya duyduğu çılgınca tutkunun meyvesiydi. Yaptığı icatla Kraliçenin bu anormal tutkusunu doyuma ulaştıran Daedalus, onun canavar oğlunun kapatılıp saklı tutulacağı bir labirent inşa etti. Minotauros insan etiyle beslenirdi; bu yüzden Girit Kralı, Atinalılara her yıl canavara yedi delikanlı, yedi genç kız kurban etmelerini buyurdu. Theseus, Minotauros'un açlığına kurban edilme piyangosu kendisine vurunca, ülkesini bu yükten kurtarmaya karar verdi. Kralın kızı Ariadne, labirentin dolambaçlı koridorlarından dışarı çıkabilsin diye ona bir yumak ip verdi; kahraman, Minotauros'u öldürüp labiretten çıkmayı başardı.

Ovidius, zekasını gösterdiği bir dizesinde, *Semibovemque virum, semivirumque bovem,* "yarı boğa insan, yarı insan boğa"dan söz eder. Eski Yunan ve Roma yapıtlarıyla haşır neşir olan, gelgelelim onların paralarını ya da anıtlarını pek iyi bilmeyen Dante, Minotauros'u insan başlı ve boğa bedenli olarak betimler. (*Cehennem* , XII, 1-30).

Boğaya ve iki başlı baltaya (bunun adı *labrys* idi; *labirent* sözcüğünün kökü olabilir) tapınma, kutsal boğa güreşleri düzenleyen Helen-öncesi dinlerin tipik özelliğiydi. Duvar resimlerinden anlaşıldığı kadarıyla, Girit ifritbiliminde boğa kafalı insan biçimleri boy gösterirdi. Eski Yunanlıların Minotauros hikayesi, büyük olasılıkla çok daha eski mitlerin geç ve kaba saba bir yorumu, çok daha dehşetli başka düşlerin kalıntısıdır.

Naga'lar

Naga'lar Hint mitolojisindendir. Yılandırlar, ama sık sık insan kılığına girerler.

Mahabharata'nın bölümlerinden birinde, bir Naga kralının kızı olan Ulupi, Arjuna'yı elde etmeye çalışır ve Arjuna ısrarla, ama kibarlığı elden bırakmadan kendisinin bekaret yeminini hatırlatmak zorunda kalır; genç kız ise onun asıl görevinin mutsuzları avutmak olduğunu söyler. Kahramanımız da ona bir gece bahşeder. Buddha, bir incir ağacı altında meditasyon yaparken rüzgarın ve yağmurun hışmına uğrar; içi sızlayan bir Naga, Buddha'yı yedi kat sarıp sarmalar ve yedi kafasını bir şemsiye gibi açar Buddha'nın başı üstünde. Buddha onu İmana döndürür.

Kern, *Hint Budizmi El Kitabı* adlı yapıtında, Naga'lardan bulutumsu yılanlar diye söz eder. Onlar yeraltının derinlerindeki saraylarda yaşarlar. Büyük Aracı'ya inananlar Buddha'nın insanoğluna ve tanrılara birer yasa vaaz ettiğini ve ikincisinin —gizli yasanın— göklerde ve yılanların saraylarında saklandığını ve yüzlerce yıl sonra yılanlar tarafından keşiş Nagarguna'ya gösterildiğini söylerler.

Beşinci yüzyılın başlarında Çinli hacı Fa-hsien'in yazıya döktüğü bir Hint efsanesi de şöyle:

> Kral Asoka, kıyısında yüksek bir pagoda bulunan bir göle geldi. Pagodayı yıkıp yerine daha yükseğini yapmayı düşünüyordu. Bir Brahman rahibi onu kuleye davet etti ve içeri girdiklerinde şunları söyledi:
>
> "Bakmayın insan biçiminde olduğuma, bu bir görüntü yalnızca. Ben aslında bir Naga, bir ejderhayım. İşlediğim günahlar soktu beni bu korkunç bedene, ama ben Buddha'nın vaaz ettiği yasaya boyun eğiyor ve böylece günahlarımın kefaretini ödeyeceğimi umu-

yorum. Daha iyisini yapabileceğine inanıyorsan, bu mabedi yıkabilirsin."

Naga ona sunağın kaselerini gösterdi. Kral onlara bakınca şaşakaldı, çünkü bunlar kul yapısı olanlardan hayli farklıydı ve bu yüzden o da pagodayı yıkmaktan vazgeçti.

Nasna'lar

Ermiş Antonius ve *Şeytan*'daki canavar yaratıklar arasında "tek gözlü, tek yanaklı, tek bacaklı, yarım gövdeli, ve yarım yürekli" Nasna'lar vardır. Bir yorumcu, Jean-Claude Margolin, bu hayvanın Flaubert'in uydurması olduğunu ileri sürer; ama Lane'nin, *Arap Geceleri*'nin (1839) birinci cildinde söylediklerine bakılırsa, Nasna'nın, boylamasına ikiye bölünmüş bir şeytani yaratık olan Shikk ile bir insanın dölü olduğuna inanılır. Lane'ye göre, Nasna'lar (Lane, hayvanın adını Nesná olarak veriyor) "yarım bir insan gibidirler, yarım kafalı, yarım bedenli, tek kollu ve tek bacaklıdırlar ve bu tek bacakla sıçrar sekerler çevik mi çevik hareketlerle. . . ." Korularda ve Yemen ile Hadhramout çöllerinde yaşarlar ve konuşma yeteneğine sahiptirler. Bu yaratığın bir soyunda, yüz, *bleymi*'lerde olduğu gibi, göğsün üzerindedir ve kuyrukları koyununkine benzer. Eti lezzetlidir, oldukça rağbet görür. Nasna'ların bir başka türü de, yarasa kanatlı olanlar, Çin denizlerinin kıyısındaki Raij adasında (belki Borneo) yaşar. "Ama," diye ekliyor kuşkucu otorite, "yine de her şeyi bilmek Tanrı'ya kadirdir."

Norn'lar

Norn'lar, Ortaçağ İskandinav mitolojisindeki Kader Tanrıçalarıdır. Onüçüncü yüzyılın başında, dağınık kuzey mitlerine bir çeki düzen veren Snorri Sturluson, Urth (geçmiş), Verthandi (bugün) ve Skuld (gelecek) adında üç tane Norn olduğunu söylüyor. Dünyanın kaderi bu üç Norn'un elindeydi; bu Norn'lar her insanın doğumunda hazır bulunur ve doğan kişiye bir yazgı biçerlerdi. Norn'ların adlarının, teolojik nitelikte bir inceltme ya da katkı olduğundan da şüphelenmek mümkün; çünkü eski Alman kabileleri bu tür soyut düşünme yeteneğinden yoksundular. Snorri, Dünya Ağacı'nın, Yggdrasil'in dibinde, bir pınarın yanındaki üç genç kızdan söz ediyor. Bu kızlar, karşı konulmaz bir şekilde, yazgımızı örerler.

Zaman (hamurlarındaki zaman) onları iyice unutmuşa benziyordu; ama Shakespeare'in 1606 dolaylarında yazdığı *Macbeth* trajedisinin birinci sahnesinde boy gösterdiler. Bunlar, Banquo ve Macbeth'i bekleyen yazgının habercisi üç cadıdır. Shakespeare onları Kader Tanrıçasının üç kızı diye adlandırır (I, iii):

> Kader Tanrıçanın üç kızı var
> El ele vermiş dolaşırlar.
> ne dağ dinlerler, ne taş, ne deniz ne kara . . .

Wyrd, Anglo-Saksonlar arasında, tanrıların ve insanların yazgısını elinde tutan suskun tanrıçaydı.

Nympha'lar

Paracelsus onların mekanını yalnızca suyla sınırladı, oysa antik insanlar dünyanın Nympha'larla dolu olduğunu düşünürlerdi. Onları bulundukları yerlere göre taktıkları adlarla birbirinden ayırt ederlerdi. Dryad'lar ya da Hamadryad'lar, görünmeksizin, ağaçlarda yaşarlar ve ağaçlarıyla birlikte ölürlerdi. Diğer Nympha'ların ise ölümsüz olduklarına inanılırdı ya da Plutarkhos'un üstü kapalı bir şekilde söylediği gibi, 9720 yıldan fazla yaşarlardı. Bunlar arasında, denize egemen Nereus kızları ve Okeanaus kızları bulunuyordu. Naias'lar göllerin ve akarsuların, Oread'lar dağların ve mağaraların Nympha'larıydılar. Bir de vadilerin Napaeae ve koruların ise Alseid denilen Nympha'ları vardı. Nympha'ların kesin sayısı bilinmiyor. Hesiodos üç bin gibi bir rakam veriyor. Bunlar dürüst ve çok güzel genç kızlardı; aslında adları 'gelinlik kız' anlamına da geliyor olabilir. Onlara şöyle bir bakmak körlüğe, hatta çıplaksalar ölüme bile neden olabilirdi. Propertius'un bir dizesi de bunu doğruluyor.

Antikler onlara bal, zeytinyağı ve süt adarlardı. Nympha'lar ikinci derece tanrıçalardı, ama yine de onurlarına tek bir tapınak dikilmedi.

Odradek

Kimileri Odradek'in İslavca'dan geldiğini söylüyor, dolayışıyla sözcüğün anlamını bu yönden açıklamaya çalışıyor. Başkaları da bunun Almanca'dan çıktığı, İslavca'dan sadece etkilendiği görüşünde. Her iki çözümleyişte de bir kesinlik bulunmadığından, hiçbirinin de doğru olmadığı sonucuna varmak herhalde haksızlık olmaz; kaldı ki, bu açıklamalardan hiçbirinin de sözcüğe bir anlam kazandırdığı yok.

Tabii Odradek adında bir varlık gerçekten olmasa, kimse kalkıp da bu türlü araştırmalarla uğraşmazdı. İlkin sanılır ki, yıldız şeklinde düz bir iplik makarasıdır. Ve gerçektende üzerine iplik sarılmış gibi; ne var ki bunlar, çeşitli cins ve renkte, kopuk, eski düğümlerle tutturulmuş, ama bir kısmı da arapsaçı gibi dolaşık iplik parçaları olabilir ancak. Ama sadece bir makara değil; yıldızın orta yerinden bir çapraz çubukçuk çıkmakta ve sonra bir dik açıyla bir ikincisi buna eklenmektedir.

Bir tarafta bu son çubukçuk, öbür tarafta yıldızın köşelerinden biri yardımıyla, makara sanki iki ayak üzerinde dikilebiliyor. Hani sanılabilirdi ki, bu nesne eskiden uygun bir biçim taşıyormuş da şimdi kırılıp parçalanmış; ama hiç de öyle görünmüyor, en azından bunun için bir işaret yok ortada, bunu gösterecek bir parçalanmışlık ya da bir kırık yeri bir yerinde fark edilmiyor; tümüyle saçma bir şeymiş gibi görünüyor, ama kendine özgü bir bütünlüğü var. Olağanüstü bir çeviklikte olup yakalanamadığı için bu konuda daha fazla bir şey söylemek imkansız.

Bazen tavan arasında, bazen merdivenlerde, bazen koridorlarda, bazen de sofada oyalanıyor. Kimi zaman da aylarca görünmüyor ortalıkta; ama bu ara herhalde başka evlere taşınmış oluyor; ama derken mutlaka yine dönüyor bizim eve. Ara sıra kapıdan çıkıp da onu aşağıda merdiven korku-

luğuna yaslanmış görünce, onunla konuşmak hevesine kapılıyor insan. Tabii güç sorular yöneltilmiyor ona, tersine — küçücüklüğü buna sevk ediyor insanı— bir çocuk gibi davranılıyor: 'Adın ne bakalım?' diye soruluyor. 'Odradek' diye cevap veriyor. 'Peki nerede oturuyorsun?' 'Belli bir yerim yok' diyor ve gülmeye başlıyor; ama sanki ciğerlerden gelmeyen bir gülüş bu sadece; hani dökülmüş yapraklardaki hışırtıyı andırıyor. Böylece yarenlik bitmiş oluyor çok vakit. Hem bu cevapları olsun insan her vakit alamıyor; çokluk, görünümündeki tahta yapılışına uyan bir suskunluk içinde uzun bir süre kalıyor öyle.

Sonu ne olacak diye boş yere soruyorum kendime. Ölebilir mi hani? Ölen her şeyin daha önceden bir çeşit amacı, bir çeşit etkinliği olmuş, bunlara sürtüne sürtüne yıpranmıştır, ama Odradek'te yok böyle bir şey. Yani ilerde bir gün çocuklarımın ve torunlarımın ayaklarının önü sıra, ardından iplikleri sürükleyerek, teker meker merdivenleri yuvarlanacak mı aşağı? Şüphesiz kimseye bir zararı yok; ama bir de beni gömebileceği aklıma geldi mi adeta fena oluyorum.

FRANZ KAFKA: *Ceza Sömürgesi*

[Bu parça *Die Sorge des Hausvaters* (Evin Beyinin Tasası) adlı öyküden alınmıştır.]

Okeanos

Bizim için okyanus bir deniz ya da denizler sistemidir; Yunanlılar içinse kara kütlesini çepeçevre saran yuvarlak bir ırmaktı o kadar. Tüm akarsular ondan doğardı ve ne bir çıkışı ne de bir kaynağı vardı. Aynı zamanda bir tanrı ya da bir Titan'dı, belki de Titan'ların en kadimi, çünkü *İlyada*'nın XIV. bölümünde, Tatlı Uyku, tüm tanrı soylarının babası diye söz eder ondan. Hesiodos'un *Theogonia*'sında, o, dünyadaki bütün ırmakların —üç bin tanedir, önde gelenleri Alpheios ve Nil— babasıdır. Irmak-okyanus, genellikle sakalı dalgalı bir ihtiyar olarak kişileştirilirdi; yüzyıllar sonra insanlar daha iyi bir simge buldular.

Herakleitos, çemberde başlangıcın ve sonun tek bir nokta olduğunu söylemişti. British Museum'da saklanan bir üçüncü yüzyıl Yunan nazar boncuğundaki resim, bu bitimsizliğin en güzel ifadesidir: Kendi kuyruğunu ısıran yılan ya da Arjantinli şair Martinez Estrada'nın güzel yakıştırmasıyla "kuyruğunun sonunda başlayan yılan." Bir hikayeye göre, İskoç Kraliçesi Mary altın bir yüzüğe "Başlangıcım sonumdadır" sözünü oydurmuş, bu belki de gerçek yaşamın ölümden sonra başladığı anlamına geliyordu. Okeanos ('kuyruğunu yutan'ın Yunancası), Ortaçağ simyacılarının simgesi haline gelen bu yaratığa mekteplilerin koyduğu addır. Meraklılar, ayrıca, Jung'un *Psychologie und Alchemie* adlı çalışmasını da okuyabilirler.

İskandinav kozmolojisinde de dünyayı kuşatan bir yılana rastlanır; adı Miõgarõsormr orta avlu solucam anlamına gelir; orta avlu yeryüzünü simgeler. Düzyazı Edda'da, Snorri Sturluson, Loki'nin bir kurda ve bir yılana babalık ettiğini yazdı. Bir kahin, bu yaratıkların yeryüzünün mahvına neden olacaklarını söyleyerek tanrıları uyardı. Kurt, Fenrir, altı simgesel şeyden —bir kedinin ayak sesi, kadın sakalı, taş kö-

kü, ayı siniri, balık soluğu ve kuş salyası— örülmüş bir sicimle zapt edildi. Yılan Jormungard, "karayı çevreleyen denize atıldı ve orada öyle serpilip büyüdü ki, yeryüzünü sarmalayıp kendi kuyruğunu ısırdı."

Devler ülkesi Jotunnheim'da, Utgard-Loki hodri meydan deyip tanrı Thor'u yerden bir kediyi kaldırmaya davet eder; Thor, bütün gücünü kullanır, gelgelelim kedinin ancak bir bacağını, o da zar zor, yerden kaldırır. Kedi aslında yılandır. Thor, sihirle oyuna getirilmiştir.

Tanrılar-Devler Savaşında, yılan dünyayı, kurt da güneşi yutacaktır.

Otuzaltı Wufnik

Yeryüzünde, dünyayı Tanrı huzurunda temize çıkarmakla görevli otuz altı dürüst insan vardır ve hep de varolmuştur. Bunlar Otuzaltı Wufnik'tir. Birbirlerini tanımazlar ve çok fakirdirler. Eğer biri kendisinin bir Otuzaltı Wufnik olduğunu öğrenirse, hemen o an can verir ve bir başkası, belki de dünyanın başka bir yerinde, onun yerini alır. Otuzaltı Wufnik, kendileri bilmeseler de, evreni ayakta tutan gizli direklerdir. Onlar olmasaydı, Tanrı kökünü kazıyıverirdi insanoğlunun. Farkında olmasalar da, onlar bizim kurtarıcımızdır.

Yahudilerin bu mistik inanışma Max Brod'un kitaplarında rastlayabilirsiniz. Bu inancın derin kökleri, Tekvin'in onsekizinci babındaki şu sözlere kadar uzanıyor olabilir: "Ve Rab dedi ki: Sodom şehrinde dürüst elli kişi bulursam, ancak onların hatırına bağışlarım bu şehri."

Müslümanların Kutb'u da benzer bir kişilik taşır.

Ölü Yiyici

Aynı anda değişik diyarlarda ve değişik zamanlarda peyda olmuş tuhaf bir yazınsal tür vardır: Öbür Dünya'da ölülere kılavuzluk edecek elkitapları. Swedenborg'un *Cennet ve Cehennem*'i, Gnostiklerin yazıları, Tibet'in *Bardo Thödol*'u (Evans-Wentz'e göre 'Ölüm Sonrası Düzlemdeki Duruşmayla Gelen Özgürlük' olarak çevrilmelidir) ve Mısır'ın *Ölüler Kitabı* olası örneklerin birkaçıdır. Son iki kitap arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, bu konudaki uzmanların dikkatini çekmiş; bize gelince, yalnızca şunu hatırlamakla yetinelim, Tibet elkitabına göre Öbür Dünya da bu dünya gibi bir aldatmacadır; oysa Mısırlılara göre, Öbür Dünya gerçek ve nesnel bir varlığa sahiptir.

Her iki metinde de, bazısı maymun kafalı olan ilahlardan kurulu bir jüri huzurunda geçen bir Yargı Sahnesi yer alır ve her ikisinde de iyilikler ve kötülükler sembolik olarak terazide tartılır. *Ölüler Kitabı*'nda, terazinin bir kefesine yürek, diğerine tüy konur, "yürek merhumun davranışlarını ya da vicdanını, tüy ise dürüstlüğü ve hakikati simgeler." *Bardo Thödol*'da ise, bir kefeye beyaz çakıl taşları, ötekine siyah çakıl taşları konur. Tibetlilerin lanetlileri cehennem dünyasındaki arafa götüren zebanileri ya da iblisleri; Mısırlıların ise günahkârlara eşlik eden gaddar bir canavarı, bir Ölü Yiyicisi vardır.

Ölü, hiç kimseyi aç açık bırakmadığına, üzmediğine, kimseyi öldürmediğine ya da öldürtmediğine, ölüler için ayrılmış yiyeceklere el sürmediğine, tartıda hile yapmadığına, bebelerin ağzından sütü çekip almadığına, çiftlik hayvanlarını otlaklarından kovalamadığına, tanrıların kuşlarına ökse kurmadığına yemin eder.

Eğer söyledikleri yalansa, kırk iki yargıç onu "timsah başlı, aslan gövdeli ve arka kısımlarını su aygırından almış"

Ölü Yiyiciye havale eder. Yiyiciye bir başka hayvan, Babai, yardım eder, ona ilişkin bildiğimiz tek şey, korkutucu olduğu ve Plutarkhos'un onu Khimaira'nın babası olan Titan'la bir tuttuğudur.

Panter

Ortaçağ hayvannamelerinde, 'panter' sözcüğü, günümüz zoolojisindeki etobur memeliden hayli farklı bir hayvana dairdir. Aristoteles, bu yaratığın diğer hayvanlara çekici gelen hoş bir koku yaydığını yazmıştı; Aelian —Latince'ye yeğlediği Yunanca'ya mükemmel hakimiyeti nedeniyle adı 'Tatlı Dilli'ye çıkmış Romalı yazar— bu kokunun insanlara da hoş geldiğini ileri sürdü. (Bu özelliği nedeniyle, bazı insanlar Panter'in misk kedisiyle karıştırıldığını ileri sürüyor.) Plinius, Panter'in sırtında, ay'la birlikte büyüyüp küçülen büyük yuvarlak bir leke olduğunu belirtti. Bu olağanüstü gerçeklere, bir de Eski Ahit'in Yunanca versiyonundaki bir dizede (Hosea, V:14), belki de İsa'ya dair kahince bir gönderme olarak 'panter' sözcüğünün kullanılması eklendi: "Efraim'e bir panter gibi gelirim."

Anglo-Sakson hayvannamesi *Exeter Kitabı*'nda, Panter, dağlardaki gizli bir ini kendine yuva edinen, kulağa tatlı gelen sesi ve hoş kokulu soluğuyla (bir başka yerde yenibahar kokusuna benzetilir) yumuşak başlı ve tek başına yaşayan bir hayvandır. Tek düşmanı ejderhadır, onunla sürekli dalaşır. Tıka basa yedikten sonra uyur ve "Üçüncü gün uyandığında, ağzından çıkardığı muhteşem ve tatlı bir sesle ortalığı çınlatır ve şarkısıyla birlikte tüm bitkilerden ve çiçeklerden daha burcu burcu kokan soluğu dalgalar halinde havaya yayılır. Bu güzel kokuya ve müziğe kendini kaptıran yığınla insan ve hayvan tarlalardan, şatolardan ve kasabalardan akın eder. Ejderha ezeli düşman, yani Şeytandır; uykudan uyanış İsa'nın dirilişidir; yığınlar inançlı cemaat, Panter ise İsa Mesihtir."

Saksonlar için Panter'in vahşi bir hayvan değil, herhangi somut bir görüntünün desteklemediği egzotik bir ses olduğunu hatırlatarak bu alegorinin uyandıracağı şaşkınlığı bi-

raz olsun hafifletelim. Antikalıklar listesine, "kaplan İsa"dan söz eden Eliot'ın şiiri 'Gerontion'da eklenebilir.

Leonardo da Vinci ise şunları yazar:

> Afrika panteri arslana benzer, ama bacakları daha uzun, gövdesi daha incedir. Bembeyaz bedeni, rozet gibi siyah noktalarla benek benektir. Güzelliğiyle diğer hayvanları büyüler, öyle ki panterin korkunç bakışı olmasa hepsi başına üşüşeceklerdir. Bunun farkında olan panter gözlerini indirir; hayvanlar bu güzelliği doya doya seyretmek için yaklaştığında, panter en yakınındakinin üstüne çullanır.

Pelikan

Bildiğimiz zoolojideki Pelikan, kanat açıklığı yaklaşık iki metreyi bulan, upuzun gagalı bir su kuşudur, genişleyip kese haline gelen alt çenesi balıkları kepçe gibi tutar. Masal pelikanı ise daha küçüktür ve doğal olarak gagası da daha kısa ve sivridir. İsmine (*Pelikan* sözcüğünün gerçek kökeni Yunanca "Bir baltayla yontarım," deyişinde saklıdır, koca gagası ağaçkakanınkiyle karıştırılmıştır) sadık kalan birincisinin —*pelicanus*, beyaz tüylü— tüyleri beyazdır, oysa düşsel olanınkiler sarı, bazen de yeşildir. Gelgelelim, görünüşünden de tuhafı huylarıdır.

Ana kuş, gagası ve pençeleriyle yavrularını öylesine kendini kaptırarak okşar ki, onları öldürür. Üç gün sonra yuvaya dönen baba, yavrularının ölüsü başında kahrolur ve gagasıyla kendi göğsünü parçalar. Yaralarından boşalan kan ölü kuşlara can verir. Ortaçağ hayvannamelerinde anlatıldığı şekliyle hikaye böyledir; gelgelelim Aziz Hieronmyus, 102. Mezmur'a ilişkin bir yorumda ("Ben yabanın pelikanı, ben bir çöl baykuşu gibiyim"), yavru kuşların ölümünden yılanı sorumlu tutar. Pelikanın göğsünü paralayıp yavrularını kendi kanıyla beslemesi masalın en yaygın biçimidir.

Ölüye can veren kan, Aşai Rabbani ayinini ve çarmıhı akla getiriyor; *Paradiso*'daki ünlü bir dizede de (XXV, 113), Hazreti İsa, *nostro Pellicano*, insanoğlunun Pelikanı, olarak anılır. Imola'lı Benvenuto'nun Latince yorumunda bu nokta biraz daha genişletilir: "İsa, pelikan diye anılır, çünkü yavrularına göğsünden akan kanla can veren pelikan gibi, o da bizim selametimiz için böğrünü açtı. Pelikan bir Mısır Kuşudur."

Kilise armacılığında Pelikan sık sık kullanılır ve günümüzde de halen ayin kadehlerinin üzerine pelikan resmi oyulmaktadır. Leonardo da Vinci'nin yazdığı hayvanname

Pelikanı şöyle tanımlıyor:

> Yavrularına son derece düşkündür, onları yuvada yılanlar tarafından öldürülmüş bulunca, göğsünü parçalar ve yeniden hayata dönsünler diye kanıyla yıkar.

Periler

Sihirle insan işlerine karışırlar; adları Latince *fatum* (yazgı, kader) sözcüğüyle bağlantılıdır. Söylendiğine göre Periler ikinci dereceden doğaüstü varlıklar içinde sayıca en kalabalık, en güzel, en hatırlanmaya değer olanlardır. Belli bir yer ya da belli bir dönemle sınırlı değildirler. Eski Yunanlılar, Eskimolar ve Kızılderililer, hepsi, bu imgesel varlıkların sevgisini kazanmış kahramanların öykülerini anlatırlar. Ama gülü seven dikenine katlanır; bir Peri, kaprisi tatmin edildikten sonra, aşıklarını ölüme sürükleyebilir.

İrlanda ve İskoçya'da, "Peri halkı"nın mekanı olarak yeraltı gösterilir, kaçırdıkları çocukları ve erkekleri buraya hapsederler. Tarladan kazıp çıkardıkları çakmak taşlı ok başlarının bir zamanlar Perilere ait olduğuna inanan İrlandalı çiftçiler, bu nesnelere sonsuz sihir gücü yakıştırırlar. Yeats'in ilk masalları, Periler arasında kalmış köylülerin başlarından geçenlerle doludur. Bu öykülerin birinde, bir köylü kadın ona şunları söyler:

> Ne cehenneme ne de hortlaklara inanırım. Cehennem, rahibin milleti hizada tutmak için yarattığı bir uydurmacadır; hortlakların da istedikleri gibi 'yeryüzünde cirit atmaları' olacak şey değildir; fakat periler ve küçük ayakkabıcı cinler, su atları ve düşmüş melekler vardır.

Periler, şarkıdan, müzikten ve yeşil renkten hoşlanırlar. Yeats, "İrlanda'daki bu [minik] insanlar ve periler, bazen bizim kadar, bazen bizden uzun ve bazen de, bana söylendiği kadarıyla, yaklaşık bir metre boyundadırlar," diye yazıyor. Onyedinci yüzyılın sonunda, İskoçyalı bir kilise adamı, Aberfoyle'li Rahip Robert Kirk, *Gizli Cumhuriyet; ya da Altın-*

cı Hissi Olanlarca Anlatıldığı Şekilde, Faunus ya da Periler ya da, Aşağı İskoçlar Arasında Bilinen Adıyla, Lyre Denilen Yeraltında Yaşayan (ve Çoğunlukla) Görünmez İnsanların Doğasına ve Davranışlarına Dair Bir Deneme* adlı bir kitap yazar. 1815 yılında Sir Walter Scott bu kitabı yeniden bastırdı. Bay Kirk'e gelince, gizlerini açığa vurduğu için Periler tarafından kaçırıldığı söylenir.

İtalya açıklarındaki sularda, özellikle Messina Boğazı'nda, fata morgana denizcileri yanıltmak için seraplar yaratıp gemilerini karaya oturtur.

Peryton

Erythreia Sibylla'sının, Roma şehrinin bir gün Peryton'lar tarafından yıkılacağı kehanetinde bulunduğu söylenir. İS 642 yılında, Sibylla'nın kehanetlerine ilişkin kayıtlar, büyük İskenderiye yangınında telef oldu; dokuz cildin kısmen yanmış ve kararmış bazı kısımlarını tamamlama işini üstlenen gramer uzmanları, Roma'nın yazgısıyla ilgili olan kehanete hiç rastlamadılar.

Zamanla, bu hayal meyal anımsanan kehanete daha fazla ışık tutacak bir kaynak bulunmasına gerek duyuldu. Bir sürü olan bitenden sonra, onaltıncı yüzyılda yaşamış olan Fez'li bir hahamın (büyük olasılıkla Jakob Ben Chaim), bir Yunanlı şerhçinin şimdi kayıp olan ve besbelli Ömer'in İskenderiye Kütüphanesi'ni yaktırmasından önce Sibylla kitaplarından edinilmiş Peryton'lara ilişkin bazı tarihsel gerçekleri içeren yapıtından alıntılara yer veren bir tarih incelemesi bırakmış olduğu öğrenildi. Bu âlim Yunanlının adı bize kadar ulaşamadı, ama eserinden yapılan alıntılar şöyle:

> Yarı geyik, yarı kuş Peryton'ların asıl ikametgahı Atlantis'teydi. Geyik kafasına ve bacaklarına sahiptirler. Bedenleri ise, kanatları ve tüyleriyle tam bir kuşa benzer . . .
>
> En tuhaf özelliği de, üzerine güneş vurduğunda, kendi bedeninin gölgesi yerine bir insan gölgesi vermesidir. Bazıları, bundan hareketle, Peryton'ların, evinden yurdundan ve tanrılarının ilgisinden uzakta ölen gezginlerin ruhları oldukları yargısına varıyor . . .
>
> . . . şaşkınlık yaratırdı kuru toprak yemeleri . . . sürüler halinde uçarlar ve Herakles Sütunları'nın yukarısında, baş döndürücü yüksekliklerde görülürlerdi.

. . . onlar [Peryton'lar], insan soyunun amansız düşmanıdırlar; bir insan öldürdüklerinde, kendi bedenlerinin gölgesini verirler ve yeniden tanrılarının lütfunu kazanırlar.

. . . Kartaca'yı ele geçirmek için Scipio ile denizleri aşanlar, neredeyse başaramayacaklardı bu işi; çünkü yolculuk sırasında gemilere çullanan bir Peryton sürüsü çoğunu öldürüp parçaladı . . . Ona karşı silahlarımız para etmiyor, ama neyse ki bu hayvan —eğer hayvansa tabii— ancak bir insan öldürebiliyor.

. . . kurbanlarının pıhtılaşmış kanları içinde yuvarlandıktan sonra güçlü kanatlarıyla yükseklere uçup kaçarlar.

. . . son defa görüldükleri Ravenna'da, tüylerinin açık mavi olduğunun söylenmesi beni şaşkına çevirdi, çünkü onlar hakkında bilinen tek şey tüylerinin koyu yeşil oluşudur.

Bu alıntıların yeterince açık olmasına karşın, bugüne kadar Peryton'lara ilişkin elimize başka hiçbir bilgi geçmemiş olması üzüntü vericidir. Bu tanımlamayı bizim için saklayan hahamın incelemesi, son Dünya Savaşı'na kadar Dresden Üniversitesi kütüphanesinde duruyordu. Bir bombardımana mı, yoksa Nazilerin daha önceki kitap yakma eylemine mi kurban gitti, orası bilinmiyor, ama ne yazık ki bu belge de kayboldu. Dileğimiz, günün birinde bu yapıtın başka bir kopyası bulunsun ve yeniden bir kütüphanenin raflarını süslesin.

Pigmeler

Antiklerin bildiği kadarıyla, bu cüce millet —boyları yaklaşık yetmiş santim— Hindistan ya da Habeşistan'ın en ücra sınırlarının ötesindeki dağlarda yaşardı. Plinius, barakalarını kuş tüyü, yumurta kabuğu ve çamur karışımından yaptıklarını belirtir. Aristoteles onlara yeraltı mağaralarını uygun görür. Pigmeler, buğday hasatında, sanki ormana ağaç kesmeye gidiyorlarmış gibi balta kullanırlardı. Rus steplerinde yuva kuran turna sürülerinin hücumuna uğrarlardı her yıl. Pigmeler, koçlara ve keçilere binip steplere gider ve düşmanlarının yumurtalarını ve yuvalarını talan ederek intikam alırlardı. Her on iki ayın üç ayı, bu savaş seferlerine giderdi.

Pigme, aynı zamanda bir Kartaca tanrısının adıydı; suratı, düşmanının yüzüne korku salmak için savaş gemilerinin pruvalarına oyulurdu.

Poe'nun Düşsel Hayvanı

Edgar Allan Poe, 1838 yılında yayınlanan *Nantucket'li Arthur Gordon Pym'in Hikayesi* adlı kitabında, bazı güney kutup adalarına insanı hayrete düşüren, ama yine de inandırıcı bir fauna yakıştırır. XVIII. bölümde şunları okuyoruz:

> Ayrıca bugün denizden alıça benzeyen kırmızı yemişlerle dolu bir çalıyla tuhaf bir kara hayvanının leşini çıkardık. Bir metre uzunluğunda, ama yüksekliği topu topu oniki-onüç santim; dört tane kısacık bacağı ve uçlarında madde olarak mercanı andıran, uzun, kıpkırmızı pençeler vardı. Vücudu bembeyaz, ipek yumuşaklığında düz tüylerle kaplıydı. Kuyruğu sıçan kuyruğu gibi sivri ve yaklaşık yarım metre uzunluğundaydı. Başı, kulaklarını saymazsak, kedi başı gibiydi, kulakları köpeklerinki gibi sarkıktı. Dişleri, pençelerin parlak kırmızılığındaydı.

Güney bölgelerinde rastlanan su, tuhaflıkta hiç de bu hayvandan aşağı kalmaz. Poe bölümün sonlarına doğru şöyle yazıyor:

> Suyun görünüşünde bir tuhaflık olduğundan, zehirlidir diye içmekten çekindik . . . Bu suyun ne menem şey olduğunu nasıl açık seçik açıklayacağımı bilemiyorum, öyle birkaç kelimeyle anlatılacak gibi değil. Bütün eğimlerde normal su gibi akıyordu akmasına da, şelalede çağladığı zamanlar dışında hiç de öyle alışılmış bir *berraklığa* sahip değildi. Oysa, işin doğrusu, özünde, herhangi bir kireçtaşı suyu kadar berraktı, farklılık sadece görünüşteydi. İlk bakışta, hele eğimin az olduğu yerlerde, normal suya katılmış koyu arap

zamkı kıvamındaydı. Fakat diğer olağanüstü özelliklerinin yanında bunun lafı bile edilemezdi. Renksiz *değildi*, ancak öyle belli bir rengi de yoktu — bir yanardöner ipeğin renkleri gibi, morun akla gelebilecek her tonunu gözler önüne sererek akıyordu . . . Bir leğeni doldurup suyun tamamen durulmasını bekledikten sonra, bütün sıvı kütlesinin her biri farklı tonda ayrı ayrı damarlardan oluştuğunu; bu damarların birbirleriyle kaynaşmadığını; damarların kendi içlerindeki zerreciklerin birbirlerine mükemmel bir şekilde tutunduklarını; yan damarlarla kenetlenmenin zayıf olduğunu gördük. Damarların üzerinden çaprazlamasına bir bıçak geçirdiğimizde, su, bıçağın açtığı yolu hemen örtüyordu; bıçağı çektiğimizde bütün izler anında yok oluverdi. Oysa, tam iki damarın arası bıçakla yukarıdan aşağıya doğru kesildiğinde, kenetlenme gücünün hemen kapatamadığı mükemmel bir ayrışma sağlanıyordu.

Remora

Remora, Latince 'geciktirme' ya da 'engelleme' anlamına gelir. Gemilere sarılıp sıkı sıkı kavrama gücüne sahip olduğuna inanılan emici balık cinsi *Echeneis* için mecazi olarak kullanılan sözcüğün tam karşılığıdır. Remora, kül renkli bir balıktır; başının üstündeki kıkırdak diskle vakum yaparak diğer denizaltı yaratıklarına yapışır. Bakın Plinius onun özelliklerinden nasıl övgüyle sözediyor (IX, 25):

> Genelde kayalık yerlere dadanan küçücük bir balık vardır, emici-balık diye bilinir. Gemilere yapışıp hızlarını kestiğine inanılır, adını da bu marifetinden almıştır; bu yüzden de, gönül bağlama büyüsü ve mahkemelerdeki davaları engelleyici bir efsun olarak kötü nam salmıştır; bu suçlamaları, hamile kadınlardaki dölyatağı akıntılarını kesmek ve doğum zamanına kadar çocuğu tutmak gibi övgüye değer özellikleriyle dengeler. Yine de yenmesine izin verilmez. Kimisi ayakları olduğuna inanır, gelgelelim Aristoteles buna karşı çıkar ve hayvana bağlı uzuvların kanata benzediğini ekler.

(Plinius, bir mor balık türünü, yelkenleri fora etmiş gemileri olduğu yere mıhlayan iskerleti, tanımlayarak sözlerine devam eder: ". . . yaklaşık otuz santim uzunluğunda, on santim genişliğindedir, gemileri yollarından alıkoyar ve dahası . . . tuzda bozulmadan korunursa, kuyuların en derinine düşmüş altını mıknatıs gibi çekip çıkarma özelliğine sahiptir.")

Olağanüstü olan şey, Remora'nın gemileri yolundan etme düşüncesinden hareketle nasıl olup da davalardaki ertelemelerle ve daha sonra da geciktirilmiş doğumlarla özdeş tutulduğudur. Plinius, Actium Savaşı'nda bir Remora'nın Markus

Antonius'un donanmasını teftiş ettiği kadırgasını geciktirerek Roma İmparatorluğu'nun yazgısını çizdiğini ve bir başka Remora'nın da dört yüz kürekçinin çabalamasına karşın Caligula'nın gemisini durdurduğunu söyler. "Rüzgar, fırtına bir kıyamet," der Plinius, "ama Remora'ya vız gelir onların öfkesi, yapışıverir gemilere, en ağır çapaların, en kalın palamarların beceremeyeceği işi becerir."

Usta İspanyol yazar Diego de Saavedra Fajardo da, "En güçlü bazen baskın çıkmayabilir. Küçücük bir remora koskoca bir gemiyi yolundan edebilir," der *Siyasal Semboller* (1640) adlı yapıtında.

Rukh

Rukh, (ya da bazen yazıldığı şekliyle *roc*), hayli abartılı boyutlarda bir kartal ya da akbabadır; kimileri de, Arapların bu hayvanı Hint Okyanusu ya da Çin denizlerinde rüzgâra kapılarak yolunu şaşırmış bir akbabadan esinlendiklerini düşünüyordu. Lane bu düşünceye karşı çıkar ve ele aldığımız şeyin aslında "efsanevi bir soyun türü" ya da Persli Simurg'un anlamdaşı olduğunu düşünüyor. Batılılar, Rukh'u *Binbir Gece Masalları* sayesinde tanır. Okuyucu, Sinbad'ın (ikinci yolculuğunda) gemici arkadaşları tarafından bırakıldığı bir adada neyle karşılaştığını anımsayacaktır:

> Koskocaman, beyaz bir kubbe, çevresi geniş mi geniş. Çepeçevre etrafını dolandım, ama içeri girebileceğim bir kapı bulamadım, üstelik yüzeyi aşırı pürüzsüz ve kaygan olduğundan güç ya da çeviklik de para etmiyordu. Sonra durduğum noktayı işaretledim ve kubbenin çevresini ölçmek için etrafında bir tur attım; tam elli adımdı.

Çok geçmeden koca bir bulut güneşi kapatır ve

> kafamı kaldırınca . . . bulutun dev gövdeli, kanatları kocaman, azman bir kuştan başka bir şey olmadığını gördüm . . .

Bu kuş bir Rukh'du ve elbette beyaz kubbe de yumurtasıydı. Sinbad, kendisini türbanıyla kuşun ayağına bağlar ve ertesi sabah, Rukh'un dikkatini çekmeden, onunla birlikte havalanır; bir dağın tepesine konarlar. Anlatıcı, Rukh'un, "bir lokmada midesine bir fil indirebilecek" denli büyük yılanlarla beslendiğini ekler.

Marko Polo'nun *Seyehatname*'sinde (III, 36) şunları okuyoruz:

> Ada [Madagaskar] halkı, yılın belli bir mevsiminde, güneyden, kendilerinin Rukh diye adlandırdıkları bir kuşun peyda olduğundan söz ediyorlar. Söylenenlere bakılırsa görünüşü kartala benzer, ama onunla karşılaştırılamayacak denli büyüktür; öyle güçlü, öyle kocamandır ki, pençeleriyle bir fili tuttuğu gibi havalanır ve yükseldikten sonra koyverir, yere düşüp ölsün de leşini parçalayayım diye. Bu kuşu görmüş olanlar, kanat açıklığının, bir ucundan ötekine, on altı adım geldiğini ve tüylerinin altı adım uzunluğunda ve buna uygun kalınlıkta olduğunu ileri sürüyorlar.

Marko Polo, Çin'den gelen bazı sefirlerin dönüşte Büyük Han'a bir Rukh tüyü götürdüklerini de ekler. Lane'in kitabındaki bir Pers resminde Rukh'un gagasında ve pençelerinde üç fil taşıdığı görülür; Burton'un deyişiyle, "Rukh ve filler arasındaki orantı, şahin ve tarla faresi arasındaki kadardır."

Salamander

Yalnızca ateşte yaşayan küçük bir ejder değil aynı zamanda (bir sözlüğe göre), "koyu siyah pürüzsüz ve sarı benekli bir deriye sahip bir böcekçil kurbağadır." Bu iki kimlikten daha iyi tanınanı düşsel olandır, dolayısıyla, Salamander'in bu kitaba dahil edilmesi kimseyi şaşırtmayacaktır.

Plinius *Doğa Tarihi*'nin X. Kitap'ında, "Salamander tıpkı buz gibi, bir dokunuşuyla ateşi söndürecek denli soğuktur," diye yazar; daha sonra, bu konu üzerine yeniden kafa yorar ve eğer sihirbazların Salamander hakkında söyledikleri doğruysa, o zaman yangınları söndürmek için ondan yararlanırlardı gibisinden kuşkucu bir düşünceye kapılır. XI. Kitap'da, Kıbrıs'ın bakır eritme fırınlarında yaşayan ve ateşin göbeğinden [uçarak] çıkan dört ayaklı ve kanatlı 'pyrallis' ya da 'pyrausta' diye bilinen bir böcekten söz eder; ateşten çıkıp havada kısa bir süre uçtuktan sonra hemen ölüverirmiş. İnsanın belleğindeki Salamander'de, artık unutulmuş olan bu hayvandan da bir şeyler vardır.

Tanrıbilimciler, Anka Kuşu'nu bedenin dirilişine, Salamander'i de bedenin ateşde yaşayabileceğine kanıt olarak kullanırlardı. St. Augustine'nin *Tanrı Devleti*'nin XXI. Kitap'ında *Bir dünyevi bedenin ateşe dayanıp dayanmayacağına dair* adlı bir bölüm vardır; ve şu şözlerle başlar:

> O zaman, ölümün ve ateşin gücü karşısında fiziksel ve canlı bir bedenin bozulmadan dayanabileceğini kanıtlamak için kâfirlere ne söyleyeceğim? Onlar, bunu Tanrı'nın kudretine yormamıza izin vermeyecek ve bir örnek göstermemiz için ısrar edeceklerdir. Biz de onlara ölümlü oldukları için çürüyebilen ama aynı zamanda ateşin ortasında etkilenmeksizin yaşayan bazı yaratıklar olduğu şeklinde yanıt vereceğiz.

Şairler de retorik vurgu aracı olarak gördükleri için, Salamander ve Anka Kuşu'na dadanırlar. Quevedo, "aşkın ve gü-

zelliğin kerametlerine alkış tuttuğu" *Spanish Parnassus* adlı yapıtının dördüncü bölümündeki sonelerde şöyle yazar:

Hago verdad la Fénix en la ardiente
Llama, en que renaciendo me renuevo;
Y la virilidad del fuego pruebo,
Y que es padre y que tiene descendiente.

La Salamandra fría, que desmiente
Noticia docta, a defender me atrevo,
Cuando en incendios, que sediento bebo,
Mi corazón habita y no los siente.

[Alevler içinde yanan ateşteki Anka Kuşu gerçeğine tanıklık ediyorum, çünkü ben de yanıyor ve kendimi yeniliyorum ve böylece ateşin erkekliğini, baba olabileceğini ve döl vereceğini kanıtlıyorum.

Hatta, daha da ileri gidip, bilgili bayların yalanladığı soğuk Salamander'i de savunuyorum, çünkü yüreğim kana kana içtiğim alevler içinde mekan tutmuş, yine de acı filan hissetmiyor.]

Onikinci yüzyılın ortasında, güya, Prester John'un, krallar kralının, Bizans İmparatoru'na gönderdiği bir sahte mektup tüm Avrupa'yı dolandı. Bir mucizeler kataloğu olan bu mektup, topraktan altın çıkaran dev karıncalardan, Taşlar Irmağı'ndan, balıkların yaşadığı bir Kum Denizi'nden, krallıkta olup biteni yansıtan yüksek mi yüksek bir aynadan, yekpare zümrütten oyulmuş bir asadan ve insanı görünmez kılan ya da geceyi aydınlatan çakıl taşlarından söz eder. Mektuptaki paragraflardan birinde şunlar yazılıdır: "Krallığımızda salamander diye bilinen bir kurt üretilir. Salamander'ler ateşte yaşar ve koza yaparlar; saray kadınları da bunu eğirip kumaş ve elbise dokurlar. Yıkamak ve temizlemek için bu kumaşları alevlere atarlar. "

Bu ateşle temizlenen dayanıklı ketenlerin ya da dokuma kumaşların bahsi Plinius (XIX, 1) ve Marko Polo'da (I, 39) geçer. Marko Polo, Salamander'in bir hayvan değil, bir madde olduğunu ileri sürer. Önce kimse ona inanmadı; amyanttan dokunan ve Salamander derisi diye satılan kumaşlar, Salamander'in varlığının çürütülmez kanıtıydılar.

Benvenuta Cellini, *Otobiyografi*'sinin bir yerinde, "Beş yaşındayken, kertenkeleye benzeyen küçük bir hayvanın ateşte oynadığını gördüm," diye yazar. Bunu babasına anlattığında, babası ona bu hayvanın bir Salamander olduğunu söyleyip temiz bir dayak atar; böylece insana nadiren bahşedilen bu olağanüstü görüntü çocuğun belleğinden hiç mi hiç silinmez.

Simyacılara göre Salamander, ateş ögesinin ruhuydu. Bu simgede ve Cicero'nun bizim için *Tanrıların Doğası Üstüne*'nin birinci bölümünde koruyup sakladığı Aristoteles'in bir polemiğinde, insanların efsanevi Salamander'e inanmalarının nedenini buluyoruz. Sicilyalı fizikçi Agrigentum'lu Empedokles, dört 'kök' ya da maddenin ögeleri önermesini kurdu; bunların Uyumsuzluk ve Sevgi idaresindeki zıtlığı ve benzerliği kozmik süreci oluşturuyordu. Bu düşünceye göre ölüm diye bir şey yoktur; yalnızca birbirinden ayrılan ya da bir araya gelen, Romalıların 'Ögeler' diye adlandırdığı 'köklerin' tanecikleri vardır. Bu ögeler ateş, toprak, hava, ve sudur. Bunlar ölümsüzdür ve hiçbiri diğerinden daha güçlü değildir. Artık bu kavramın yanlış olduğunu biliyoruz (bildiğimizi sanıyoruz); ama bir zamanlar insanlar bunu değerli buluyorlardı; şimdiyse bunun, genel olarak ele alındığında, faydalı olduğu düşüncesi egemen. Theodor Gomperz, "Dünya'yı oluşturan ve besleyen ve halen şiirde ve halkın imgeleminde varlığını sürdüren bu dört ögenin uzun ve şanlı bir geçmişi vardır," diyor. Sistem eşitlikten yanaydı: toprak ve su hayvanları vardı, ateş hayvanları da olmalıydı. Bilimin itibarı için Salamander'lerin yaşaması şarttı. Aristoteles koşut bir mantıkla, hava hayvanlarından söz eder.

Leonardo da Vinci Salamander'in ateşle beslendiğini ve derisini bu şekilde yenilediğini belirtti.

Satyr'ler

Satyr'ler, onların Yunanca adıydı; Romalılar ise onlara Faun'lar, Pan'lar, ve Sylvan'lar derlerdi; vücutlarının belden aşağısı teke; gövdesi, kolları ve başı insandı. Satyr'lerin vücudu sık tüylerle kaplıydı; kısa boynuzları, sivri kulakları, fıldır fıldır gözleri ve kanca gibi burunları vardı. Uçkurlarına ve şaraba düşkündüler. Bacchus'un curcunalı ve kansız Hindistan seferine katıldılar. Nympha'lar için tuzak kurarlar, dans etmekten hoşlanırlardı ve çalgıları flüttü. Yöre halkı, hasatın ilk meyvelerini onlara adayarak saygı gösterirlerdi. Ayrıca onurlarına kuzular kurban edilirdi.

Romalılar zamanında Sulla'nın bir grup askeri, numüne olarak, bu yarı-tanrılardan bir tanesini Thessalia'da, dağdaki ininde uyurken gafil avlayıp generallerinin huzuruna çıkardılar. Satyr abuk sabuk sesler çıkarıyor, gözlere ve burunlara öyle mide bulandırıcı geliyordu ki Sulla onu derhal gerisin geri vahşi yurduna geri yollardı.

Satyr'lerin hatırası ortaçağın şeytan imgesinde varlığını sürdürdü. 'Satire' sözcüğünün, Satyr'le hiçbir alakası yok gibi görünüyor; etimoloji uzmanlarının çoğu *satire*'nin kökenini karışık yemek anlamına gelen *satura lanx*'a kadar dayandırıyorlar; bundan da, Juvenal'in yazıları gibi karışık bir yazınsal kompozisyon ortaya çıkar.

Skylla

Skylla, bir canavara ve sonra da kayaya dönüşmeden önce, deniz tanrılarından Glaukos'un gönlünü kaptırdığı bir nympha'ydı. Onun kalbini kazanmak isteyen Glaukos, otlara ve büyülere ilişkin bilgisiyle ün salmış Kirke'den yardım istedi. Gelgelelim, Kirke, görür görmez Glaukos'a vuruldu; ne var ki, ona Skylla'yı unutturamaymca, rakibini cezalandırmak için zehirli otlardan hazırladığı bir suyu nympha'nın girdiği pınara döktü. Bundan sonrasını Ovidius (*Başkalaşımlar*, XIV, 59-67) anlatıyor:

> Skylla gelip beline kadar suya girer; birden kasıklarının biçim değiştirip hırlayan canavarlara dönüştüğünü görür. İlkönce, bunların kendi bedenine ait olduğuna inanamaz, dehşete kapılıp kaçar ve bu basbas bağırıp hırlayan şeylerden kurtulmaya çalışır. Oysa kaçtığı şeyi beraberinde taşır; kalçalarını ve bacaklarını yoklayınca, onların yerini cehennem köpeği Kerberos'unkileri andıran, ağızları ardına kadar açık köpek başlarının aldığını anlar. Gözü dönmüş köpeklerin üstünde duruyordur; iğrenç varlıklar dolgun kalçalarını ve karnını bir kuşak gibi sarmıştır.

Derken on iki bacak üzerinde durduğunu görür; altı kafası ve her kafasında üç sıra diş vardır. Bu başkalaşım yüzünden kapıldığı dehşet duygusuyla kendisini İtalya'yı Sicilya'dan ayıran boğazın tepesinden aşağı atar ve tanrılar onu kayalara dönüştürür. Gemiciler, fırtınalı havalarda kayaların girintili çıkıntılı oyuklarına dalan dalgaların korkunç gümbürtüsünden söz ederler.

Bu efsaneye, Homeros ve Pausanias'ın eserlerinde de de rastlanır.

Sekiz Çatal Dilli Yılan

Koshi'nin Sekiz Çatal Dilli Yılanı, mitsel Japon kozmogonisinde meşhurdur. Sekiz başlı, sekiz kuyrukluydu; gözleri güveyfeneri gibi kırmızıydı; sırtında çam ağaçları ve yosun biterdi, her bir kafasında köknarlar sürgün verirdi. Sürünürken, bedeni sekiz vadiyi ve sekiz tepeyi kaplardı; karnı daima kan damlalarıyla benek benekti. Bu hayvan, yedi senede, kralın yedi körpe kızını yemişti; sekizinci sene ise en küçük kızını, Prenses-Tarak-Çeltik Tarlası'nı yemeye niyetliydi. Yiğit-Çevik-Tezcanlı-Erkek adında bir tanrı Prensesi kurtardı. Bu şövalye, sekiz kapılı ve her kapısında sekiz platform bulunan tahtadan yuvarlak bir çit yaptı. Her platformun üstüne pirinç birasıyla doldurulmuş bir fıçı koydu. Sekiz Çatal Dilli Yılan geldi ve her bir fıçının içine kafalarını ayrı ayrı daldırıp biraları lıkır lıkır içti ve çok geçmeden de derin bir uykuya daldı. Sonra Yiğit-Çevik-Tezcanlı-Erkek kafaları teker teker kopardı. Hayvanın boyunlarından ırmak gibi kan boşaldı. Yılanın kuyruğunda bulunan bir kılıç, günümüze kadar Yüce Atsuta Tapınağı'nda saygı görmüştür. Bu olaylar eskiden Yılan Dağı, şimdiyse Sekiz Bulut Dağı denilen yerde geçti. Japonya'da, sekiz özel bir sayıdır ve *çok* anlamına gelir, aynen Elizabeth dönemi İngiltere'sindeki 'kırk' gibi ("Alnına kırk kış değdiğinde"). Japonların kağıt parası halen Yılanın öldürülüşünü yâd eder.

Yunan efsanesinde Perseus'un Andromeda'yla evlenmesi gibi, kurtarılanın kurtarıcıyla evlendiğini belirtmeye tabii ki hacet yok.

Post Wheeler, eski Japon kozmogonilerinden ve thegonia'larından İngilizce'ye yaptığı çevirilerde (*Kutsal Japon Yazıları*), bu efsaneyi andıran Yunanlıların Hydra, Germenlerin Fafnir ve bir tanrının kan kırmızı birayla sarhoş edip insanlığı hışmından koruduğu Mısır tanrıçası Hathor efsaneleri de yer alır.

Sfenks

Mısır anıtlarının Sfenks'i (Herodotos, Yunan Sfenks'inden ayırmak için ona *androfenks*, yani insan-sfenks, der) insan başlı, uzanmış yatan bir aslandır; tapınakların ve mezarların yanıbaşında nöbet tutardı ve, söylendiğine göre, krallık erkinin simgesiydi. Karnak sokaklarındaki diğer Sfenks'ler koç başına, kutsal hayvan Amon'un başına sahiptirler. Asur anıtlarının Sfenks'i, sakallı ve taçlı bir insan başı taşıyan kanatlı bir boğadır; bu suret, kıymetli İran taşlarında sık sık göze çarpar. Plinius, Habeş hayvanları listesine Sfenksi de dahil eder, fakat "kestane rengi saçları ve göğsündeki memeler"den başka hiçbir ayrıntıya yer vermez.

Yunan Sfenks'i, kadın başına ve göğüslerine; kuş kanatlarına; aslan gövdesine ve ayaklarına sahiptir. Bilmeceler sorup (çünkü insan gibi konuşur) cevap veremeyenleri yemek niyetine mideye indirdiğinden, Thebai yöresini kırıp geçirdiği söylenir. Sfenks, İokaste'nin oğlu Oidipus'a sorar: "Dört ayaklı, iki ayaklı ve üç ayaklı olan ve ayakları arttıkça gücü azalan yaratık nedir?" (Böyledir bilmecenin en kadim söylenişi. Zamanla, bundan, insan yaşamını tek güne indirgeyen bir eğretileme ortaya çıkmıştır. Artık bu bilmece, "Hangi hayvan sabah dört ayağı, öğlen iki ayağı ve akşam da üç ayağı üstünde yürür?" diye sorulmaktadır.) Oidipus, "Bu yaratık insandır, bebekken emekler, büyüdüğünde iki ayağı üstünde durur ve yaşlanınca bastona dayanır" cevabını verir. Bilmece çözülünce, Sfenks kendisini sarp bir kayalıktan aşağı atar.

De Quincey ise, 1849 dolaylarında, geleneksel olanını tamamlayan ikinci bir yorum getirdi. Ona göre, bilmecenin öznesi, insanoğlundan ziyade, daha doğuştan öksüz ve naçar, delikanlılığında yalnız, Antigone'ye yaslandığı yaşlılığında ise kör ve çaresiz Oidipus'un ta kendisidir.

Simurgh

Simurgh, Bilgi Ağacı'nın dallarına yuva kuran ölümsüz bir kuştur; Burton, onu, Düzyazı Edda'daki, birçok şeyin bilgisine kadir olan ve Dünya Ağacı Yggdrasill'in dallarına yuva kuran kartala benzetir.

Hem Southey'in *Thalaba*'sı (1801) hem de Flaubert'in *Ermiş Antonius ve Şeytan*'ı (1874) Simorg Anka'dan söz eder; Flaubert, kuşu, Saba Melikesi'nin hizmetkârı konumuna düşürür ve onu parlak pullara benzeyen, turuncu renginde tüyleri, insan yüzüne sahip küçük, gümüş renkli bir başı, dört kanadı, akbabanmkiler gibi kıvrık pençeleri, bir de uzun mu uzun tavus kuyruğu olan bir kuş olarak tanımlar. En eski kaynaklarda, Simurgh çok daha önemli bir varlıktır. Firdevs, eski İran efsanelerini derleyip şiire döktüğü *Şehname*'de, kuşu, şiirdeki kahramanın babası olan Zal'ın babalığı olarak gösterir; on üçüncü yüzyılda Feridedin-i Attar, Simurgh'u tanrısallığın simgesi haline getirir. Bu konu *Mantık al-Tayr*'da (Kuşlar Meclisi) geçer. 4.500 beyitlik bu alegorinin konusu çarpıcıdır. Kuşların gurbet ellerdeki kralı Simurgh, göz kamaştırıcı tüylerinden birini Çin'in içlerinde bir yerde düşürür; bunu öğrenen ve içinde bulundukları karmaşadan bezmiş diğer kuşlar, onu aramaya karar verirler. Kralın adının 'otuz kuş' anlamına geldiğini ve şatosunun yeryüzünü bir halka gibi çevreleyen Kaf dağında ya da dağ silsilesinde bulunduğunu biliyorlardır. Başlangıçta, kuşların kimisi su koyverir: bülbül, güle olan aşkını bahane eder; dudu kuşu, güzelliğini mazeret gösterir, bu yüzden kafeste yaşıyordur; keklik, tepelerdeki yuvasından, balıkçıl bataklığından ve baykuş da harabesinden ayrı kalamaz. Ama, en sonunda, bir grup kuş bu tehlikeli serüvene atılır; yedi vadi ya da deniz aşarlar, sondan bir öndekinin adı Şaşkınlık, sonuncusunun ise Bozgun'dur. Hacı kuşların çoğu grubu terk eder; yolcu-

luk da geride kalanlara ağır darbe indirir. Çektikleri acılarla eren otuz kuş, Simurgh'un ulu doruğuna konarlar. Sonunda görürler onu; ve anlarlar, Simurgh kendileridir, her biri ve hepsi Simurgh'dur.

Edward Fitzgerald, bu şiirin bazı bölümlerini *Kuş Meclisi; Ferideddin-i Attar'ın Kuş Meclisine Bir Kuş Bakışı* gibi esprili bir başlıkla çevirmiştir.

Evrenbilimci el-Kazvinî, *Acaib-ül Mahlukat*'nda, Simorg Anka'nın on yedi yüzyıl yaşadığını ve oğlu reşit olduktan sonra kendisini bir odun ateşine attığını belirtir. "Bu," diyor Lane, "anka kuşunu akla getiriyor."

Sirenler

Siren imgesi zamanla değişikliğe uğramıştır. Sirenlerin ilk tarihçisi Homeros, *Odysseia*'nın onikinci bölümünde, neye benzediklerini anlatmaz bize; Ovidius'a göre bunlar genç kız suratlı, tüyleri kırmızımsı kuşlardır; Rodos'lu Apollonios'a göre bedenlerinin üstü kadın, alt kısmı denizkuşu biçimindedir; İspanyol oyun yazarı Tirso de Molina'ya (ve hanedan armacılarına) göre ise bunlar "yarı kadın, yarı balıktır." Neyin nesi oldukları da bir o kadar tartışmalıdır. Lemprière, klasik sözlüğünde onlara nympa'lar der; Quicherat'a kalırsa canavar ve Grimal'a göre de cindirler. Batıda, Kirke'ninkine yakın bir adada yaşarlar; ama bir tanesinin, Parthenope'nin, ölüsü Campania'da karaya vurmuş olarak bulundu; ve şimdi Napoli denilen ünlü şehre ad oldu. Coğrafyacı Strabo onun mezarını görmüş ve anısına belirli zamanlarda düzenlenen oyunlara tanık olmuş.

Odysseia'da Sirenlerin denizcilere saldırıp onları gemilerinden ettikleri ve Odysseus'un da onların şarkısını duymak ama aynı zamanda hayatta kalmak için, kürekçilerin kulaklarını bal mumuyla tıkayıp kendisini de gemi direğine bağlattığı yazılıdır. Sirenler, Odyseus'u kışkırtarak, ona bu dünya yüzündeki her şeyin bilgisine ereceği vaadinde bulunurlar:

> Hiçbir vakit bir kara gemi burdan geçmedi
> durup dinlemeden ağzımızdan çıkan tatlı ezgileri,
> dinlerler doya doya, daha çok şey öğrenir öyle giderler.
> Biliriz biz engin Troya'da olup biten her şeyi,
> Argoslularla Troyalılara tanrıların ne acılar çektirdiğini,
> biliriz biz ne olur ne biter bereketli toprak üstünde.

Mitoloji uzmanı Appolodorus'un *Bibliotheca*'sında aktardığı bir efsanede, Orfeus'un Argonot'ların gemisinde Sirenlerden daha tatlı ezgiler söylediği ve bu yüzden de Sirenlerin kendilerini kaldırıp denize attıkları ve her birinin bir kayaya dönüştüğü anlatılır; çünkü büyüleri etkisiz kaldığında ölmektir onların kaderi. Bilmecesi çözüldüğünde, Sfenks de kendini sarp bir kayalıktan aşağı atmıştı.

Altıncı yüzyılda, kuzey Galler'de bir Siren yakalanıp vaftiz edildi; eski takvimlerin kimisinde Murgen adıylakendisine bir ermiş olarak yer edindi. Bir başka Siren de, 1403 yılında, bir su bendindeki yarıktan içeri girdi ve yaşamının sonuna kadar Haarlem'de yaşadı. Kimse söylediklerinden bir şey anlamıyordu, yine de ona dokuma yapmasını öğrettiler; bu siren, sanki güdüsel olarak haça tapardı. Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir vak'anüvis, "o, balık değildi, çünkü dokuma yapmasını biliyordu; kadın değildi, çünkü suda yaşabiliyordu" şeklinde akıl yürütür.

İngilizcede, klasik Sirenlerle, balık kuyruklu deniz kızı arasında ayrım yapılır. Deniz kızı imgesinde, Poseidon'un sarayındaki ikinci dereceden tanrısal yaratıklar olan Triton'lardan etkilenmiş olabilirler.

Platon'un *Devlet*'inin onuncu kitabında, ortak merkezli sekiz göğün dönmesinden sekiz Siren sorumludur.

Siren: sözüm ona bir deniz hayvanı, diye okuyoruz acımasız olacak denli açık sözlü bir sözlükte.

Squonk

(Lacrimacorpus dissolvens)

Squonk'un yayılma alanı oldukça sınırlıdır. Pensilvanya'da oturanlar dışında, bu antika hayvanın adını işitmiş olan çok azdır; onun bu Eyaletteki çam ormanlarının müdavimi olduğu söylenir. Squonk çok çekingendir, genellikle alacakaranlıkta ve akşam karanlığında gezintiye çıkar. Kendine hiç yakıştıramadığı, siğillerle ve benlerle kaplı postu yüzünden daima mutsuzdur. Aslında, bu konuda sağlam yargıya varabilecek en ehli kişilerin dediklerine bakılırsa, hayvanlar içinde en hastalıklı olanıdır. İz sürmekte usta avcılar, bir Squonk'ı bıraktığı göz yaşına bulanmış izlerinden takip edebilirler, çünkü hayvanın ağlaması hiç kesilmez. Köşeye sıkıştırıldığında ve kaçması olanaksız göründüğünde ya da şaşırdığında ve korktuğunda bile, iki gözü iki çeşme ağlamaya başlayabilir. Squonk avcıları, özellikle ayaz geçen mehtaplı gecelerde başarılıdırlar, böyle havalarda gözyaşları usulca dökülür ve hayvan gezinmekten hoşlanmaz; o zaman karanlık baldıran ağaçlarının dalları altında ağlarken görülebilir. Eski Pensilvanya'da oturan ve şimdi Minnesota, St. Anthony Park'ta yaşayan Bay S.P. Wentling'in başından Mont Alto yakınlarında bir squonk'la ilgili can sıkıcı bir olay geçmiştir. Squonk takliti yapıp kandırarak hayvanın bir çuvalın içine atlamasını sağlar; sonra, çuvalı sırtlayıp evin yolunu tutar, birden yükü hafifler ve ağlama kesilir. Wentling çuvalı indirip içine bakar. Çuvalda sadece gözyaşı ve su kabarcıkları vardır.

WILLIAM T. COX
Kereste Ormanlarının Dehşetli Yaratıkları,
Birkaç Çöl ve Dağ Hayvanı

Swedenborg'un Melekleri

Ünlü felsefeci ve bilim adamı Emanuel Swedenborg (1688-1772) bir kitap kurdu olarak geçirdiği ömrünün son yirmi beş yılında Londra'da oturdu. Ne var ki, İngilizler konuşkan olmadıklarından, o da çareyi şeytanlarla ve meleklerle sohbet etmekte buldu. Tanrı ona Öte Dünya'yı ziyaret etme ve ora sakinlerinin yaşamlarına girme ayrıcalığını bahşetti. İsa, ruhların Cennet'e kabul edilmeleri için dürüst olmaları gerektiğini söylemişti. Swedenborg, buna, aynı zamanda zeki olmaları gerekir şeklinde bir eklemede bulundu; daha sonra, Blake de sanatçı ve şair olmaları gerekir şartını koydu. Swedenborg'un Melekleri, Cennet'i seçmiş ruhlardır. Sözcüklere ihtiyacı yoktur onların; bir Meleğin, yanına başkasını çağırması için onu düşünmesi yeter. Yeryüzünde birbirini sevmiş olan iki kişi, tek bir Melek olurlar. Onların dünyasına sevgi hakimdir; her Melek bir Cennettir. Biçimleri, mükemmel bir insanın biçimidir; Cennetin biçimi de aynıdır. Melekler hangi yöne bakarlarsa baksınlar —kuzeye, doğuya, güneye ya da batıya— hep Tanrı ile yüz yüzedirler. Onlar, her şeyden önce, din adamıdırlar; en büyük keyifleri dua okumak ve dinsel sorunları çözmektir. Dünyevi şeyler, göksel olanların simgelerinden başka bir şey değildir. Güneş, tanrısallığı simgeler. Cennette zaman yoktur; her şeyin görünümü ruh durumuna bağlı olarak değişir. Meleklerin giysileri, zeka derecesine göre parlar. Zenginlerin ruhu, fakirlerin ruhundan daha zengindir, çünkü onlar refağa alışıktırlar. Cennetteki tüm nesneler, eşyalar ve şehirler dünyamızdakilerden daha fiziksel ve daha karmaşık; renkler de daha çeşitli ve parlaktır. İngiliz soyundan gelen Melekler politikaya; Yahudiler mücevher ticaretine eğilim gösterirler; Almanlar da kalın kalın kitaplar taşırlar, bir şeye cevap vermeden önce bunlara danışırlar. Müslümanlar, Muhammet'e

inandıklarından, Tanrı onlara Peygamberin kopyası bir Melek yaratır. Cennetin zevkleri, ruh yoksullarından ve münzevilerden esirgenmiştir, çünkü onlar bunların tadını çıkaramayacaklardır.

Swedenborg'un Şeytanları

Onsekizinci yüzyılda yaşamış bu ünlü İsveçli mistiğin kitaplarında, Şeytanların ayrı bir tür olmadığını, melekler gibi onların da insan soyundan geldiklerini okuruz. Şeytanlar öldükten sonra cehennemi seçen insanlardır. Orada, o bataklıklar, çorak topraklar, arapsaçı ormanlar, ateşin dümdüz ettiği kasabalar, batakhaneler ve izbe sığınaklar diyarında, öyle aman aman bir mutluluk duymazlar, gelgelelim kesinlikle cennette çok daha mutsuz olurlardı. Ara sıra yüksekerden tanrısal bir ışık düşer üstlerine; Şeytanlara yakıcı, kavurucu gelir bu ışık, burunlarına ise iğrenç bir koku gibi ulaşır. Herkes yakışıklı geçinir, oysa çoğunun suratı hayvana benzer ya da suratlarının olması gereken yerde biçimsiz, topak topak etler vardır; kimisinin yüzü bile yoktur. Her an şiddete başvurmaya hazır bir durumda ve karşılıklı nefret içinde yaşarlar; bir araya gelseler de, bu, ya birbirlerinin kuyusunu kazmak ya da yok etmek içindir. Tanrı, insanları ve melekleri cehennemin haritasını çıkarmaktan men etmiştir; ama biz, nasıl Cennetin hatları meleklerinki gibiyse, Cehennemin genel hatlarının da Şeytanınkine benzediğini biliyoruz. En iğrenç ve rezil Cehennemler batı yakasındakilerdir.

Sylph'ler

Yunanlıların maddeyi bölüştürdükleri dört kök ya da öğenin her birine bir peri yakıştırılmıştır. Bunların isim babası, onaltıncı yüzyılda yaşamış İsveçli simyacı ve hekim Paracelsus'tur: toprak Gnome'leri, su Nympha'ları, ateş Salamender'leri ve hava Sylph'leri ya da Sylpide'leri. Bu sözcüklerin hepsi Yunanca'dan gelmedir. Fransız filologu Littre, 'syhph' sözcüğünün izini Kelt dillerine kadar sürmüştür, ama bu adı koyan Paracelsus'un söz konusu dillere ilişkin bir şey bilmesi pek olası görünmüyor.

Artık kimse Sylph'lere inanmıyor, ama sözcük narin ve genç kadınlar için sıradan bir iltifat olarak kullanılmaktadır. Sylph'ler doğaüstü varlıklarla doğal varlıklar arasında bir yeri işgal ederler. Romantik şairler ve bale sanatı onları gözardı etmemiştir.

Şili Faunası

Şili imgeleminin doğurduğu hayvanlara ilişkin baş dayanağımız Julio Vicuna Cifuentes'tir; *Mitler ve Boşinançlar* adlı kitabı, sözlü gelenekten toplanmış bir sürü efsaneyi bir araya getirir. Aşağıdaki alıntılar, biri dışında, bu çalışmadan alınmıştır. *Calchona*, Zorobabel Rodriguez'in 1875 yılında Santiago de Chile'de yayınlanan *Şili Sözlüğü*'nde yer alır.

Alicanto, yiyeceğini altın ve gümüş damarlarında arayan bir gece kuşudur. Altınla beslenen türü, kanatlarını açarak koşarken (uçamaz da) kanatlarından yayılan altın sarısı ışık sayesinde tanınabilir; gümüşle beslenen Alicanto'yu ise, tahmin edileceği gibi, gümüş bir ışık ele verir.

Kuşun uçamayışının nedeni kanatları değildir, çünkü onlardan yana bir anormalliği yoktur; mesele, yediği madeni yiyeceklerle ağırlaşan kursağıdır. Açken tazı gibi koşar; tıka basa yedikten sonra ise, koşmak bir yana, güçbela yürür.

Maden arayıcıları ya da mühendisleri, şansları yaver gider de kendilerine kılavuzluk edecek bir Alicanto'ya rastlarlarsa, servete konacaklarına inanırlar, çünkü kuş onlara gizli maden damarlarını gösterecektir. Yine de, maden arayıcısının çok dikkatli olması gerekir; kuş takip edildiğinden kuşkulanırsa, ışığını kısıp karanlıkta sırra kadem basar. Üstelik, birdenbire yolunu değiştirip kendisini izleyenleri bir uçurumun eşiğine de götürebilir.

Calchona, kırkılmamış bir koçtan daha yünlü, sakalları bir tekeninkinden daha gür bir tür Newfoundland köpeğidir. Beyaz renkli bu hayvan, dağ gezginlerinin

önüne çıkmak için gecenin karanlığını bekler ve yiyecek sepetlerini kapıp, abuk sabuk tehditler mırıldanır; atları da korkutur, vahşi atları kovalar ve her türlü kötülüğü yapar.

Chonchòn insan kafası biçimindedir; kocaman kulaklarını kanat gibi kullanarak mehtapsız gecelerde uçar. Chonchòn'ların bütün büyücülük marifetlerine sahip olduklarına inanılır. Sataşıldığında tehlikeli olurlar, haklarında bir sürü hikaye anlatılır.

Uğursuz *tué, tué, tué* sesini çıkararak havada uçan bu yaratıkları düşürmenin bir kaç yolu vardır; bu ses onu ele veren yegâne işarettir, çünkü büyücüler dışında kimseye görünmezler. Getirilen akıllıca öneriler şunlardır: Çok az insanın bildiği ve bunların da etrafa yaymamakta inat ettiği bir duayı okumak ya da şarkı halinde söylemek; belli bir oniki sözcüğü iki defa tekrarlamak; toprağa Süleyman'ın mührünü çizmek; ve, son olarak, bir yelek açıp yere belli bir şekilde yaymak. Böylece Chonchòn yere çakılır, kanatlarını çılgınca çırpar, fakat ne yapsa nafiledir, gövdesini yerden kaldıramaz, ta ki bir başka Chonchon yardıma gelinceye dek. Genellikle bu olay böyle kapanmaz, er yada geç, Chonchòn kendisine bu oyunu oynayandan öcünü alır.

Aşağıdaki öyküyü sözüne güvenilir görgü şahitleri anlatmıştır. Limache'de bir evde, eşin dostun toplandığı bir gece, ansızın bir Chonchòn'un dışarıda kesik kesik çığlık attığı duyulur. Biri Süleyman'ın mührü işaretini yapar ve arka bahçeye ağır bir şey düşer; hindi büyüklüğünde, kafasında kırmızı gerdanları olan bir kuştur bu. Kuşun kafasını koparıp bir köpeğe verirler, gövdesini de çatıya atarlar. Birden Chonchòn'ların kulağı sağır eden gümbürtüsü duyulur; bir de bakarlar, köpeğin karnı sanki insan yutmuşcasına şişmiş, davul

olmuş. Ertesi sabah Chonchòn'un gövdesini boşuna ararlar, çatıdan kaybolmuştur. Çok geçmeden kasabanın mezarcısı, aynı gün birkaç yabancının kendisine gömmesi için bir ölü getirdiklerini söyler, adamlar uzaklaştıktan sonra tabuta baktığında cesetin kafasının kopuk olduğunu görür.

Hide denizde yaşayan bir ahtapottur, dümdüz serilmiş bir inek derisi büyüklüğünde ve görünümündedir. Kenarları sayısız gözlerle donatılmıştır ve kafası olduğu izlenimini veren kısmında ise daha da büyük dört göz vardır. Ne zaman bir insan ya da hayvan suya girecek olsa, karşı konulmaz bir güçle onları içine çekip birkaç saniyede yutuverir.

Huallepèn hem suda hem karada yaşayan bir hayvandır; vahşi, güçlü ve ürkektir, boyu bir metrenin altındadır, dana kafalı, koyun bedenlidir. Göz açıp kapayıncaya kadar koyunların ve ineklerin üzerine çıkar, bu birleşmeden olan yavrular anneye çekerler, fakat kıvrık tırnakları ve bazen çarpık ağız yapısıyla kendilerini ele verirler. Bir Huallepèn'le karşılaşan ya da böğürmesini duyan ya da arka arkaya üç gece rüyasında onu gören hamile kadınlar, sakat bir çocuk dünyaya getirirler. Aynı şey Huallepèn'den olma bir hayvan gördüklerinde de geçerlidir.

Güçlü Karakurbağası, diğer karakurbağalarından farklı bir imgesel hayvandır, çünkü sırtında, kaplumbağanınkine benzeyen bir kabuk vardır. Bu Karakurbağası, karanlıkta ateşböceği gibi parıldar, öylesine dayanıklıdır ki, onu öldürmenin tek yolu kül haline getirmektedir. Adını, o müthiş bakışından alır; menzili içindeki her şeyi bu bakışıyla kendine çeker ya da korkutup kaçırır.

Talos

Madenden ya da taştan yaratılmış canlı varlıklar, fantastik zoolojinin en dehşet verici türlerindendir. Ayakları ve boynuzları pirinçten, alevler püsküren ve Medeia'nın büyülerinden yardım gören İason'un boyunduruk vurup sabana sürdüğü azgın boğaları; Candillac'ın duyarlı mermerden psikolojik heykelini; *Binbir Gece Masalları*'ndaki sandalcıyı, üçüncü Kalandar'ı Mıknatıs Dağı'ndan kurtaran, "göğsünde tılsımlar ve efsunlar kurşun bir tablet taşıyan pirinç adamı"; William Blake'nin mitolojisinde bir büyücünün, sevgilisinin keyfi olsun diye ipek ağlarla yakaladığı "yumuşak gümüşten ya da hırçın altından" kızları; ve Ares'e bakıcılık eden maden kuşları hatırlayalım.

Bu listeye, bir yük hayvanını, çevik, yabani domuz Gullinbursti'yi, "altın kıllı"yı da ekleyebiliriz. Mitoloji uzmanı Paul Hermann şöyle yazıyor: "Bu canlı madeni parça, becerikli cücelerin demirci ocağından çıkmadır; ateşe domuz derisi atmışlar ve karada, denizde, havada gezebilen altından bir yabani domuz çıkarmışlardır. Gece ne kadar karanlık olursa olsun, domuzun yolunda daima yeterli ışık vardır." Gullinbursti, İskandinavların aşk, evlilik ve bereket tanrıçası Freya'nın arabasını çekerdi.

Ve bir de Talos var, Girit adasının bekçisi. Kimine göre, Vulcanus'un ya da Daidalos'un marifetidir bu dev; Rodos'lu Appolonios, *Argonautica* (IV, 1638-48) adlı yapıtında ondan şöyle söz ediyor:

> Ve onlar Dicte limanının iskelesine geldiklerinde, Talos, tunç adam, sarp kayalıktan kopartıp fırlattığı kayalarla karaya halat atmalarını engelledi. Tunç ırkından, dişbudak ağaçlarından doğma insanlardandı, tanrıların çocukları arasında sağ kalan son tunç adam-

dı; ve Kronos'un oğlu onu Girit adasına bekçilik etmesi ve günde iki kez adayı tunç ayaklarıyla çepeçevre turlaması için onu Europe'ye verdi. Tüm gövdesi, kolları, bacakları tunçtandı, hiçbir silah işlemezdi ona; ama bileğinin altındaki adalede kan kırmızı bir damar vardı; yaşam ve ölüm özsuyunu içeren bu damarı ince bir deri örtüyordu.

Kuşkusuz, Talos belasını bu korunmasız topuğundan buldu. Medeia, korkunç bir bakışla onu büyüledi ve dev bulunduğu kayalıktan aşağı yeniden koca koca kayalar fırlatmaya başladığında "bir kayaya sürtünen bileği sıyrılır ve sıvı fışkırır erimiş kurşun gibi; ve bu olaydan sonra, dev, uzun boylu kalmayacaktır kule gibi dikildiği denize çıkıntı yapan kayanın tepesinde."

Bu efsanenin bir başka yorumunda, kor gibi bedeniyle, Talos kollarını insanlara dolayıp öldürürdü onları. Bu sefer, tunçtan devin ölümü, büyücü Medeia'nın yol gösterdiği Kastor ve Polluks'un, "Zeus oğulları"nın elinden olur.

T'ao T'ieh

Sanki şairler ve mitoloji onu gözardı etmiş gibi görünüyor, ama, herkes, bir zaman, bir sütun başlığının köşesinde ya da bir frizin ortasında, kendi namına bir T'ao T'ieh keşfetmiş ve biraz huzursuz olmuştur. Üç başlı Geryon'un sürülerine çobanlık eden köpek iki başlı, tek bedenliydi ve, neyse ki, Herkül tarafından öldürüldü. T'ao T'ieh, bu durumu tersine çevirir ve üstelik daha da korkunçtur: Koca kafası sağdan bir bedene, soldan başka bir bedene bağlıdır. Genellikle altı ayaklıdır, çünkü iki beden öndeki iki ayağı ortaklaşa kullanır. Ejder, kaplan ya da insan suratlı olabilir; sanat tarihçileri suratını bir "ogre maskı" (Ogre, peri masallarında insan yiyen bir canavardır. Ç.N.) diye adlandırırlar. Heykeltraşlar, çömlekçiler ve seramikçilerin simetri iblisinden esinlendikleri biçimsel bir canavardır. İsa'dan ondört yüzyıl kadar önce, Shang Hanedanlığı döneminde, daha o zamanlar, tunçtan yapılma ayin kapları üstünde boy gösteriyordu.

T'ao T'ieh "obur" anlamına gelir; şehvete düşkünlük ve açgözlülük gibi günahları simgeler. Çinliler, tamahkârlığa karşı uyarı amacıyla, tabakların üstüne T'ao T'ieh resmi yaparlar.

Tekboynuz

İlk Tekboynuz yorumu, en son yorumla hemen hemen aynıdır. İsa'nın doğumundan dörtyüz yıl önce, Yunanlı tarihçi ve hekim Ctesias, Hint krallıklarında oldukça ayağına tez yabani eşekler olduğunu söyler, derileri beyaz, kafaları mor, gözleri mavidir ve alınlarının orta yerinde, tabanı beyaz, ucu kırmızı ve ortası siyah renkte sivri bir boynuz vardır. Plinius, daha ayrıntılı yazar (VIII, 31):

> en hırçın hayvan Tekboynuz'dur; gövdesini attan; başını geyikten; ayaklarını filden; kuyruğunu domuzdan almıştır; boğuk boğuk böğürür; alnının orta yerinden, yaklaşık bir metre uzunluğunda siyah bir boynuz uzanır. Bu hayvanı canlı yakalamanın mümkün olmadığını söylerler.

1892 dolaylarında, Oryantalist Schrader, Yunanlıların Tekboynuz'u, boğaları profilden tek boynuzlu olarak gösteren Pers eseri yarım kabartmalarından esinlenmiş olabilecekleri varsayımında bulundu.

Sevilla'lı Isidore'nin yedinci yüzyılın başında yazdığı *Etimolojiler'* indeTekboynuz'un bir boynuz darbesiyle bir fili bile öldürebileceğini okuruz; Sinbad'ın ikinci yolculuğundaki, "boynuzuyla koca bir fili taşıyabilen" gergedanın zaferi belki de bunun yansımasıdır. (Ayrıca burada "gergedanın ikiye yarılmış boynuzu"nun bir insana benzediğini okuyoruz; el-Kazvinî onu at sırtında bir insana benzetir, ve kimisi de kuş ve balık yakıştırmasında bulunmuştur. Tekboynuz'un bir diğer düşmanı da arslandı; alegori örgüsü *The Faerie Queene*'deki bir stanzada aralarındaki düello şöyle anlatılır:

> Tıpkı bir arslan gibi, nasıl onun hükümdar gücüne

Karşı koyarsa gururlu isyancı Tekboynuz,
Vahşi düşmanının atılgan saldırılarını ve öfkeli
açlığını
Savuşturmak için çeker onu bir ağaca doğru
Ve koşarken daireler çizerek çevresinde, gözler,
Çekilir birden yana, kızgın canavarı tam o sırada
Düşmanlarını avlayan değerli boynuzuyla
Vurur böğründen, hiçbir şey kurtulamaz ondan,
Zengin ziyafet dönüşür böylece büyük bir fatihe.

Bu dizeler (II. Kitap, V. Kanto, X. Stanza) onaltıncı yüzyıldan kalmadır; onsekizinci yüzyılın başında, İngiltere Krallığı'nın İskoç Krallığı ile birleşmesi, Büyük Britanya'nın hanedan armalarında İngiliz Leoparı ya da Aslanıyla İskoç Tekboynuzu'nu bir araya getirdi.

Ortaçağ hayvanmamelerinde, Tekboynuz'un bir genç kız yoluyla yakalanabileceği söylenirdi; Yunan *Physiologus*'unda şöyle yazıyor: "Nasıl yakalanır? Karşısına kızoğlan kız bir güzel çıkartılır, görür görmez kızın kucağına atlar; kız onu sevgiyle kızıştırır ve kralların sarayına taşır." Pisanello'nun madalyalarından biri ve birçok ünlü goblen, alegorik göndermeleri açıkça belli olan bu zaferi gösterir. Leonardo da Vinci, Tekboynuz'un yakalanmasına, hırçınlığını kaybetmesine, bir kızın kucağına yatmasına ve böylece avcılar tarafından yakalanmasına yol açan şeyin onun şehvet düşkünlüğü olduğunu söyler. Kutsal Ruh, İsa, cıva ve kötülük Tekboynuz ile simgelenmiştir. Jung, *Psychologie und Alchemie* (1944) adlı yapıtında, bu simgelerin bir tarihçesini ve çözümlemesini verir.

Genellikle, bu imgesel hayvan, ön ayaklarını antiloptan, sakalını tekeden almış ve alnından uzanan uzun, kıvrık bir boynuzu bulunan küçük, beyaz bir at olarak resmedilir.

Tek Gözlüler

'Monokl' sözcüğü, bir optik araca ad olmadan önce, tek gözlü varlıklar için kullanılırdı. Göngora, onyedinci yüzyılın başında yazdığı bir sonede *Monoculo galan de Galatea* ('Galatea'ya tutkun monokl') diyor ve böyle derken de, hiç kuşkusuz, daha önce *Fabula de Polifemo* adlı şiirinde konu ettiği Polyphemus'a gönderme yapıyordu.

Un monte era de miembros eminente
Este que, de Neptuno hijo fiero,
De un ojo ilustra el orbe de su frente,
Emulo casi del mayor lucero;
Ciclope a quien el pino más valiente
Bastón le obedecaía tan ligero,
Y al grave peso wunco tan delgado,
Que un día era baston y otro caiado.

Negro cabello, imitador undoso
De las oscuras aguas del Leteo,
Al viento que le peina proceloso
Vuela sin orden, pende sin aseo;
Un torrente es su barba impetuoso
Que, adusto hijo de este Pirineo,
Su pecho inunda, o tarde o mal o en vano
Surcada aún de los dedos de su mano.

[Görkemli kol ve bacaklarıyla ulu bir doruk gibiydi Neptün'ün bu azman oğlu, alnının orta yerinde nerdeyse yıldızların en kocamanıyla aşık atacak denli parlak bir göz; bir Kyklop'du o; en gövdeli çam bile hafif bir kamış gibi gelirdi eline ve iri cüssesinin yanında incecik bir sopa gibi kalırdı, kâh baston, kâh çoban değ-

neği niyetine kullandığı.

> Simsiyah saçları, Lethe'nin karanlık sularının dalgalı taklitçisi, fırtınalarla taranıyor, rüzgarda savruluyor darmadağın ve sarkıyor salkım saçak; sakalı coşmuş bir sel gibi kaplıyor (bu haşin Pyrenee oğlunun) göğsünü, el parmaklarıyla oluk gibi yol vermek istiyor, ama çok geç ya da kötü ya da nafile yapıyor bu işi.]

Bu dizeler Aeneid'in üçüncü bölümündekilerden (Qintilian'ın övgüsünü alır) daha abartılı ve daha zayıftır, Aeneid'deki dizeler de Odysseia'nın dokuzuncu bölümündeki dizelerden daha şatafatlı ve daha zayıftır. Bu yazınsal düşüş, ozanın inancındaki düşüşe denktir; Vergilius bizi Polyphemos'uyla etkilemek ister, ama kendisi de pek inanmaz ona; Góngora ise sadece sözcüklere ya da söz oyunlarına inanır.

Tek gözlü insan ırkı sadece Kyklop'lar değildi; Plinius (VII, 2) Arimaspes'lerden söz eder,

> tek gözlü olmalarıyla ün salmış bir millet; göz alınlarının tam orta yerindedir. Bu ırkın, genellikle kanatlı olarak resimlenen bir canavar soyuyla, Griffon'larla habire savaştıkları söylenir; Griffon'ların madenlerden çıkardıkları ve bu vahşi hayvanların görülmemiş bir açgözlülükle ellerinde tutup bekçilik ettikleri altındır savaşın nedeni, Arimaspes'ler de aynı tutkuyla altına sahip olmak isterler.

Beş yüzyıl önce, ilk ansiklopedici Halikarnaslı Herodotos şöyle yazmış (III, 116):

> En büyük altın yatakları, öyle anlaşılıyor ki, Avrupa'nın kuzeyinde, ayı yönünde bulunmaktadır; ama

bu altın nereden geliyor? Buna da kesin bir cevap veremem. Arimaspes'ler varmış derler, tek gözlü olurlarmış, altını bunlar Griffon'lardan koparırlarmış. Ama başka her bakımdan öbür insanlar gibi olsalar da tek gözlü doğsunlar, ben böyle bir şeye inanmam.

Troll'lar

İngiltere'de, Hıristiyanlığın gelişinden sonra, Valkür'ler (ya da 'Ölü Seçiciler') köylere sürülmüş ve orada yozlaşıp cadılaşmışlardır; İskandinav ülkelerinde, putperest mitinin Jotunnheim'da yaşayan ve tanrı Thor'a karşı savaşan devleri, köylü Troll'lar konumuna düşürüldüler. Manzum Edda'nın açılışındaki kozmogonide, Tanrılar-Devler Savaşında, bir kurt ve bir yılanla ittifak kuran devlerin gökkuşağı Bifrost'a tırmandıklarını ve ağırlıkları altında kırılan gökkuşağının dünyayı yok ettiğini okuyoruz. Halk arasında yaygın boşinanca göre, Troll'lar, dağlardaki yarıklarda ya da virane kulübelerde yaşayan aptal ve kötü huylu perilerdir. Seçkin Troll'lar iki ya da üç başlı olabilirler.

Henrik Ibsen'in dramatik şiiri *Peer Gynt* (1867) onlara ölümsüzlük kazandırır. Ibsen, Troll'ları, her şeyden öte, milliyetçi olarak tanımlar. Mayalama yoluyla yaptıkları iğrenç karışımın lezzetli, harap kulübelerinin de saray olduğunu düşünürler ya da böyle düşünmek için ellerinden geleni yaparlar. Öyle ki, Troll'lar, Peer Gynt çevresindeki sefilliğe ve evlenmek üzere olduğu prensesin çirkinliğine tanık olmasın diye gözlerini oymayı teklif ederler.

Üç Bacaklı Eşek

Plinius, halen Bombay'lı Parsi'lerin iman ettiği dinin kurucusu olan Zerdüşt'ü iki milyon dizenin yazarı olarak gösterir. Arap tarihçi El Tabari, Zerdüşt'ün dinibütün hattatlar tarafından kaydedilmiş bütün eserlerinin oniki bin inek derisi tuttuğunu ileri sürer. Gayet iyi bilindiği üzere, Makedonyalı İskender bu parşömenleri Persepolis'te yaktırmıştı; ancak, rahiplerin o zehir gibi bellekleri sayesinde temel metinler korunabildi ve dokuzuncu yüzyıldan sonra bunlara *Bundahish* adlı bir ansiklopedik çalışma eklendi, bu eserin bir sayfasında şunlar yazılı:

> Üç bacaklı eşeğin okyanusun ortasında durduğu; üç toynağı, altı gözü, dokuz ağzı, iki kulağı ve bir boynuzu olduğu söylenir. Rengi beyazdır, imanla beslenir ve tepeden tırnağa erdemdir. Altı gözünün ikisi olması gerektiği yerde, ikisi kafasının tepesinde ve diğer ikisi de alnındadır; bu altı gözün keskinliğiyle zaferler kazanır, kötüleri alt eder.
> Dokuz ağzından üçü yüzünde, üçü alnında ve üçü de kasıklarındadır... Yere bastığı her toynak, bin koyunluk bir sürü kadar yer kaplar ve her mahmuzunun altında bin süvari at koşturabilir. Kulaklarına gelince, Mazanderan'a (kuzey Acem ili) gölge yaparlar. Boynuzu altından ve içi boştur, orasından burasından binlerce dal verir. Kötülerin tüm numaralarını bu boynuzla alaşağı edip suya düşürür.

Kehribar, üç bacaklı eşeğin tezeği olarak bilinir. Mazdak mitolojisinde, bu iyi yürekli canavar Yaşam, Işık ve Hakikat'in kaynağı Ahura Mazda'nın (Hürmüz) yardımcılarından biridir.

Valkür'ler

Valkür'ler, eski Germen dillerinde "ölü seçici" anlamına gelir. Alman ve Avusturya halklarının onları nasıl imgelediklerini bilmiyoruz; bunlar, İskandinav mitolojisinde, silah taşıyan sevimli kızlardır. Edda'larda bir düzineden fazla ad verilmesine karşın, genellikle sayıları üçtü.

Yaygın efsaneye göre, savaşta şehit düşenlerin ruhlarını tanrı Odin'in epik cennetine götürürlerdi. Orada, tavam altından olan ve lambaların değil, yalın kılıçların ışığıyla aydınlanan Ölüler Konağı Valhalla'da, savaşçılar gün doğumundan gün batımına kadar döğüşürlerdi. Sonra da, döğüşte ölenler yeniden yaşama döndürülür ve hep birlikte tanrısal bir sofrayı paylaşırlardı, onlara ölümsüz yaban domuzu eti ve bitip tükenmeyen, boynuzlar dolusu bal likörü ikram edilirdi. Bu bitmeyen savaş, Kelt kaynaklı bir fikir gibi görünüyor.

Ani sancılara karşı yazılan bir Anglo-Sakson muskası, ad vermeden Valkür'leri tanımlar; Stopford A. Brooke'un çevirdiği dizeler şöyle:

> Bir gümbürtü, ah! bir gümbürtü kopardı,
> atlarıyla toprağı çiğner geçerken;
> Kaskatıydı yürekleri, atlarıyla tepeleri aşarken!
> . . . . .
> Çünkü kudretli kızoğlan kızlar toplamışlardı tüm
> güçlerini . . .

Hıristiyanlığın yayılmasının etkisiyle, Valkür adı yozlaştı; ortaçağ İngiltere'sinde bir yargıç, Valkür, yani, büyücü olmakla suçlanan zavallı bir kadını kazığa bağlayıp yakmıştı.

Yağmur Kuşu

Ne zaman yağmura muhtaç kalınsa, Çinli çiftçilerin emrinde —ejderhadan gayrı— *shang yang* adında bir kuş vardır. Bu kuş tek bacaklıdır. Çok eskiden çocuklar tek ayak üstünde sekip kaşlarını çatarak "şimşek çakacak, yağmur yağacak; çünkü *shang yang* yine buraya konacak" tekerlemesini söyleyip dururlarmış. Efsaneye göre, kuş, gagasıyla ırmakların suyunu lıkır lıkır içer, sonra da susuzluktan kavrulmuş toprakların üzerine yağmur olarak püskürtürmüş.

Yaşlı bir sihirbaz evcilleştirmiş onu; kuşu kolunda taşırmış hep. Tarihçiler, kuşun bir keresinde Ch'i Prensinin makamında, oradan oraya sekip kanat çırparak volta attığını söylerler. Buna şaşakalan Prens, Konfüçyus'dan akıl danışmak için başnazırını Lu Sarayına gönderir. Bilge, hemen set ve kanal yapılmazsa *shang yang*'ın memleketi ve komşu bölgeleri toptan sele boğacağı kehanetinde bulunur. Prens, Bilge'nin uyarısına kulak verir ve böylece onun döneminde sayısız zarar ve felaketin önü alınmış olur.

Yahudi İfritleri

Yahudi batıl inancı, ten dünyasıyla ruh dünyası arasında meleklerin ve şeytanların ikamet ettiği bir yer yarattı. Burânın nüfusu aritmetiğin sınırlarını çok geride bırakırdı. Yüzyıllar boyunca Mısırlılar, Babilliler ve Persliler bu hınca hınç kalabalık orta dünyayı zenginleştirdiler. Belki de Hıristiyan etkisiyle (diye ileri sürüyor Trachtenberg), ifritbilim ya da şeytan öğretisi melekbilimin ya da melek öğretisinin gölgesinde kaldı.

Yine de biz, bunlardan Keteb Mereri'yi, Öğlezamanı'nın ve Kavurucu Yazlar'ın Efendisi'ni es geçmeyelim. Okula giden bir grup çocuk onunla karşılaşmış ve ikisi dışında hepsi ölmüştür. Onüçüncü yüzyıl boyunca, Latin, Fransız ve Alman istilacılarıyla Yahudi ifritbiliminin safları sıklaşmışsa da, bunların hepsi sonunda Talmud'da yazılı yerlilerle bütünleştiler.

Youwarkee

Saintsbury, *Kısa İngiliz Edebiyatı Tarihi* adlı kitabında, uçan kız Youwarkee'yi onsekizinci yüzyıl romanının en büyüleyici kadın kahramanlarından biri olarak görür. Yarı kadın, yarı kuş ya da —Browning'in merhum eşi Elizabeth Barrett'a yakıştırdığı gibi— yarı melek, yarı kuş olan bu yaratık, kollarını açıp kanat haline getirir; vücudu ipeksi, ince kuş tüyleriyle kaplıdır. Güney kutbu denizlerinde yitik bir adada yaşar ve orada, kazazede bir denizci, Peter Wilkins, tarafından keşfedilir. Youwarkee bir *gawry*'dir (ya da uçan kadın) ve *glumm'lar* diye bilinen bir uçan insanlar soyundandır. Wilkins onları Hıristiyan yapar ve karısının ölümünden sonra, bir yolunu bulup İngiltere'ye dönmeyi başarır.

Bu tuhaf aşk öyküsü, Robert Paltock'un *Peter Wilkins* (1751) adlı romanından okunabilir.

Yüzbaşlı

Yüzbaşlı, diğer her bakımdan kusursuz geçmiş bir yaşamda edilmiş yüz kötü sözün ürünü bir balıktır. Buddha'ya ilişkin bir Çin biyografisinde anlatıldığına göre, Buddha bir gün denizden ağ çeken balıkçılara rastlar. Binbir zahmetten sonra, kıyıya, bir başı maymun, diğeri köpek, diğeri at, diğeri tilki, diğeri domuz, diğeri kaplan ve böyle çeşit çeşit yüz başı olan azman mı azman bir balık çekerler. Buddha balığa sordu:

'Sen Kapila mısın?'

'Evet, benim,' der Yüzbaşlı ve ölür.

Sonra Buddha, öğrencilerine, Kapila'nın önceki yaşamında bir Brahman olduğunu söyler; keşiş olmuştur ve kimse onun kutsal metinlere ilişkin bilgisiyle boy ölçüşemezmiş. Öğrenci arkadaşları bir sözcüğü yanlış okuduğunda, Kapila onlara maymun kafalı, köpek kafalı, falan kafalı, filan kafalı dermiş. Ölümünden sonra, bu bir sürü hakaretin karması* arkadaşlarına layık gördüğü bütün kafaların ağırlığı altında ezilen bir deniz canavarı olarak yeniden doğmasına neden olmuş.

* Karma, Brahmancılığa göre insanın daha önceki yaşamında gerçekleştirdiği eylemlerin tümüdür ve ölümden sonraki yaşayışında ağır basacak bir alın yazısıdır, Ç.N.

Zaratan

Tüm diyarlara, tüm çağlara yayılmış bir hikaye vardır - meçhum bir adaya çıkan gemicilerin hikayesi; gemiciler adaya çıkarlar ve derken ada sulara gömülür ve gemiciler boğulur, çünkü o canlı bir yaratıktır. Sinbad'ın birinci yolculuğunda ve *Orlanda Furioso*'nun VI. Kanto, 37. Stanza'sında *(Ch'ella sia una isoletta ci credemo* - "Onu (balinayı) küçük bir ada sandık"); İrlandalıların Aziz Brendan efsanesinde ve İskenderiye'nin Yunan hayvanmamesinde; İsveçli kilise adamı Olaus Magnus'un *Historia Gentibus Septentrionalibus*'unda (Roma, 1555) ve "boylu boyuna uzanmış" Şeytan'ın bir balinaya benzetildiği *Yitik Cennet*'in ilk dizelerinden alıntılanan aşağıdaki dizelerde (203-8) bu hikayeye rastlanır:

> Mutlu uyuklarken köpükleri arasında Norveç denizinin,
> Kılavuzu gece seferinde küçük teknenin
> Bir ada sanarak, çokluk, anlattıkları gibi gemicilerin,
> Üstü kavkılarla örtülü derisine salıp demiri,
> Bağlanır yanma rüzgar altında, gece
> Kaplamaktayken denizi...

İşin tuhafı, efsanenin en eski yorumlarından biri, uydurmaca olduğunu kanıtlamak için ondan söz eder. Bu yorum, dokuzuncu yüzyılda yaşamış Müslüman zoolog el-Cahiz'in *Hayvanlar Kitabı*'nda yer alır. Biz bu sözleri, Miguel Asín Palacios'un İspanyol yorumundan çevirdik:

> Zaratan'a gelince, onu bizzat kendi gözleriyle görmüş birine hiç rastlamadım.
> Bazı denizciler, ormanla kaplı vadiler ve çatlak çatlak kayalar gördükleri bazı adalar boyunca seyrettik-

ten sonra bir adaya çıkıp büyük bir ateş yaktıklarını anlatırlar; alevlerin sıcaklığı zaratanın omurgasına ulaştığında, hayvan sırtındaki bütün denizcilerle ve üzerinde yetişen bütün bitkilerle suya gömülmeye başlar ve ancak yüzerek uzaklaşabilenler canını kurtarır. Bu anlatı, en gözüpek, en düşsel hikayeyi bile yaya bırakır.

Şimdi de, Arapça yazmış olan Persli evrenbilimci el-Kazvinî'nin kaleme aldığı bir onüçüncü yüzyıl metnini ele alalım. *Acaib-ül Mahlukat* adlı eserinden alınma bu metinde şunlar yazılı:

> Deniz kaplumbağasına gelince, öyle azmandır ki, gemidekiler onu ada sanırlar. Bir tüccar şunları anlattı: "Denizden yükselen, yeşilliklerle kaplı bir ada keşfettik, kıyıya çıkıp çukurlar kazdık, ateş yakıp yemek pişirmek için, ve birden ada hareket etmeye başladı, gemiciler bağrışıyorlardı: "Gemiye! Bu bir kaplumbağa! Ateş onu uyandırdı, hepimiz telef olacağız!"

Bu hikaye *St. Brendan'ın Deniz Yolculuğu*'nda da yinelenir:

> Ve sonra denize açıldılar, kısa bir süre sonra o karaya ulaştılar; ama kimi yer sığ, kimi yerde ise koca koca kayalar vardı, neyse ki sonunda bir adaya çıktılar, güvenli bir yere benziyordu, yemek yapmak için bir ateş yaktılar, ama Aziz Brendon gemiden ayrılmadı. Ateş közlenip et pişmeye yüz tuttuğunda, ada kımıldamaya başladı; bunu gören keşişler korkudan ateşi, yemeği unutup hemen gemiye kaçtılar, adanın hareket etmesi karşısında afallamışlardı. Ve Aziz Brendon onları sakinleştirdi ve bunun, kuyruğunu ağzına sokmak için gece gündüz didinen fakat cüssesi yüzünden bunu başaramayan Jasconye adında azman bir balık ol-

duğunu söyledi.

Anglo-Sakson hayvannamesi Exeter Kitabı'nda, tehlikeli ada, bile bile denizcileri şaşırtan, "hainlikte usta" bir balinadır. Denizde yorgun düşmüş gemiciler dinlenmek için sırtına kamp kurarlar; ve ansızın Okyanusun Konuğu sulara gömülür ve adamlar boğulur. Yunan hayvannamesinde ise balina Süleyman'ın Meselleri'ndeki fahişeyi simgeler ("Ayakları ölüme uzanır; adımları cehennemi sarsar"); Anglo-Sakson hayvannamesinde ise Şeytanı ve Kötüyü simgeler. Bu simgesel değerlerin aynısına, onyüzyıl sonra yazılmış olan *Moby Dick*'te de rastlanacaktır.

Zincir Koşumlu Dişi Domuz ve Diğer Arjantin Hayvanları

Felix Coluccio, *Arjantin Folkloru Sözlüğü*'nün 106. sayfasında şöyle yazmış:

> Córdoba'nın kuzey kesiminde, özellikle de Quilinos dolaylarında, halk, genellikle gece saatlerinde peyda olan zincir koşumlu bir dişi domuzdan söz eder. Tren istasyonuna yakın oturanlar, domuzun raylar üzerinde kaydığını iddia ederler, kimisi de ısrarla, domuzun telgraf telleri boyunca koşturup 'zincirleriyle' kulakları sağır eden bir gürültü koparmasının hiç de alışılmadık bir şey olmadığını söyler. Şimdiye kadar, bu hayvanı şöyle bir görmek kimseye nasip olmamıştır, çünkü daha siz onu aramaya yeltenir yeltenmez, akıl almaz bir şekilde sırra kadem basar.

Teneke Domuz adıyla da anılan bu Zincir Koşumlu Domuz (*chancho de lata*) inancı, Buenos Aires Eyaletinde, ırmak kıyısındaki kenar mahallelerde de yaygındır.

Kurt adama dair iki Arjantin uyarlaması vardır. Bunlardan biri, Uruguay ve Güney Brezilya'da da görülen, *lobisón*'dur; ne var ki, bu bölgelerde kurt murt yaşamadığından, insanların domuz ya da köpek kılığına girdiklerine inanılır. Entre Rios eyaletinin kimi kasabalarında, kızlar canlı hayvan depolarının yakınlarında oturan genç erkeklerden sakınırlar, çünkü bunların cumartesi akşamları yukarıda söz edilen hayvanlara dönüştükleri söylenir. Ülkenin orta eyaletlerinde ise *tigre capiango* ile karşılaşıyoruz. Bu hayvan bir jaguar değil, keyfince jaguar biçimine girebilen bir insandır. Genellikle amacı, eşek şakası yaparak arkadaşlarını korkutmaktır, gelgelelim eşkiyalar da bu kılıktan yararlanmasını

bilirlerdi. Geçen yüzyıldaki iç savaşlar sırasında, General Facundo Quiroga'nın komutasında tam bir alay *capiango* bulunduğuna ilişkin yaygın bir inanç vardı.

Borges'in "Düşsel Varlıklar Kitabı"na Birinci Zeyl

Dünya edebiyatının bildiğim en son keşişi. Çok gezmedi; yoksa derviş diyecektim ona. Çok yazı gezdi, çok kitap dolaştı; körken de. Bir ayağı gerçekte, bir ayağı düşte yürüdü; ve ulaştı.

Borges'in yapıtına *buradan*, bu ülkeden, Avrupa ve Ortadoğunun birer ucundan bakmak hem kolay, hem güç. Baktığınız Borges midir, değil midir? Borges ise, Borges'lerden hangisidir? Borges'in kendisi nasıl yanıtlardı bu soruyu? O ki, *bazen Borges*'tir. Sonra, alfadan mı bakıyorsunuz, eliften mi? İkisinden *de* mi?

Bir katolik keşiş olduğu söylenir. Koyu. Öyleyse, Katoliklerin yanı sıra, inançsızların, Komünistlerin, Müslümanların, Protestanların, Buddha'cıların, Tao'cuların da keşişi olmayı nasıl başardı?

Borges, yaşamının bir döneminde Doğuya göçmüştü.

Göçlerin, kitlesel akışların yönü, Batıya, tarih boyunca. İnsanlar, hayvanlar ve düşler ve düşünceler, güneşin ardından gider. Bir ışığa-yönelim türü bence bu. Bir phototaxi.

Göç boyunca, her uğrakta yeni renkler edinerek, düşe kalka, kendilerinin bütün içeriğini taşır dururlar ve yorulmazlar.

Düşleri yorulmaz. Ayakları düşe batıp da yardım arandıklarında, gerçeğin kayasına tutunurlar. Elleri hırpalanır, parçalanmaya başlar. Kendilerini acıyla bıraktıklarında, düşe batarlar yeniden. Ama, avuçlarında kalan kırık çakıl, batıp gitmelerini engelleyecektir bu kez. Düşün içindeki gerçek, kurtarıcıdır. Gerçeğin içindeki düş nasıl kurtarıcıysa.

Düşünceler, düşlerin izinden gitti.

Düşler yaşamın *kendiliğinden-yorumuydu*.

Düşünce, yaşamı düşlerin dizginsizliğinden dizgine alma, yaşamın *kendisi-için-yorum* üretme, türetme çabası. Düşünce, varışlı olamaz her zaman. Erimli değildir her zaman. Düşler olmasa, düşünceler hiç gelişmeyecekti.

Uşu

Düş görmede yüksek yetenekli bir kedim vardı. Oysa, günlük yaşamı diğer kedilerle aynıydı. Yedi yaşındaydım ona bu garip, kedi adlarını çağrıştırmayan adı taktığımda. Uşu, adıyla başkalaşan bu kedi, soğuk kış gecelerinde ayağımın ucunda yatar ve beni ısıtırdı. Ölümüne ağıt yakılan kaçıncı kedidir, bilmem; *Kedi Kitabe*, onun şiiridir. (Ek: Sonra, Berna Türemen, Kedi Kitabe'den esinlenerek Göğe Ağan Kedi Başı resmini yaptı.)

Uşu, yaşamının son yıllarında garip bir numara yapmaya başladı: Kahvaltı artığı kara zeytin çekirdeklerini emmek. Bu konuda çok kıskançtı. Kendisinden gizlenen bir çekirdek, onu çıldırtmaya yetiyordu. Bu durumda, bütün hane halkına küsüyor, eski bahçede, kimbilir hangi yıkıntıdan kalmış ahşap kapıların arasına gizleniyor, günlerce görünmüyordu. Orada, o kapılar arasında, kalbinin kırılmadığı o eski evlerin girişini arıyordu sanırım.

Dünya, kendi düşlerini yoranlardan çok başkalarının düşlerini yoranlarla doludur. Uşu'nun düşleri, bence bin bir tür köpekle doluydu. Kaçıyor, bir zeytin ağacına tırmanıyor, aşağıda olan biteni dehşet içinde izliyordu.

Tehlike ikiye çıkıyordu: Köpekler ve ağacın yüksekliği.

Bir üçüncü tehlike, tuz biber ekti: Uşu, düşlerinde Uçan Köpekle, Bizans köpeğiyle karşılaştı ki, ayrıca anlatılacaktır. Ve Uşu'nun, yaşlı zeytin ağacından başka korunağı yoktu.

Zeytin, ağaçların ilkidir. Olea prima est. Kadıköy

çarşısının bir köşesinde kalıvermiş bu gazi zeytin, sonuncusu olmalıydı. Uşu, bu bilge kedi, çekirdeği, o karartılmış elipsoidi aslına döndürmek için, o testeremsi, pütür pütür ve pespembe diliyle, saatlerce uğraşırdı. Emdiği çekirdeği ara sıra çıkarır bakar, çekirdek henüz aslına, ahşap sarılığına dönmediyse, emmeyi sürdürürdü.

Köpekli düşlerle çekirdekli gerçek arasında bir bağ yaratıyordu: Karartılmış çekirdeğin dille sınanması. Kaçtığı ağaç, çekirdekteydi. Hane halkına öfkelenip kaçtığı eski kapılar, mezarı da oldu onun. Uşu'yu küçük bir törenle gömdüm... O kapıların durduğu yere. Gazi zeytin ağacına gelince: O da sarardı. Kesildi. Sobada, en eski yağın alev dillerini çıkara çıkara, kül oldu.

(H.A., "Günlük", 10.12.1987)

* * *

Ne diyordum? Borges kendi Doğusuna, Avrupa'ya gelmişti bir dönem. Ama, okuduğu milyonlarca sayfa, onun Doğuya göçeği olmuştu zaten. Söylence yaratıklarının, tanrıların, Musa'nın ve İsa'nın ve Muhammed'in Allahının mekân tuttuğu Ortadoğu gökleri, Borges'in de düşsel-düşünsel mekânıydı.

Dünyanın bu görkemli yöresindeki okuryazarları, bir de Borges ölçütüyle ikiye ayırabilirim:

— Attar'ı ve Mantık-ut Tayr'ı Borges'i okumadan önce bilenler... ile, Borges'i okuduktan sonra öğrenenler. Bu yaklaşımı, çoğaltabiliriz: Önce Elifi öğrenenler ve önce Alfayı ya da Alefi öğrenenler.

Kimi okuryazarlarımız, yaşları ve ekinleri uygunsa, Attar'ı Borges'ten duymak gibi bir bahtsızlıktan kurtulabiliyor. Evliya Çelebi'yi bilebiliyorlar, Marco Polo'dan önce. Şahmaran'ı okumuş (tanımış?) oluyorlar, Medusa'dan önce. İbn Tufeyl'i, DeFoe'dan önce.

Kimileri, Borges cinlerden söz etmese, İmam Şıblî'ye dönüp bakmaz bile. Alefle karşılaşmasa, Hurufîlikle ilgilenmez. Zaten bu fukara tayfa, alfayı iyi, elifi kötü sanmaktadır.

Ben bahtı açıklardanım. Şahmaran'ı dinlediğimde Borges'i okumamıştım daha. Borges, eklemem için ruhsat veriyor. "Bu tür kitaplar," diyor. "Düşsel Varlıklar Kitabı" için, "ister istemez eksik kalır, her yeni baskı gelecekteki baskılara temel oluşturacak ve onlar da böylece sürgit gelişip serpilecektir"... İmdi, "Düşsel Varlıklar Kitabı"ndaki *Lamia*'ya bir zeyl...

Şahmaran

Yılanlar (mârân) şahı. İnsan başlı, yılan gövdeli. Avını bağışlamayı bilir. Kişioğlunun sözüne güvenmek ister ve yanılır. Şahmaran hikâyesinin kökeni "Binbir Gece"... Hikâye, Binbir Gece'den bağımsız olarak da anlatılagelmiştir (Camasbname). İnsanın ihanet damarı, Şahmaran hikâyesiyle dramatik bir tanık bulmuştur. Bizler, Şahmaran'ı Türkçede yeniden Abdî ile yazmıştık (1429). Şahmaran'ın hikâyesi, 1874'ten bu yana halk kitapları biçiminde çoğaltıldı. Latin harfleriyle ilk basımını Süleyman Tevfik Özzorluoğlu'ya borçluyuz. Bütün insanların çağdaşı Tomris Uyar, "Ödeşmeler ve Şahmaran Hikâyesi"ni 1973'te yayımladı. Bu satırların yazarı da, "Bayram Gömleği" hikâyesini 1971'de yazmıştı. Şahmaran, yazarın çocukluk döneminde hâlâ yaşamaktaydı; camaltı resim ustalarınca resmediliyordu; bayram yerlerinde amatör halk oyuncuları tarafından kişileştiriliyordu ("Bayram Gömleği" bir bayram yeri Şahmaran'ını anlatır). Şahmaran'ın yaşamdan ve çocuk dünyasından kovuluşu da 1970'lerdedir. Kaç bin yıllık yaşam? Hangi yaşamdan.

* * *

Öyle diyordum: Ah, bütün nesneler, bütün canlılar ve bütün düşünceler, kendilerine değen diğer nesneler, canlılar ve düşünceler kadar vardır, var olur. O kadar azdır ve çoktur. İlişkileriyle doğar ve ölürler.

Tekgöz, Kyklop, bugün Yunanistan'da yaşamıyorsa, Tepegöz de burada ölmektedir... Borges, Dede Korkut'u biliyor muydu? Dede, Tekgöz'ün çok ilginç bir soydaşını anlatıyor...

Tepegöz

Dede Korkut hikâyelerinin yazıya ilk kez geçmesi, XIV. yüzyıl (?) dolaylarıdır. Tepegöz, bir peri ile (pınar perisi, su perisi?) bir çobanın çiftleşmesinden doğar. Peri kızını yakalayan ve "tama edip" beceren çobana, kız şöyle der: "Yıl temam olıcak, emanetün var, gel al. . . Amma Oğuzun başına zeval getürdün". . . Bir yıl sonra, peri çobana bir "yığanak" getirir. Ürkünç bir şeydir bu. Çoban, bu şeye sapanla taş atar. Taş değdikçe, yığanak büyür. Çoban korkup kaçar. Sonra, Bayındır Han ve beyleri etenesi üstünde Tepegöz'le karşılaşırlar. "Gördüler kim bir ibret nesne yatur, başı götü belirmez. Çevre aldılar, indi, bir yiğit bunu depdi, depdükçe büyüdü."

Eski Yunan söylencelerinden farklı bir zuhur.

Yığanak büyüyüp yarılır ve içinden bir oğlan çocuk çıkar. Tepesinde bir tek gözü vardır. Alır götürürler, bakıp beslemek isterler. Sütanaları bu çocuğa dayanamaz: İlk emişte, memedeki sütün hepsini çeker; ikinci somuruşta sütananın kanını emer; üçüncüde, canını alır. Günde bir kazan süt içmektedir. Oynadığı çocukların, burnunu, kulağını yemeye başlar. Toplumdan kovulur. O ara, peri anasının armağan ettiği yüzük sayesinde "ok batmaz, tenini kılıç kesmez" olur. Haramiliğe başlar. İnsan yemeyi sürdürür. (Yunan Kyklop'u Polyphemos gibi.) Ordulara bile karşı koyabilmektedir. Sonunda Dede Korkut görüşür

Tepegöz'le. Tepegöz, yemek için günde altmış adam ister. Dede Korkut, böylece kişioğlunun tükeneceğini ileri sürer ve günde iki adam ile beş koyun önerir. Sonunda, yiğit Basat, Tepegöz'ü öldürmeyi başarır.

* * *

Çocukluğumda, babam, ruhu şad olası Recep, kış gecelerinde "Kısâs-ı Enbiya" okurdu. Sözcükler, düşgücünün hem kanıtı hem geliştiricisi... Herkes kendi imgeleminde ayrı bir kıyamet türetirdi. O kıyametin alametlerinden birisi de, Dabbet-ül Arz adlı düşsel yaratıktı:

Dabbet-ül Arz

60 kulaç boyu vardır. Başı boğa başıdır; kulakları, filinki gibi; ayakları deve ayağı. Elleri de olmalı insan eli benzeri, iki el. . . Birinde Musa Yalvacın asası, diğerinde Süleyman Yalvacın mührü bulunacaktır. İnanmışların alnına, Musa'nın asası ile "mümin" damgası basılacak, kâfirlerin alnına da Süleyman'ın mührü ile "kâfir" damgası vuracaktır. (Bu ikincilerin burnunu kıracağı da söylenir.) Dabbet-ül Arz, Kur'an'da kısaca anılır (el Neml suresi). . . Dabbe, hareket edebilen her tür canlıdır; arz, yerdir; Dabbet-ül arz, yerden çıkarılacaktır. İnsanlarla konuşacaktır. Ellerindeki asa ve mühür, Hadise dayanır. Gezginlerin en görkemlisi, Evliya Çelebi, nice bin dikkati arasında, Dabbet-ül Arz ile ilgili bir gözlemini de iletir. Rüveyle kentini geçip Nil boyunca beş saat gidilince, Dabbet-ül Arz Dağına varılır. Dağda, o yalçın, beyaz kaya üzerinde, Dabbet-ül Arz'ın sureti görülür: "Güzel yüzlüdür. Fakat alnında bir boynuzu var. Saçları perişandır. Vücudu kaplan alacası gibi. Kuyruğu salkım saçak. Ayak uçlarında tırnakları var. Omuzunda iki kanat,

böyle bir hayvandır". Aynı dağda, Deccal'in Tekgöz Eşeği de yontuludur. (Evliya Çelebi Seyâhâtnâmesi, Türkçeleştiren Zuhuri Danışman, 15 cilt, İstanbul 1969-1971; c. 15, s. 200)

* * *

Borges, riyasız Evliya'yı okuma fırsatı bulabildi mi? Evliya Çelebi, sonsuz bir kaynaktır. Bire bir tanıklık etmekten de pek hoşlanmaz ve düş gücünün enginliğini sık sık gösterir. Sözgelimi, Kalmukların elinde tutsak kalmış Nogaylardan dinlediği Ukab Kuşları söylencesi, hem Griffon'a güzel bir gönderme, hem de ustadan "iyi bir örnek"tir:

Ukab Kuşları

Bu kuşların iki türü vardır: Kara Ukab ve Sarı Ukab. Gövdeleri iki fil ve iki deve büyüklüğündedir. Kanatları bir fersah yer tutar. İnsanı, bindiği atla birlikte kapıp kaldırır, yükselir, sonra bırakır. Düşüp parçalanan insan ile atını yer. Ukab Kuşlarının bulunduğu Aydınlık Dünya yöresinde seyahat edenler, gece olduğu gibi gündüzün de ateş yakarlar; çünkü Ukab, ateşten korkup kaçar. Aynı bölgede, arslan büyüklüğünde bir kuş türü de yaşar. Gücünü oraya özgü bir yemişten alır; öyle yemiş ki, yiyen kişioğulları "karılarıyla birleşmekten bıkıp usanırlar". (c. 12, s. 18-19)

* * *

Attar'ın, Evliya'nın, hatta Hezarfen'in kuş ve hayvan imgeleri biz miskin ve hakîr çıraklarında öyle izler bırakmıştır ki, vakt-i evailde bir kuş ve bir uçan-köpek tasarlamış idik...

Karmakuş

Ölüm kuşu. Dünyanın gelmiş geçmiş, gerçek ya da düşsel bütün kuşlarının bir bileşkesi olan bilge kuş. "Birden gözlendiğimi hissettim. O'ydu: Karmakuş. Eve nasıl girdiğini düşünemedim bile. Parlak mahmuzları gerine gerine bir adım attı ki, Karmakuş düşüncesine yabancı olanlar, bu dev düş-kuş karşısında korkudan ölebilirlerdi. Ben de korktum; oturduğum yere mıhlandım. Tehditkâr mıydı? Belki şöyle tanımlanabilir: Konuşmasını yapmadan önce halkı ürkünç bir bakış ve sessizlikle terbiye eden hatipler vardır ya, o havadaydı. Herhangi bir kıpırtım canıma mal olabilirdi. Karşımda suskun duruşunun sanırım kırkıncı dakikasında, elimi şarap şişesine uzattım. Uzatmaya yeltendim desem daha doğru. Bir adım daha attı. Mahmuzlarında ve gagasının ucunda yanıp sönen ışıltılar vardı ve devinince bu ışıltılar gözlerimi kör edercesine artıyordu. Konuşmaya başladı. CD çağı öyle mi? Karmakuş'un sesini siz de duyun isterdim. Dünyanın bütün ıslıkçıları, bütün kuşlar ve bizimle ilgili tarihleri, onun sesinde çınlıyordu. Dilerse Darwin'in ağzından anlatıyor, bir ördek kıçında bin bitki tohumunun Borneo'dan Galler'e nasıl taşındığını açıklıyor; dilerse Hezarfen'in bakışıyla Haliç göğünü, Doğancılar tepesini betimliyor; Ebrehe ordusuna attıkları taşın nasıl üretildiğini söylüyor. Oğlana kartal, kıza kuğu olunduğu; yılan donunda yüzüncü göğe uçulduğu; sumru adıyla bize kanat biçen bilgenin ne zaman çağırılacağı; Tutiname'nin nasıl ve niçin anlatılıp nasıl yazılması gerektiği; ve Alkonos ve Pegasus ve Anubis ve Kaknus ve Phe yıldızları; ve mavi kadın hakuran yüzüyle çift başlı kartalın birbirini yok edişi; ve Mantık-ut Tayr'da mantuk olan; . . ."

Hikâyedeki genç adam, polis tarafından ölü olarak bulunur. Açık pencereden girmiş karga vesair kuşlar

tarafından kısmen yenip gözleri oyulmuştur.

(H.A., Bir Yer Göstericinin Hayatı-Kanatlar, Kafes Hikâyesi.)

* * *

Uçan Köpek (Bizans Köpeği)

(Yenileme:)

"Tüysüzdür; pespembe ve kırış kırış bir derisi vardır. Gözleri dumura uğramıştır; göz oyukları, çıkış olmayan mağara sularının balıklarındaki gibi, belli belirsiz seçilir. Bizans sarnıçlarında ve su yollarında yaşar. Suyolcu Abbas Menzul Ağa, Horhor'dan taa Bentler'e kadar dolaştıklarını söyler. Bizans köpeği, insanlara görünmekten kaçınır; zorda kalınca, bir kadem yükselerek uçabilir. Tüyleri uçmaktan, gözleri de karanlıktan ötürü dumura uğramıştır. Ashab-ı Kehf söylencesinde anılan Kıtmir'in soyundandır; konuşmayı bilir, daha da önemlisi, sonsuz hakikate ışık tutacak kırk sözcüğü de bilir. Derviş Seyyid Hâmid Bin Engelî, Bizans köpeğini bulmak ve onunla konuşmak için Tunus'tan Konstantiniyye'ye gelmiştir. Onu bulur da; ancak, Bizans köpeği, Bin Engelî'nin Yabanlu Bazarına gitmesini ister. Derviş, aradığı kırk sözcüğü ancak orada bulabilecektir." (H.A., "Günlük", 14.12.1992)

* * *

Olan olmadı, biten de bitmedi; yazı, eksiktir. İlla, insan yazıdan da eksiktir. Eksikliği de yazıyla kosa, kendisini daha kolay aşabilir. Ve fakat çene, elin tuttuğu kalemi hele bizim dünyamızda çok kösteklemiştir. Biz yalnızca Evliya Çelebi'de, birçok "düşsel yaratık" izledik. Hepsini buraya

almadık ki, merak edile, Evliya arana, bulunamaya, elli yıldır beklenen tam bir basımı (eksiksiz, sansürsüz bir basımı) himmet ıssınca yapıla. İşte, tammet-üt temmet ya da temmet-üt tammet demeden, bir Evliya yaratığıyla daha bitirelim sözü:

Zülal Kurdu

Çelebi, Zülal kurdunu 1640 yılında, Bursa'da görmüştür. Zülal kurdu, nice bin yıllık kar içinde bulunan bir hayvandır. Elbise güvesine benzer; en eski kar tabakaları kazılırsa bulunabilir. Kırk ayaklı, sırtı siyah, haşhaş gibi benli, mina gözlüdür. Gövdesi tümüyle buzdandır. İçi palûze benzeri bir sıvıyla doludur. Büyüklüğü, tohumluk Langa hıyarı kadardır. Zülal kurdunu yiyen kişide cinsel güç şaşılacak biçimde artar; göz de güçlenir. Evliya, Elbruz Dağında bu kurdun köpek iriliğinde bir benzeri yaşadığını, Elbruz kurdunun dört ayağı olduğunu aktarır. (c. 3., s. 34)

Ve ben sormaz mıyım şimdi: Arapça'da zülal, "faf içimi güzel su" demektir; eski argomuzda "sevgilinin dudağı"dır. Ne buyrulur?

İstanbul, Ağustos 1992. H.A.

A'dan
zamanın ta başından beri, zafer kulesinin
merdivenlerinde insan ruhunun
en ince tonlarına duyarlı bir yaratık yaşardı ve
A Bao A Qu adıyla tanınırdı...

Z'ye
Zaratan'a gelince,
onu bizzat kendi gözleriyle görmüş birine
hiç rastlamadım...

Bu kitap, Güney Amerikalı büyük yazar
Jorge Luis Borges'in derlediği
bir tuhaf ve masalsı yaratıklar envanteridir.
Çeşitli folklorik, mitolojik ve yazınsal kaynaklardar
toparlanmış bu 120 düşsel varlık, bize
gerçek olanla düşsel olanın ne ölçüde
iç içe geçtiğini gösteriyor.

ISBN 975-7468-15-0

